

UNIVERZITA KARLOVA
KATOLICKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA
Katedra pastorálních oborů a právních věd

Petr Burian

Pohřební obřady: liturgické texty a praxe kněží

Diplomová práce

Vedoucí práce: PhDr. Mgr. Radek Tichý, Ph.D.

Praha 2022

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval samostatně a použil jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze, dne 3. května 2022

Petr Burian

Bibliografická citace

Pohřební obřady: liturgické texty a praxe kněží [rukopis]: diplomová práce / Petr Burian; vedoucí práce: Radek Tichý. – Praha, 2022. – 82 s. (+ 6 s. příloha)

Anotace

Pohřební obřady jsou součástí každé kultury. Tyto obřady jsou ovlivněny současnou společností, ale především také kulturou a zvyky předchozích generací. Nejinak je tomu i v křesťanských pohřbech, které čerpají z bohaté církevní tradice i pokladu víry a zároveň se snaží citlivě přistupovat ke kulturním zvykům každé společnosti. Cílem diplomové práce *Pohřební obřady: liturgické texty a praxe kněží* je analyzovat praxi katolických kněží při vedení pohřebních obřadů a srovnat realitu s normativním uspořádáním obsaženým v liturgické knize *Pohřební obřady*. V práci bude čtenář nejprve uveden do historie křesťanského pohřbu až po dnešní praxi po 2. vatikánském koncilu, následuje podrobné představení českého vydání liturgické knihy *Pohřební obřady*. V další části se nachází metoda vedení rozhovorů a představení respondentů. Stěžejní část práce bude věnována analýze rozhovorů, kde se budu podrobně věnovat praxi kněží i jejich názorům na knihu *Pohřební obřady* a tomu, zda odpovídá požadavkům současné společnosti s ohledem na zachování křesťanské víry. Závěr práce bude věnován několika důležitým otázkám, které vyplynou z rozhovorů a z její analýzy.

Klíčová slova

Pohřeb, rozhovory, liturgické texty, liturgie, praxe kněží

Abstract

Every culture encompasses funeral rites. These funeral rites are influenced by modern society, but primarily are determined by cultural elements and customs of previous generations. This also applies for Christian funerals, which builds on the rich tradition of the Church, draws from the deposit of faith all the while maintains a careful approach to the unique customs of every culture. The purpose of the thesis: *Order of Christian Funerals: liturgical texts and the practise of the priests* is to analyse the practise of the catholic priests while leading a funeral service and to compare the actual state with general instructions of the liturgical book *Order of Christian Funerals*. The reader will firstly be introduced into the history of Christian funerals till today's practise after the Second Vatican Council. The thesis will then continue with detailed presentation of the Czech editions of the liturgical book *Order of Christian Funerals*. In the following part I will present the method of conducted interviews, and then will introduce the respondents. The main part of the thesis will be dedicated to analysis of the interviews, there I will evaluate different views of experience of the priests and then will explore their opinion on *Order of Christian Funerals* with the purpose to determine if the liturgical book meets the requirements of today's society considering the need to preserve the Christian faith. The last part of thesis will be dedicated to a few important points, discovered in the conducted interviews and to their analysis.

Keywords

Funeral, Interviews, Liturgical Texts, Liturgy, Priestly practice

Počet znaků (včetně mezer): 162 269

Poděkování

Upřímně chci poděkovat všem, kteří mi jakýmkoliv způsobem pomáhali při vzniku této diplomové práce. V první řadě chci poděkovat vedoucímu práce PhDr. Mgr. Radkovi Tichému, Ph.D., a to nejen za odborné a pečlivé vedení, cenné rady, ale i za celkovou podporu a veškerý čas, který mi při této práci věnoval. Zvláštní poděkování patří všem respondentům, kteří mi věnovali svůj čas a podělili se se mnou o své kněžské zkušenosti. Dále mé díky patří Lucii Šobáňové za služby grafické a jazykové korektury. Děkuji také prof. JUDr. Ignáci Antonínovi Hrdinovi, DrSc., O.Praem (in memoriam) a doc. Ing. Pavlu Kopečkovi, Th.D. za odbornou konzultaci a za možnost publikování jejich odpovědí. Dále vyslovuji poděkování Ing. Petru Herianovi za bezplatné poskytnutí nahrávací techniky a aplikace Beey, která mi umožnila automatický přepis nahraných rozhovorů a jejich snadnější editaci. V neposlední řadě chci také poděkovat mé rodině, která mě během celého studia podporovala.

Obsah

Úvod.....	11
1. Ordo exsequiarum	12
1.1. Historický úvod.....	12
1.1.1. Raně křesťanské pohřební rituály	12
1.1.2. Středověké rituály	13
1.1.3. Nové uspořádání pohřební liturgie	14
1.2. Struktura aktuálních pohřebních obřadů.....	15
1.2.1. Úvodní rubriky (<i>Praenotanda</i>).....	15
1.2.2. Vigilie u zemřelého a ukládání do rakve.....	16
1.2.3. První způsob pohřbu – obřady v domě, v kostele a na hřbitově.....	16
1.2.4. Druhý způsob pohřbu – obřady ve hřbitovní kapli a u hrobu.....	20
1.2.5. Třetí způsob pohřbu – obřady pouze na jednom místě.....	22
1.2.6. Pohřeb žehem	22
1.2.7. Čtení z Písma svatého pro mše za zemřelé a pro pohřební obřady	24
2. Kvalitativní výzkum.....	27
2.1. Metoda práce	27
2.2. Výběr kněží	27
2.3. Vedení a zpracování rozhovorů	28
2.4. Představení kněží	29
2.4.1. Otec Karel.....	29
2.4.2. Otec Prokop	29
2.4.3. Otec Cyril	30
2.4.4. Otec Václav	30
2.4.5. Otec Martin.....	31
2.3.6. Otec Jakub	31
3. Analýza rozhovorů	32
3.1. Průběh obvyklého pohřbu	32
3.1.1. Objednání a domluva pohřbu	32
3.1.2. Příprava na pohřeb.....	33
3.1.3. Příprava kostela	34

3.1.4. Průběh pohřebního obřadu	34
3.2. Kniha pohřebních obřadů	40
3.2.1. Vigilie u zemřelého a ukládání do rakve	40
3.2.2. První způsob pohřbu	41
3.2.3. Druhý způsob pohřbu.....	46
3.2.4. Třetí způsob pohřbu	47
3.2.5. Pohřeb žehem.....	47
3.2.6. Čtení z Písma svatého pro mše za zemřelé a pro pohřební obřady.....	48
3.2.7. Celkové hodnocení knihy Pohřebních obřadů	49
3.3. Zvláštní příležitosti a vlastní texty.....	50
3.3.1. Pohřby dětí	50
3.3.2. Pohřby nepokřtěných	51
3.3.3. Ukládání urny.....	53
3.3.4. Pohřeb v kostele s urnou	53
3.3.5. Vysvětlující komentáře	54
4. Některé zásadní otázky	60
4.1. Vlastní kreativita, nebo věrnost liturgickým rubrikám?.....	60
4.1.1. „Jo, jedu z té knížky.“	61
4.1.2. „Já jsem ji jednou přečet a od té doby už nikdy.“	61
4.1.3. „To mám vypsaný tadyhle, ale je to podle těch obřadů.“	61
4.2. Je možný křesťanský pohřeb nepokřtěného?.....	62
4.2.1. „Já jsem jí říkal, ať se nezlobí, že to oficiálně vlastně takhle nejde“	64
4.2.2. „Nepokřtěný osmnáctiletý kluk. No odmítni někomu něco takového“	64
4.2.3. „Ale tohle by se tam mělo vyjasnit. Já bych byl pro to, aby se nedělalo, že to neexistuje.“	65
4.3. Pohřební liturgie v kostele s urnou	67
4.3.1. „Pohřeb s urnou v kostele neudělá. Jako proč?“	68
4.3.2. „Já s tím nemám problém. Chcete s urnou? Přineste.“	69
4.4. Co dělá pohřeb křesťanským?	71
4.4.1. „Ale řekl jsem, že to bude křesťanský“	71
4.4.2. „Ty pohřby se trochu jako posouvají“.....	72

4.4.3. „Nepoužívat prostě teologické věci z víry“	72
4.4.4. „Ale to hlavní byla naděje, že to není všem dnům konec“	73
4.4.5. „Modlitba je největší a nejúčinnější projev lásky k zemřelému“	73
4.4.6. „Dostali jsme život, abychom jednali spravedlivě“	74
Závěr	75
Seznam použitých zkratk.....	78
Seznam literatury	79
Prameny:	79
Ostatní literatura:	79
Elektronické zdroje.....	80
Seznam příloh.....	82
Přílohy	83

Úvod

Ve všech kulturách a v každé době jsou v lidských civilizacích přítomné různé rituály. Rituál, který s jistotou můžeme najít ve všech dobách, je rituál, který se snaží vyrovnat se skutečností smrti. Nevyhnutelnost smrti činí z dějin lidského života také dějiny smrti.¹ Téma pohřbívání a tzv. rituály přechodu² jsou od počátku přítomny i v tradici křesťanské, jež navazuje na židovskou, ale také soudobou pohanskou kulturu. Současné Pohřební obřady (*Ordo exsequiarum*) jsou liturgickou knihou, která vychází z této bohaté historie.³

Po druhém vatikánském koncilu v roce 1969 vyšly upravené pohřební obřady a od té doby nebyly upraveny, poslední česká reedice odkazující na latinské *editio typica* je z roku 2020. Nabízí se otázka, zda současná podoba liturgické knihy – stará více než 50 let – skutečně odpovídá potřebám církevních pohřbů. Toto je základní otázka, na kterou se ve své diplomové práci snažím dát odpověď: Jak se dnes konají pohřby v katolické církvi? Nejedná se o pouhou deskripci, ale o komparaci: výpovědi respondentů jsou vztaženy k normativním liturgickým rubrikám. Jako nejvhodnější metoda pro nalezení odpovědi se ukázal kvalitativní výzkum spočívající v polostrukturovaných rozhovorech s kněžími z pražské arcidiecéze. Transkripty těchto rozhovorů jsou spolu s liturgickou knihou hlavním pramenem mé práce.

Na následujících řádcích čtenáře nejprve stručně seznámím s historickým vývojem křesťanského pohřbívání. Následně jej uvedu do současné knihy *Pohřebních obřadů* podle jejího obsahu.⁴ Druhá kapitola je věnována představení metody, na jejím konci čtenáře seznámím s respondenty. Třetí kapitola bude věnována samotné analýze rozhovorů: domluva s pozůstalými, příprava na obřad a vedení samotných pohřebních obřadů. Následně se budu věnovat hlavní části rozhovorů, tedy jak kněží využívají liturgickou knihu *Pohřební obřady*. Třetí kapitolu zakončím představením obřadů a situací, se kterými se kněží setkávají, avšak kniha *Pohřebních obřadů* s nimi nepočítá. Čtvrtá, poslední kapitola, bude věnována některým zásadním otázkám, které vyplynuly z analýzy rozhovorů.

¹ BUGEL, Walerian. *Pohřební obřady v různých liturgických tradicích*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2015, s. 7.

² Srov. tamtéž, s. 10.

³ Srov. KOPEČEK, Pavel. *Pohřební obřady v římské tradici a současné Ordo exsequiarum*, s. 56. In: BUGEL, Walerian. *Pohřební obřady v různých liturgických tradicích*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2015.

⁴ Pokud nebude uvedeno jinak, v práci budu vždy citovat poslední vydání z roku 2020.

1. Ordo exsequiarum

V této kapitole bych čtenáře rád uvedl krátkým historickým úvodem do vývoje křesťanského pohřbu, od jeho raně křesťanských počátků, přes vývoj ve středověku až po změnu, které došel v rámci liturgické reformy 2. vatikánského koncilu. Následně představím aktuální vydání českých pohřebních obřadů, s uvedením změn, ke kterým došlo v jednotlivých českých vydáních. Pak si podrobně představíme poslední vydání knihy *Pohřební obřady*. Postupně představím jednotlivé části knihy i se stručným komentářem k teologii a významu jednotlivých úkonů, které doprovází zesnulého na jeho poslední pozemské cestě, kterou křesťané ve světle velikonoční víry chápou jako dočasný odpočinek. Eschatologická očekávání nám dávají naději, že naše těla budou jednou vzkříšena.

1.1. Historický úvod

Vývoj křesťanského pohřbu je vhodné rozčlenit na tyto základní etapy: Raně křesťanské, středověké, a uspořádání po 2. vatikánském koncilu. Tyto tři etapy představují tři velké změny v chápání křesťanského pohřbu.

1.1.1. Raně křesťanské pohřební rituály

Rituál pohřbu a loučení se zemřelými patří do každé kultury, národa i náboženství napříč staletími. Nejinak je tomu i v křesťanství. To vzniká v určité době a místě, a proto navazuje na obyčeje zděděné z pohanské a židovské antiky, především na zvyk pozůstalých setkávat se v blízkosti hrobu zemřelého. Od druhého století jsou tyto hostiny v místě posledního odpočinku spojovány s eucharistickou hostinou.⁵ Právě slavení liturgie umožnilo největší změnu v chápání smrti, která znamenala konec, beznaděj, bolest. Křesťané, sjednocení v eucharistii se vzkříšeným Kristem, vnímají smrt jinak. Smrt byla přemožena a v Kristu máme naději na vzkříšení a věčný život v patření na Boha. Křesťané tak nahrazují při pohřbu projevy bolesti a nárek zpěvem žalmů, hymnů, a na východě dokonce i Aleluja.⁶ Svatý Jan Zlatoústý († 407) o tom dokládá následující

⁵ ADAM, Adolf. *Liturgika: křesťanská bohoslužba a její vývoj*. Praha: Vyšehrad, 2001, s. 311.

⁶ Srov. Tamtéž, s. 312.

svědectví: „Tehdy představovala smrt opravdu konec. Dnes už tomu tak není: zpívají se písně, modlitby a žalmy, a to vše na znamení toho, že je to radostná událost...“⁷

Pozornost je zaměřena na budoucí vzkříšení i v prvním dochovaném explicitním pohřebním formuláři z konce 7. století, který se stal základem pro všechny pozdější rituály včetně současného *Ordo exsequiarum*. Smrt je v tomto prvním rituálu popisována jako přechod do nové skutečnosti. Tento přechod je nutné absolvovat s Kristem, který tuto cestu již prošel, a tak je přijetí eucharistie pro umírajícího vnímáno jako záruka vzkříšení. Rituál se tedy nesoustředí na okamžik smrti, ale právě na budoucí vzkříšení a jak na něj umírajícího připravit.⁸ Proto rituál začíná obřady přípravou na smrt podáním eucharistie – viatika. Umírajícímu se čtou pašije a zpívají žalmy a v okamžiku smrti se recituje žalm 113 „Když vytáhl Izrael z Egypta“. Tento rituál má dle předkládaných žalmů evidentně velikonoční charakter. Žalmy 113 a 118 jsou žalmy židovské velikonoční večere. Pohřební obřad se tak stává obrazem vyjití z Egypta do zaslíbené země – nebe, kde zesnulého vítají andělé a světci. Následuje obmytí těla a uložení do rakve a tělo zesnulého se odnáší do kostela.⁹ Zastavení v kostele je důležité, protože je to místo, kde se setkává nebe se zemí.¹⁰ Po obřadech v kostele vychází průvod na hřbitov za zpěvu žalmů a obřad končí uložením těla do hrobu.

1.1.2. Středověké rituály

Společně s šířením křesťanství do západní Evropy dochází i k jeho proměně. Liturgie na sebe nově váže lokální tradice. Mezi středověkými sakramentáři nejsou velké rozdíly. Velký důraz je kladen na Boží milosrdenství a odpouštění, jež vychází především z obavy lidské slabosti a hříšnosti. Začíná postupně převládat strach z věčného zatracení. V modlitbách je dominantní charakter prosebný, především za zemřelého, aby ustál všechny nástrahy na cestě do ráje.

Ve středověku převládá strach a hrůza z Božího hněvu natolik silně, že téměř zastřou prvky křesťanské naděje ve vzkříšení.¹¹ Dochází tak k posunu z kristologického a paschálního charakteru pohřebních obřadů k zaměření na touhu uniknout trestu a věčnému zatracení. O tom svědčí i středověká sekvence *Dies irae* nebo responsorium

⁷ ZLATOÚSTÝ, Jan. *Sermo de S. Bernice et Prodoce*: MPG 50, 634. In: ADAM, Adolf. *Liturgika: křesťanská bohoslužba a její vývoj*, s. 311.

⁸ Srov. KOPEČEK, Pavel. *Pohřební obřady v římské tradici a současné Ordo exsequiarum*, s. 56–57.

⁹ Srov. tamtéž.

¹⁰ Srov. tamtéž, s. 58.

¹¹ Srov. ADAM, Adolf. *Liturgika: křesťanská bohoslužba a její vývoj*, s. 312.

Libera me, Domine, de poenis inferni. Středověké texty jsou zaměřeny na duši a její spásu a na odpoutání duše od těla, které je často chápáno jako vězení, z něhož je třeba se vymanit, abychom nebyli sváděni ke hříchu. To je zdůrazněno zavedením četných zádušních mší, které mají zajistit duši spásu.¹² Liturgie se navíc postupně stává záležitostí čistě klerikální, kněz vede obřad sám, bez zapojení pozůstalých. Ti jsou vyzváni pouze k soukromé modlitbě. To se odráží i v zaměření modliteb, které se modlí výlučně za spásu duše zesnulého a nenajdeme zde modlitby za posilu a útěchu pozůstalých v jejich zármutku a bolesti.¹³

1.1.3. Nové uspořádání pohřební liturgie

Druhý Vatikánský koncil v konstituci *Sacrosanctum concilium* vyzývá k přepracování pohřebních obřadů: „Pohřební obřad ať vyjadřuje zřetelněji velikonoční smysl křesťanské smrti. Má lépe odpovídat podmínkám a tradicím jednotlivých zemí, i pokud jde o liturgickou barvu.“¹⁴

Nový rituál měl lépe zohlednit také lokální a kulturní zvyklosti jednotlivých zemí. Komise ustanovená sestavením tohoto vzorového rituálu měla uvést příklad, podle něhož si mohly jednotlivé biskupské konference přizpůsobit pohřební rituály dle svých potřeb.¹⁵ Podle toho se překlady latinského *Ordo exsequiarum* dělí na dvě skupiny: v první se jedná o prostý překlad, bez větších či žádných úprav a druhý případ jsou promyšlené a přizpůsobené adaptace na místní církve.¹⁶ Český překlad z roku 1972 se řadí do první skupiny. Toto vydání nepřináší tedy žádné úpravy, které by zohledňovaly lokální potřeby u nás. Samotné texty i uspořádání knihy vychází z latinského originálu (editio typica 1969).¹⁷ Druhé vydání z roku 1999 je doplněno rituálem návštěvy kněze v domě zemřelého, dále obřadem ukládání těla zemřelého do rakve. Rozšířen je také výběr oslovení a admonicí. V dodatku nalezneme nové přímluvné modlitby.¹⁸ Poslední vydání z roku 2020 nepřináší žádné úpravy obsahu. Jde pouze o reedici, kde je upraven formát písma a přidaná kartička obřadů u hrobu.

¹² Srov. KOPEČEK, Pavel. *Pohřební obřady v římské tradici a současné Ordo exsequiarum*, s. 61–62.

¹³ Srov. tamtéž, s. 62.

¹⁴ II. Vatikánský koncil. *Konstituce o posvátné liturgii Sacrosanctum Concilium*, 81. In: *Dokumenty II. vatikánského koncilu*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002.

¹⁵ Srov. PONTIFICIO ISTITUTO LITURGICO SANT'ANSELMO (cur.). *Anamnesis. Vol. 7: I sacramentali e le benedizioni*. II ristampa. Milano: Marietti, 2011, s. 211.

¹⁶ Srov. KOPEČEK, Pavel. *Pohřební obřady v římské tradici a současné Ordo exsequiarum*, s. 63.

¹⁷ Srov. dekret ČBK, č. j. 476/99. In: *Pohřební obřady*. Praha: Karmelitánské nakladatelství, 2020, s. 7.

¹⁸ Srov. KOPEČEK, Pavel. *Pohřební obřady v římské tradici a současné Ordo exsequiarum*, s. 63.

1.2. Struktura aktuálních pohřebních obřadů.

Na následujících řádcích bych rád představil současné *Ordo Exsequiarum*, tak jak je uspořádáno v posledním vydání pohřebních obřadů.

15. srpna 2020, v Olomouci, udělil arcibiskup Jan Graubner, předseda ČBK, schválení reedici knihy *Pohřební obřady*. V samotné knize byly pouze odstraněny drobné technické chyby a sjednoceny texty, které jsou užívány též v misále a lekcionáři. Jinak jde o vydání věcně stejného textu jako v předchozím vydání.¹⁹

1.2.1. Úvodní rubriky (*Praenotanda*)

„*Při pohřbu svých věřících slaví církve s důvěrou Kristovo velikonoční tajemství, aby ti, kteří byli přivtěleni křtem ke Kristu zemřelému i vzkříšenému, smrtí s ním vešli do života.*“²⁰ Těmito slovy začíná úvod ke knize *Pohřební obřady*. Hned první věta odkazuje na výzvu konstituce o posvátné liturgii, že pohřeb má zřetelněji vyjadřovat velikonoční smysl křesťanské smrti.²¹ To, jakou formou probíhá poslední rozloučení se zesnulým, je možné upravit s ohledem na dobu, kulturu i místní zvyklosti. Proto kniha *Pohřební obřady* počítá s více variantami pohřbu, ty jsou v krátkosti představeny v úvodu knihy a níže si je představíme podrobněji.

O povinnostech a službách při pohřbu je nadpis druhé části úvodu knihy. Smrt není nikdy záležitostí jednotlivce, ale vždy se dotýká společenství všech lidí. Zemřelý opouští společenství lidí na zemi a směřuje do společenství církve oslavené. Smrt věřící spojuje, a proto mají slavit společně odchod zesnulého.²² V těchto odstavcích jsou proto představeny jednotlivé úlohy a úkoly, na které se má pamatovat při pohřbu. Je zmíněno, kdo může pohřeb vést a co je třeba zohlednit, např. okolnosti smrti a potřeby pozůstalých.²³ Článek 21. dále upřesňuje používání liturgických barev.

Poslední část úvodu se ve svém obsahu obrací přímo na kněze a jeho službu při vykonávání pohřbu. Jsou zde pokyny pro kněze: jakým způsobem má být veden pohřeb a že je možné, dle přání rodiny, vhodně vybírat a zaměňovat liturgické texty, modlitby, ale třeba i vhodně volit oslovení pozůstalých či zemřelého. Poslední článek vyzývá kněze

¹⁹ Srov. dekret ČBK, č. j. 378/2020. In: *Pohřební obřady*. Praha: Karmelitánské nakladatelství, 2020, s. 5.

²⁰ *Pohřební obřady*. Praha: Karmelitánské nakladatelství, 2020, s. 11.

²¹ Srov. II. Vatikánský koncil. *Konstituce o posvátné liturgii Sacrosanctum Concilium*, č. 81.

²² KOPEČEK, Pavel. *Pohřební obřady v římské tradici a současné Ordo exsequiarum*, s. 64.

²³ *Pohřební obřady*, č. 18.

k vhodnému vysvětlování jednotlivých prvků obřadu a k povzbuzování pozůstalých, aby se správně pojalo křesťanské mysterium a pastýřská služba kněze.²⁴

1.2.2. Vigilie u zemřelého a ukládání do rakve.

Kniha *Pohřební obřady* je uspořádána tak, aby se místní církve a nejbližší mohli rozloučit se zesnulým a odevzdat ho Božímu milosrdenství. Obřady proto mohou začínat vigilií u zemřelého. Tento obřad je možné konat přímo v domě zemřelého, nebo v kostele, podle toho, jak to umožňují podmínky a místní zvyklosti.²⁵ Středem každé liturgie nebo bohoslužby má být vždy Boží slovo: „Při každé liturgii za zemřelé, ať při pohřbu nebo jiné bohoslužbě, se klade velký důraz na čtení slova Božího. Tato čtení hlásají velikonoční tajemství, přinášejí naději na opětovné shledání v Božím království, poučují o úctě a lásce k zemřelým a často vybízejí k svědectví křesťanského života.“²⁶

Božím slovem se má doprovázet i tělo zesnulého i při ukládání do rakve. Obřady předkládají několik perikop z Písma, nebo umožňují recitovat žalmy. Obřad je vhodné zakončit modlitbou, aby se tak projevila úcta k tělu zemřelého jako k „chrámu Ducha“ a vyjádřila paschální víra ve zmrtvýchvstání.

1.2.3. První způsob pohřbu – obřady v domě, v kostele a na hřbitově

Aby se umožnila variabilita pohřebních obřadů jsou v knize k výběru tři způsoby pohřbu. První způsob pohřbu počítá se třemi místy, kde pohřeb probíhá, totiž v domě zemřelého, v kostele a na hřbitově. Druhý způsob předpokládá obřady na dvou místech, totiž ve hřbitovní kapli a u hrobu. Třetí způsob má obřady pouze na jednom místě, např. v domě zemřelého, nebo u hrobu.²⁷

OBŘADY V DOMĚ

Obřady začíná kněz útechou pozůstalých a to buď vlastními slovy, nebo může použít z variant biblických textů.²⁸ Kniha nabízí několik variant krátkých úryvků z Písma a žalmů. Po recitaci žalmů následuje modlitba za zemřelého,²⁹ je také možné přidat

²⁴ Srov. *Pohřební obřady*, č. 23.–25.

²⁵ Srov. tamtéž, č. 26.–29.

²⁶ Tamtéž, č. 11.

²⁷ Srov. tamtéž, s. 11.

²⁸ Srov. tamtéž, č. 33.

²⁹ Srov. tamtéž.

modlitbu za pozůstalé, která obsahuje slova útěchy, naděje, ale i připomenutí naší smrtelnosti.³⁰

PRŮVOD DO KOSTELA

Pohřební průvod z domu zemřelého do kostela se má přizpůsobit místním zvyklostem a možnostem. Průvod je možné doprovázet zpěvem žalmů či jiným vhodným zpěvem. V knize obřadů nalezneme na výběr několik antifon a žalmů.³¹

OBŘADY V KOSTELE

Při příchodu do kostela se zpívá vhodný zpěv a rakev je položena před oltář tak, jak to odpovídá jeho postavení v liturgickém shromáždění, tj. věřícího tváří k oltáři a duchovního tváří k lidu.³² Ve vstupních obřadech by měla zaznít slova útěchy pro pozůstalé, se kterými truchlí celá farní rodina. Kněz má na výběr z řady vstupních modliteb, které může vzít buď z misálu, nebo z knihy *Pohřební obřady*, která jich má v nabídce patnáct a jsou upraveny pro různé příležitosti, např.: Za mladého člověka, za rodiče, za manžele aj. V obřadu beze mše je možné tuto modlitbu nahradit vlastními slovy.³³

Bohoslužba slova pokračuje obvyklým způsobem, tj. biblickými čteními, která se vyberou dle vhodnosti nebo domluvy s pozůstalými tak, jak je nabízí výběr *Pohřebních obřadů*. Výběr je upraven těmito slovy:

Bohoslužba pokračuje obvyklým způsobem. Možno číst tři čtení; první z nich je v tom případě mimo dobu velikonoční ze Starého zákona a v době velikonoční ze Skutků apoštolů nebo z knihy Zjevení svatého apoštola Jana. Po evangeliu má následovat homilie, nikoli ovšem pohřební chvalořeč. Vyžadují-li to pastorační okolnosti, postačí přečíst jedno čtení a po něm následuje homilie.³⁴

Následuje nabídka čtyř variant přímluv,³⁵ které je možné vybrat dle vhodnosti. Přímluvy zakončují ve mši bohoslužbu slova, která je následována eucharistickou obětí. Mše za zemřelé není pouze vyjádřením proseb a přímluv za zemřelého, aby dosáhl spásy, jež je možná díky Kristově velikonoční oběti, ale slavením vzájemného *communio* se

³⁰ Srov. *Pohřební obřady*, č. 34.

³¹ Srov. tamtéž, č. 35.

³² Srov. tamtéž, č. 38.

³³ Srov. tamtéž, č. 43.

³⁴ Tamtéž, č. 44.

³⁵ Tamtéž, s. 41–44.

připojujeme k tajemství Kristova těla a krve.³⁶ Je tedy doporučeno, aby šli především příbuzní zemřelého ke svatému přijímání.³⁷

OBŘAD POSLEDNÍ ROZLOUČENÍ

Obřad poslední rozloučení se koná hned po modlitbě po přijímání, v obřadu beze mše následuje po bohoslužbě slova. Je to obřad, ve kterém se loučí celé farní společenství se zesnulým před tím, než je jeho tělo pohřbeno. Ačkoli smrt přináší odloučení, pro křesťany to neplatí zcela, jsou jedno v Kristu. Přestože se tento obřad nazývá poslední rozloučení, je tím myšleno poslední rozloučení zde na zemi. To je také obsahem modliteb, které jsou na výběr na úvod tohoto obřadu. V modlitbách odevzdáváme zesnulého do Božích rukou, aby ho dovedl do věčné radosti. V modlitbě je také pamatováno na pozůstalé s prosbou o útěchu a především s nadějí na budoucí setkání se zesnulým ve slávě Kristově:

Náš bratr zemřel v pokoji Kristově. S vírou a nadějí ho odevzdejme do rukou Božích. Vždyť už ve křtu se stal dítětem Božím a mnohokrát jedl chléb života u Božího stolu. Modleme se, aby ho nebeský Otec pozval ke stolu ve svém věčném království a dal mu dědictví, které slíbil svým vyvoleným. A také se pomodleme za sebe, zarmoucené a opuštěné, abychom se s naším bratrem jednou znovu setkali a abychom všichni společně vyšli vstříc Kristu, až přijde ve slávě.³⁸

Obřady dávají na výběr celkem ze sedmi modliteb, z toho dvě jsou za pokřtěné dítě a jedna za nepokřtěné. Po této modlitbě následuje chvíle tiché modlitby, na kterou navazuje zpěv, např. *Věřím, že můj Vykupitel žije*. Je možné zvolit i jiný vhodný zpěv, nebo se doporučuje společná modlitba, nebo několik proseb z přímluv. Během, při nebo po tomto zpěvu kropí kněz rakev svčenu vodou a okuřuje ji kadidlem. Tato část obřadu je zakončena modlitbou. *Obřady* dávají na výběr ze čtyř možností. Po této modlitbě se rakev vynáší z kostela, to je možné doprovodit vhodným zpěvem či žalmem.³⁹ Pokračuje-li obřad hned až na hřbitov, je možné obřad posledního rozloučení vykonat až u hrobu.⁴⁰

Tak jako jiné části pohřebních obřadů, je i zde možná variabilita modliteb a jejich úprava dle pastoračních okolností. Měly by se však zachovat dva základní momenty, jak uvádí Pavel Kopeček: „*Commendatio* – odporoučení zesnulého Bohu a *valedictio* – loučení se zesnulým. Je to „rituál na rozloučenou“, který vyjadřuje vztah komunity a pozůstalých k zesnulému. *Commendatio* je zdrojem útěchy v prožívané bolesti a

³⁶ Srov. KOPEČEK, Pavel. *Pohřební obřady v římské tradici a současné Ordo exsequiarum*, s. 69.

³⁷ Srov. *Pohřební obřady*, č. 42.

³⁸ *Pohřební obřady*, s. 45.

³⁹ Srov. tamtéž, č. 49.

⁴⁰ Srov. tamtéž, č. 50.

křesťanské naděje. *Valedictio* je ‚poslední sbohem zesnulému‘ ve víře v Krista, Spasitele“⁴¹

PRŮVOD NA HŘBITOV A OBŘADY U HROBU

Obřady u hrobu následují po průvodu na hřbitov, během něhož se mohou zpívat žalmy⁴² nebo vhodné písně. U hrobu zahájí kněz obřady těmito nebo podobnými slovy: „Ukládáme tělo našeho zemřelého bratra do země. Posilujeme se nadějí ve vzkříšení.“⁴³ K dispozici má kněz ještě další tři varianty. Není-li hrob posvěcen, posvětil ho kněz ještě před uložením rakve.⁴⁴ Žehnání hrobu má věřícím připomenout, že ze země byl člověk stvořen a z ní jednou bude vzkříšen.⁴⁵ Křesťané proto věří, že hrob není místem věčného, ale pouze dočasného odpočinku. Eschatologické očekávání a velikonoční víra ve Zmrtvýchvstalého prostupuje celé pohřební obřady, jak vyjadřuje žehnací modlitba⁴⁶:

Pane Ježíši Kriste, ty svou přítomností všechno posvěcuješ. Posvětil jsi hrob, ve kterém jsi odpočíval a z kterého jsi slavně vstal. A skrze tebe jsou svaté i hroby všech věřících, neboť oni zemřeli s tebou a s tebou vstanou. Proto tě prosíme: ať v tomto hrobě náš bratr pokorně odpočívá a dočká se chvíle, kdy jej probudíš, a v tvém světle uvidí Boha. Neboť tys naše vzkříšení a život, ty žiješ a kraluješ na věky věků.⁴⁷

Následně může kněz pokropit rakev svčenu vodou a okouřit kadidlem. Pokud však nebyl obřad posledního rozloučení v kostele, zařadí se hned za předchozí modlitbu a pokropení a okouření bude následovat tak, jak je popsáno v obřadu posledního rozloučení.⁴⁸ Obřady respektují místní zvyklosti, a proto je možné uložit rakev do hrobu následně, nebo až po skončení obřadů.⁴⁹ Při spouštění rakve do hrobu může kněz říci modlitbu, ve které shrnuje základní význam celých pohřebních obřadů: velikonoční víra, odporoučení zesnulého Bohu, rozloučení se zesnulým, dosažení pokoje a naděje na vzkříšení.⁵⁰

Tělo našeho bratra uložíme (ukládáme) do země, neboť člověk je prach a v prach se obrátí. Ale Kristus proměnil všechno: jako první z těch, kdo zemřeli, vstal z mrtvých a vzkřísí také nás a našemu

⁴¹ KOPEČEK, Pavel. *Pohřební obřady v římské tradici a současné Ordo exsequiarum*, s. 70.

⁴² *Pohřební obřady* nabízejí na stranách 52–66 žalmy 118, 42, 25, 118.

⁴³ *Pohřební obřady*, č. 53.

⁴⁴ Srov. tamtéž.

⁴⁵ Srov. KOPEČEK, Pavel. *Pohřební obřady v římské tradici a současné Ordo exsequiarum*, s. 71.

⁴⁶ Srov. tamtéž.

⁴⁷ *Pohřební obřady*, č. 53.

⁴⁸ Srov. tamtéž, č. 54.

⁴⁹ Srov. tamtéž, č. 55.

⁵⁰ Srov. KOPEČEK, Pavel. *Pohřební obřady v římské tradici a současné Ordo exsequiarum*, s. 71.

smrtnému tělu dá podobu svého těla oslaveného. A proto odevzdejme našeho bratra Kristu, aby ho vzkřísil, až přijde den poslední.⁵¹

Následují přímluvy, je možné vybrat ze čtyř variant, které jsou v knize k dispozici, nebo vzít jiné, je vhodné uzavřít je modlitbou Páně. Kněz celý obřad zakončí modlitbou, kterou může vybrat z osmi variant.⁵² Po požehnání a propuštění lidu je možno zakončit obřady zpěvem antifony *Zdrávas královno*, nebo jinou vhodnou písní.⁵³

BOHOSLUŽBA ZA ZEMŘELÉHO PO PŘEVOZU DO KOSTELA, NENÁSLEDUJE-LI BEZPROSTŘEDNĚ POHŘEB

Tento obřad se může vykonat, je-li rakev se zesnulým přivezena do kostela, kde bude uložena až do pohřbu. Kněz ve vchodu do kostela pokropí rakev svčenu vodou a může použít některou z modliteb jako při obřadech v domě. Při přinášení rakve do kostela je možné zpívat responsorium, následně přečíst některou perikopu, poté zazpívat žalm nebo připojit krátké přímluvy. Obřad se zakončí modlitbou Páně.⁵⁴

1.2.4. Druhý způsob pohřbu – obřady ve hřbitovní kapli a u hrobu

„Tento způsob pohřbu nepočítá se mší při pohřbu. Má se však sloužit mše buď před pohřbem, anebo po něm, i když rakev se zemřelým není při tom v kostele. Podle místních okolností, uzná-li místní ordinář za vhodné, může dovolit pohřební mši v domě zemřelého.“⁵⁵

OBŘADY VE HŘBITOVNÍ KAPLI

Také zde je možná velká variabilita jak obřad uspořádat. Umožňují-li to okolnosti, obřad začíná ve hřbitovní kapli, kde kněz vhodnými slovy přivítá pozůstalé. Následuje bohoslužba slova, která provází každou liturgii. Vybírá se ze vhodných perikop určených pro mše za zemřelé a pro pohřební obřady.⁵⁶ Kněz dle vhodnosti vybere počet čtení. Následuje krátká homilie, ta může být v kapli, nebo až u hrobu.

⁵¹ *Pohřební obřady*, č. 55.

⁵² Srov. tamtéž, č. 56.

⁵³ Srov. tamtéž, č. 57.

⁵⁴ Srov. tamtéž, č. 58.

⁵⁵ Tamtéž č. 59.

⁵⁶ Srov. tamtéž, č. 62.

OBŘAD POSLEDNÍ ROZLOUČENÍ

Kněz má opět na výběr, zda tento obřad proběhne již ve hřbitovní kapli, nebo jej zařadí až k obřadům u hrobu.⁵⁷ Pokud je obřad posledního rozloučení ve hřbitovní kapli, následuje po bohoslužbě slova, resp. po homilii. Obřad posledního rozloučení probíhá stejně, jako jsem již popisoval výše v *Prvním způsobu pohřbu*.

PRŮVOD KE HROBU

Průvod ke hrobu má stejný průběh, jako když vychází z kostela. V knize je také odkaz na stejné žalmy, jaké jsou k dispozici v předchozím způsobu pohřbu.⁵⁸

OBŘADY U HROBU

Nejinak je tomu s obřady u hrobu. Pro jednodušší orientaci v textech a aby se nemuselo listovat v knize, tak i zde nalezneme stejné texty, jako jsme si již představovali v předchozí variantě pohřbu. V tomto způsobu pohřbu však může být průběh mírně jiný než v případě, kdy obřady u hrobu navazují na mši, ve které měl kněz promluvu. Rubriky ve druhém způsobu pohřbu umožňují mít promluvu po bohoslužbě slova ve hřbitovní kapli, nebo až u hrobu⁵⁹: „Rozhodne-li se kněz mít promluvu i u hrobu, zařadí ji před přímluvy anebo, pokud byly přímluvy už v kapli, před obřadem posledního rozloučení.“⁶⁰

Pokud bychom následovali uspořádání knihy, mohly by přímluvy a následná promluva následovat až po pokropení rakve, požehnání hrobu a spuštění rakve do hrobu. Ovšem tak jako i jinde je možnost uzpůsobení obřadů dle místních zvyklostí: „Rakev se zemřelým se spouští do hrobu buď hned, anebo po skončení obřadu podle toho, jak je v místě zvykem.“⁶¹

Dále jsou v knize zařazeny přímluvy, které jsou uvedeny touto rubrikou: „Má-li být obřad posledního rozloučení až u hrobu, vykoná se místo následujících přímluv. A tímto obřadem pohřeb končí.“⁶² Po přímluvách je druhý způsob zakončen opět osmi variantami modliteb a zakončením *Odpočinutí věčné dej mu, Pane*.

Ve druhém způsobu pohřbu nenacházíme žádné jiné texty oproti již uvedeným dříve v knize. Záměrem autorů však zřejmě byla souvislost textů, tak aby bylo snadnější se v textu orientovat a nebylo nutné složitějšího listování.

⁵⁷ Srov. *Pohřební obřady*, č. 65.

⁵⁸ Srov. tamtéž, č. 70.

⁵⁹ Srov. tamtéž, č. 64.

⁶⁰ Tamtéž, č. 73.

⁶¹ Tamtéž, č. 72.

⁶² Tamtéž, č. 74.

1.2.5. Třetí způsob pohřbu – obřady pouze na jednom místě

Tento způsob pohřbu je popsán pouze rubrikami. Již tedy neduplikuje stejné texty jako v případě druhého způsobu. Vzhledem ke stručnosti uvedu přepis všech pěti rubrik, které jsou obsahem tohoto způsobu pohřbu.⁶³

V místech, kde není kostel ani hřbitovní síň, konají se obřady v domě nebo jiném vhodném místě podle tohoto třetího způsobu pohřbu.

Když je tělo zemřelého ukládáno do rakve, je možno modlit se některý vhodný žalm nebo přečíst krátký úryvek z Písma svatého a připojit modlitbu za zemřelého (viz č. 30).

Bohoslužba slova se uspořádá podobně, jako je naznačeno pro vigili v domě zemřelého (viz č. 27–28). Možno při ní použít též modliteb uvedených v č. 45.

S ohledem na místní podmínky a okolnosti může místní ordinář dovolit i pohřební mši přímo v domě zemřelého. Není-li to možné, má se za zemřelého sloužit mše aspoň před pohřbem anebo po něm.

Obřad posledního rozloučení nemá být při pohřbu vynechán. Nebude-li možno vykonat jej u hrobu, připojí se k bohoslužbě slova (popřípadě, byla-li v domě pohřební mše, tedy po ní). Koná se stejným způsobem jako při obřadech v kostele (viz č. 46–68) anebo v pohřební síni (viz č. 65–67).

Z výše uvedeného je tedy patrné, že pohřeb lze vést i velmi jednoduchým a krátkým způsobem. Vyžadují-li to pastorační důvody, je možné vést celý obřad na jednom místě, včetně mše i posledního rozloučení.

1.2.6. Pohřeb žehem

„Při rozloučení s těmi, kteří se rozhodli pro pohřeb žehem, je možno konat obřady podobným způsobem jako při pohřbu do země. Je ovšem třeba vybírat texty, které pravdivě odpovídají této skutečnosti.“⁶⁴ Touto rubrikou začíná část určená pro pohřby kremací. I v tomto případě je doporučeno sloužení pohřební mše,⁶⁵ většinou je však rozloučení před kremací pouze v krematoriu. Pro tento případ je určena tato část *Pohřebních obřadů*.⁶⁶ V předchozích způsobech obřadů byly pro pohřby dětí texty

⁶³ *Pohřební obřady*, č. 77–81.

⁶⁴ Tamtéž, č. 82.

⁶⁵ Srov. tamtéž, č. 83.

⁶⁶ Srov. tamtéž, č. 84.

přidány jako jedna z variant modliteb. Zde jsou texty pro pohřeb dětí odděleny do samostatné části. Nejprve je tedy zařazena část určená pro kremaci dospělého.

ROZLOUČENÍ PŘED KREMACÍ DOSPĚLÉHO

Tak jako při každém způsobu obřadu je i zde doporučen zpěv vhodného žalmu nebo písně.⁶⁷ Následuje pozdravení kněze, které přizpůsobí podmínkám a pozůstalým, kteří se účastní pohřbu. Po přivítání je vhodné uvést přítomným krátkým komentářem čtení z Písma svatého, která se budou následně předčítat.⁶⁸ Po čtení následuje krátká homilie.⁶⁹

Pro obřad posledního rozloučení, který následuje po homilii, je zde na výběr ze tří modliteb, které jsou stejné jako v předchozích variantách pohřbu. Po úvodní modlitbě rubriky vyzývají dle vhodnosti k pokropení rakve svěcenou vodou, nicméně již nezmiňují možnost okouření rakve kadidlem.⁷⁰ Následují přímluvy, které mají oproti předchozím (č. 45 a 56) na výběr tři varianty.⁷¹ Po přímluvách připojí jednu z modliteb, které obřady nabízí. Kněz zde může vybírat z 18 verzí, které jsou upraveny pro různé příležitosti.⁷² Na závěr obřadu vyzve kněz k modlitbě Páně,⁷³ po které je ještě možné přidat jednu ze tří modliteb za pozůstalé.⁷⁴ V té vyprošuje spásu pro zesnulého, útěchu pozůstalým a jednou společné setkání s našimi zemřelými.

ROZLOUČENÍ PŘED KREMACÍ DÍTĚTE

Smrt dítěte je otřesnou zkušeností a velkou ránou především pro jeho rodiče a nejbližší.⁷⁵ Proto v koncilní konstituci *Sacrosanctum Concilium* je zdůrazněna potřeba úpravy pohřebního rituálu dětí: „Ať je upraven obřad pohřbu dětí; ať dostane vlastní mši“ (SC 82). V celých *Pohřebních obřadech* je tento požadavek začleněn. Všechny obřady, které jsem již výše popsal, obsahují též vždy variantu modliteb za pokřtěné i nepokřtěné dítě.⁷⁶ Zde je obřad oddělen a má tak samostatnou část.

Rubriky popisující úvod obřadu jsou totožné jako při pohřbu dospělého. Po homilii se koná obřad posledního rozloučení, kde jsou jako možnost uvedeny tři výzvy, kterými

⁶⁷ Srov. *Pohřební obřady*, č. 85.

⁶⁸ Srov. tamtéž, č. 86.

⁶⁹ Srov. tamtéž, č. 87.

⁷⁰ Srov. tamtéž, č. 88.

⁷¹ Tamtéž č. 89. Jedná se o upravenou verzi přímluv, která je v předchozích dvou případech přizpůsobena pro pohřby za pokřtěné dítě (srov. č. 45 a 56).

⁷² Srov. tamtéž, č. 90.

⁷³ Srov. tamtéž, č. 91.

⁷⁴ Srov. tamtéž, č. 92.

⁷⁵ Srov. KOPEČEK, Pavel. *Pohřební obřady v římské tradici a současné Ordo exsequiarum*, s. 71.

⁷⁶ Srov. *Pohřební obřady*, např.: č. 34, 45, 48.

kněz může začít, i zde je vždy zvláštní formulář pro nepokřtěné dítě. „Při pohřbu pokřtěného dítěte je důraz položen na účinky svátosti křtu, při pohřbu nepokřtěného dítěte se dovoláváme Boží dobroty a lásky.“⁷⁷

Zaměření modliteb je u pohřbu dětí především na zármutek rodičů a pozůstalých. Velký důraz je tak kladen na útěchu v zármutku nad nenaplněným životem. Křesťanští rodiče hledají útěchu ve víře, že jejich dítě dále žije na věčnosti,⁷⁸ jak se také modlí v jedné z proseb: „Pane, jsme smutní, že jsme se museli s naším (N) rozloučit; dej, ať nalezneme útěchu ve víře a v naději na život věčný.“⁷⁹ Stejně tak se modlí i v modlitbě po přímlovách: „Bože, vyslyš modlitbu své církve: shlédni na zármutek těchto rodičů a dej jim naději, že tvá láska jejich dítě neopustí.“⁸⁰ Po modlitbě Páně může kněz přidat modlitbu nad pozůstalými⁸¹ a zakončí celý obřad prosbou: „*Odpočinutí věčné dej mu Pane*“. Po skončení obřadu je možné zpívat vhodnou píseň, nebo antifonu.⁸²

1.2.7. Čtení z Písma svatého pro mše za zemřelé a pro pohřební obřady

Nedílnou součástí každé liturgie je četba Božího slova. Nejinak je tomu i v případě liturgie za zemřelé. Význam a důležitost těchto čtení je vystihnout v úvodních rubrikách *Pohřebních obřadů*: „Tato čtení hlásají velikonoční tajemství, přinášejí naději na opětné shledání v Božím království, poučují o úctě a lásce k zemřelým a často vybízejí k svědectví křesťanského života.“⁸³ Vzhledem k rozsahu biblických čtení a responsoriálních žalmů jsou zařazeny do samostatné části. Uspořádány jsou následovně:

První čtení – mimo dobu velikonoční

První čtení – v době velikonoční

Druhé čtení

Evangelium

Při pohřbu pokřtěného dítěte:

První čtení – mimo dobu velikonoční

První čtení – v době velikonoční

Druhé čtení

Evangelium

⁷⁷ KOPEČEK, Pavel. *Pohřební obřady v římské tradici a současné Ordo exsequiarum*, s. 72.

⁷⁸ Srov. tamtéž.

⁷⁹ *Pohřební obřady*, č. 100.

⁸⁰ Tamtéž, č. 101.

⁸¹ Tamtéž, č. 103.

⁸² Srov. tamtéž, č. 106.

⁸³ Tamtéž, č. 11.

Při pohřbu dosud nepokřtěného dítěte:

První čtení

Evangelium

Výběr biblických čtení zůstal stejný v obou vydáních *Biblických obřadů* včetně poslední reedice z roku 2020. V této poslední verzi pohřebních obřadů je ovšem použitý upravený liturgický překlad, který byl použit v rámci obnoveného vydání mešních lekcionářů a Denní modlitby církve v letech 1996–2008.

První čtení – mimo dobu velikonoční

Tato část nabízí k výběru celkem sedm starozákonních perikop⁸⁴ a stejný počet responsoriálních žalmů, které jsou vždy dle vhodnosti připojeny k jednotlivým čtením. Jak ovšem uvádí rubrika, je možné dle vhodnosti vybírat i jiné kombinace žalmů a čtení.⁸⁵ Tato čtení mají společné téma důvěry v Hospodina, který oplácí věrnost svých věřících a utěší je v jejich nesnázích. Druhá kniha makabejská mluví o naději ve vzkříšení a o víře v modlitbu za zemřelé.

První čtení – v době velikonoční

Ve mši ani v liturgii se v době velikonoční nečtou čtení ze Starého zákona. Nejinak je tomu i během pohřebních obřadů, proto jsou pro první čtení vybrány čtyři varianty.⁸⁶ Ty hovoří o vzkříšení z mrtvých, odpuštění hříchů, které přichází skrze Pána Ježíše Krista.

Druhé čtení

Pokud se čte před evangeliem pouze jedno čtení, vybere se z textů určených pro druhé čtení.⁸⁷ Všechny perikopy jsou z Nového zákona a to především z Pavlových listů. Vzhledem k častějšímu používání těchto čtení je jejich výběr širší. Vybrat je možné z patnácti perikop.⁸⁸ Čtení jsou vybrána tak, aby ukázala naději v Boží lásku, milost a vzkříšení, kterého však není možné dojít bez bolesti, jak například píše sv. Pavel v listě Římanům: „*trpíme-li spolu s ním, budeme spolu s ním účastni Boží slávy.*“ (Řím 8,17b).

⁸⁴ Job 19,1.23–27a; Mdr 3,1–9; Mdr 4,7–15; Iz 25,6a.7–9; Pláč 3,17–26; Dan 12,1–3; 2 Mak 12,43–46.

⁸⁵ *Pohřební obřady*, s. 119.

⁸⁶ Sk 10,34–43; Zj 14,13; Zj 20,11–21,1; Zj 21,1–5a.6b–7.

⁸⁷ Srov. *Pohřební obřady*, s. 119.

⁸⁸ Řím 5,5–11; Řím 5,17–21; Řím 6,3–9; Řím 8,14–23; Řím 8,31b–35.37–39; Řím 14,7–9.10c–12; 1 Kor 15,20–24a.25–28; 1 Kor 15,51–57; 2 Kor 4,14–5,1; 2 Kor 5,1.6–10; Flp 3,20–21; 1 Sol 4,13–14.17b–18; 2 Tim 2,8–13; 1 Jan 3,1–2; 1 Jan 3,14–16.

Evangelium

Obsah evangelia můžeme shrnout do verše z Janova evangelia: „*Neboť Bůh tak miloval svět, že dal svého jediného Syna, aby žádný, kdo v něho věří, nezahynul, ale měl život věčný.*“ (Jan 3,16). Tento verš je také vícekrát použit jako zpěv před evangeliem. *Pohřební obřady* nabízejí výběr z osmnácti evangelií.⁸⁹ Kniha tak nabízí velkou variabilitu pro možnost výběru dle vhodnosti.

PŘI POHŘBU DÍTĚTE

Stejně jako byly k dispozici modlitby upravené pro pohřby dětí, jsou takto vybrána i čtení. Uspořádání je stejné jako pro pohřeb dospělého, tedy první čtení mimo dobu velikonoční,⁹⁰ první čtení v době velikonoční,⁹¹ druhé čtení.⁹² Na výběr je i ze čtyř evangelií.⁹³

Dvě starozákonní čtení⁹⁴ a dvě evangelia⁹⁵ jsou určena pro pohřeb dosud nepokřtěného dítěte. Jsou to identická čtení, která najdeme už v předchozích způsobech pohřbu, pouze výběr je zúžený na tyto dvě varianty.

PŘÍMLUVY PŘI POHŘBU

Do druhého vydání *Pohřebních obřadů* z roku 1999 byl přidán dodatek se sedmi variantami přímluv, který je zařazen na konec knihy. Stejně přímluvy byly zachovány i v poslední reedici. Prvních šest variant přímluv není určeno pro žádnou zvláštní příležitost. Pouze sedmá varianta je uvedena rubrikou: „*Jsou-li účastníci pohřbu většinou nevěřící.*“⁹⁶

⁸⁹ Mt 5,1–12a; Mt 11,25–30; Mt 25,1–13; Mt 25,31–46; Lk 7,11–17; Lk 12,35–40; Lk 23,33.39–43; Lk 23,44–46.50.52–53; 24,1–6a; Lk 24,13–35; Jan 5,24–29; Jan 6,37–40; Jan 6,51–58; Jan 11,17–27; Jan 11,32–45; Jan 12,23–28; Jan 14,1–6; Jan 17,24–26; Jan 19,17–18.25–39.

⁹⁰ Iz 25,6a.7–9; Pláč 3,22–26.

⁹¹ Zj 7,9–10.15–17; Zj 21,1a.3–5a.

⁹² Řím 6,3–4.8–9; Řím 14,7–9; 1 Kor 15,20–23; Ef 1,3–5; 1 Sol 4,13–14.17b–18.

⁹³ Mt 11,25–30; Jan 6,37–40; Jan 11,32–38.40; Jan 19,25–30.

⁹⁴ Iz 25,6a.7–8b; Pláč 3,22–26.

⁹⁵ Mt 11,25–30; Jan 19,25–30.

⁹⁶ *Pohřební obřady*, s. 180.

2. Kvalitativní výzkum

V této kapitole představím metodu své práce: jakým způsobem jsem vybral respondenty, jakým způsobem jsem s nimi vedl rozhovory a jak jsem je analyzoval. Na závěr jednotlivé kněze představím pod smyšlenými jmény a stručně uvedu, v jakých typech farností pražské arcidiecéze působí.

2.1. Metoda práce

Pro zodpovězení základní otázky, jak skutečně probíhají katolické pohřební obřady v českém prostředí, se hned zpočátku ukázala jako nejvhodnější kvalitativní metoda vedení rozhovorů. Kvantitativní dotazníkové šetření by neumožnilo jít dostatečně do hloubky a pozorování jakožto jiná nabízející se alternativní kvalitativní metoda by zase zabrala neúměrné množství času. V přístupu k rozhovorům a jejich přepisu jsem se volně inspiroval tzv. Metodou zakotvené teorie,⁹⁷ která předpokládá maximální volnost při vedení rozhovoru a maximální otevřenost při jeho zpracování. Rozhovory jsem provedl v rozmezí února až dubna roku 2021.

2.2. Výběr kněží

Při výběru respondentů jsem měl několik výchozích preferencí, ze kterých jsem vycházel. První kritérium bylo, že můj průzkum mezi kněžími bude probíhat výhradně v Pražské arcidiecézi. Další podmínkou bylo, aby respondent měl již určitou praxi, tedy aby vykonával kněžskou službu alespoň deset let. A to i přes to, že jsem si uvědomoval nutnost, aby jednotliví respondenti byli v určitých rysech rozdílní, a to jak v místě kde působí, tak také v jejich věku. Věkové rozpětí respondentů tak činí mezi nejmladším a nejstarším více jak 40 let. Věkový rozdíl se brzy ukázal jako velmi důležitý faktor, zastoupena totiž byla jak zkušenost mnohaleté služby, včetně těch, kteří pamatují liturgickou reformu, tak také názory mladších kněží, kteří jsou otevřenější k dnešním technologiím či mají otevřenější přístup k možným změnám.

⁹⁷ Srov. STRAUSS, Anselm L. a CORBIN, Juliet. *Základy kvalitativního výzkumu: postupy a techniky metody zakotvené teorie*. Brno: Sdružení Podané ruce, 1999.

Podobně jsem chtěl, aby jednotliví kněží působili v různých typech farností. To zejména z důvodu velké rozdílnosti těch, kteří o pohřeb žádají na vesnici a ve městě. Do svého výběru jsem proto zahrnul dvě farnosti ze sídliště v Praze, jednu farnost z centra Prahy, dvě maloměstské farnosti, které leží poblíž Prahy, a jednu farnost, která leží na hranicích Pražské arcidiecéze a mohli bychom ji nazvat jako „tradiční“.

2.3. Vedení a zpracování rozhovorů

Základním cílem rozhovorů bylo zjištění, jakým způsobem jednotliví kněží vedou pohřby a jak se při tom řídí knihou pohřebních obřadů. Zajímalo mne také, jak jim vyhovuje formát liturgické knihy a její uspořádání a také její obsah, tedy modlitby a obřady samotné, a jestli jsou spokojeni s českým překladem. Dále jsem chtěl z rozhovorů zjistit, zda jim vyhovuje, jak je samotný obřad v knize vedený. Mým úkolem bylo také zjistit, co v knize používají, co jim tam přijde zbytečné a naopak co jim v knize chybí.

V každém rozhovoru jsem volně vycházel z předem připraveného seznamu polostrukturovaných otevřených otázek,⁹⁸ avšak v souladu s metodou Zakotvené teorie jsem jednotlivé rozhovory nechával volně plynout dle důrazů, které stanovovali sami respondenti.

Rozhovory jsem nahrával a následně pomocí programu Beey⁹⁹ pořídil jejich přepisy. První rozhovory mi také sloužily jako zpětná vazba k vedení dalších rozhovorů. Postupně jsem tak provedl celkem šest rozhovorů o celkové délce téměř osmi hodin. Po přepsání rozhovorů jsem získal k dispozici desítky stránek textu, se kterým jsem následně začal pracovat.

V souladu se základními pravidly kvalitativního výzkumu jsem transkripty rozhovorů opatřil základními kódy (kategoriemi) – které co nejvíce vycházely z vyjádření samotných respondentů – a následně jsem je doplnil podrobnějšími poznámkami, aby bylo možné mezi jednotlivými kódy hledat vztahy a vazby. Ke zpracování jednotlivých kategorií textů jsem použil jednoduché tabulky programu MS Excel. Podle metody Zakotvené teorie jsem se po celou dobu analýzy textů snažil reflektovat jak výpovědi respondentů, tak strukturu jednotlivých rozhovorů i svou vlastní roli tak, abych zůstal co nejvíce objektivní.

⁹⁸ Viz příloha č. 1.

⁹⁹ <https://www.beey.io/>

2.4. Představení kněží

Zde blíže představím jednotlivé kněze. Pro zachování objektivitu posuzování jednotlivých názorů ponechám kněze v anonymitě, a proto jsou zde kněží uvedeni pod jinými jmény. Představení kněží nám poslouží pro lepší vyhodnocení jednotlivých odpovědí, budeme-li vědět, v jaké farnosti působí, kdo jsou jejich žadatelé o pohřeb a také jaké mají dotyční kněží zkušenosti.

2.4.1. Otec Karel

Otec Karel působí v Pražské farnosti s vysokým počtem farníků. Jedná se o farnost, kam dojíždí také spousta věřících, kteří nebydlí přímo v jejím území. Knězem je již více než deset let. Mezi nejčastější žadatele o pohřeb patří farníci, nebo alespoň lidé, kteří mají nebo měli nějaký vztah k farnosti. Počet pohřbů ve farnosti v době rozhovoru byl 1–2 týdně. Nejčastěji má pohřby v kostele s rakví. Uložení do hrobu je vzhledem k absenci hřbitova v blízkosti kostela vždy odděleno přesunem auty. Na hřbitově tedy vždy začíná obřad znovu i s přihlédnutím k tomu, že se často obřadů na hřbitově účastní i jiní lidé, kteří nebyli při rozloučení v kostele. Otec Karel mívá i pohřby v krematoriu, ale vždy se snaží, aby byl pohřeb raději v kostele, a to i se mší. Poslední dobou se mu také stalo, že pozůstalí žádají o pohřeb až po kremaci, do kostela na pohřeb tedy přinesou pouze urnu. Obřad v tomto případě probíhá stejně jako s rakví. S pohřbem dětí se za svoji kněžskou službu setkal pouze málokdy. Už ovšem měl pohřeb nepokřtěného. Pohřební obřady vede podle knihy pohřebních obřadů, často si ovšem některé modlitby upravuje nebo mění archaické výrazy za srozumitelnější.

2.4.2. Otec Prokop

Otec Prokop slouží ve farnosti ve středních Čechách, ta je vzdálena jen asi 20 minut od Prahy. Jedná se tedy o farnost, která si stále uchovává ráz malého městečka (cca 3500 obyvatel), avšak pro svoji dostupnost z Prahy je již ovlivněna kulturou velkoměsta. Je knězem již několik desítek let a dříve míval ve farnosti i 50 pohřbů ročně, v současné situaci se to pohybuje kolem deseti. O pohřeb žádají nejvíce farníci nebo lidé, kteří mají vztah přímo k otci Prokopovi nebo k farnosti. Jak sám otec Prokop říká, i když přijdou lidé nepraktikující, tak se nikdy nenazývají, že jsou nevěřící. Pohřby má nejčastěji v kostele, pokud se rakev ukládá na místním hřbitově, následuje po obřadu průvod na

hřbitov. Velmi často však dnes mívá kremace. Obřad v kostele probíhá s rakví a kremace proběhne až následně. Obřady má nejčastěji beze mše svaté. Pohřby dětí několikrát měl, dítě bylo vždy pokřtěné. Samotné obřady vede z hlavy, nebo má připravené vlastní modlitby a přímluvy. Knihu *Pohřební obřady* tedy používá pouze pro četbu biblických textů.

2.4.3. Otec Cyril

Otec Cyril působí v maloměstské farnosti ve středních Čechách. K tomu má na starosti ještě několik okolních vesnic. Pravidelně slouží ve čtyřech kostelích. Přestože je farnost relativně dobře dostupná z Prahy, tak si především kostely na vesnicích zachovaly tradiční charakter. Ve městě (cca 6000 obyvatel) je charakter jiný a moc obyvatel se žádným způsobem k víře nehlásí. Na vesnicích, přestože je počet návštěvníků mší svatých malý, o svátost křtu a o pohřeb v kostele žádá velká část obyvatel. I proto má otec Cyril relativně dost pohřbů, za rok to je kolem 30. Pohřby mívá jak v kostele, tak i v krematoriu, tam to jsou však pouze jednotky. Téměř všechny pohřby má tedy v kostele, a to jak se mší, tak i beze mše. Vzhledem k umístění hřbitovů kolem kostela vždy navazuje na obřad i průvod z kostela a uložení do hrobu. Samotné obřady vede otec Cyril z vlastních desek, kde si již dávno vložil upravené modlitby, a to jak pro obřad v kostele, tak také na hřbitově. Pokud má nějaký výjimečný pohřeb, např. dítěte, tak si pro inspiraci vezme modlitby z knihy obřadů. Pohřby dětí měl však velmi málo, celkem asi 2x za celou kněžskou službu.

2.4.4. Otec Václav

Otec Václav působí v Pražské farnosti na okraji Prahy. Do jeho farního území spadají sídliště, ale i vilové čtvrtě. Během koronavirové pandemie narostl v jeho farnosti mnohonásobně počet pohřbů. Za normální situace míval kolem 30 pohřbů za rok. Během prvních tří měsíců roku 2021 to bylo téměř 60. Většina lidí, kteří žádají o pohřeb, nejsou farníci, ale lidé, kteří s pohřební službou domluví, že chtějí pohřeb s knězem. Otec se tak domlouvá často přímo s pohřební službou na termínu i formě obřadu. Je velmi různé, kde pohřeb mívá. Větší část je však v kostele, kde jsou obřady, jak se mší, tak i beze mše. Průvody na hřbitov mívají nejčastěji Romové a „světští“. Nečastější formu pohřbu mívá v kostele s rakví, která je následně převezena na kremaci. Otec Václav si za léta své kněžské služby převedl pohřební obřady do elektronické formy, a tak si na jednotlivé

pohřby vždy vytiskne vybrané modlitby a texty, které bude používat. Tento způsob přípravy mu tedy umožňuje si formuláře upravit přímo podle potřeby.

2.4.5. Otec Martin

Otec Martin působí ve farnosti, kde spravuje několik vesnických kostelů. Oblast, kde slouží, můžeme nazvat tradiční. Farnost už je poměrně vzdálena od Prahy a nachází se na hranicích Pražské arcidiecéze. Drtivá většina obyvatel vesnic jsou pokřtěni a účast na bohoslužbách je veliká. Počet pohřbů za jeden rok je kolem 50 a současná pandemie neměla zásadní vliv na jeho navýšení. O pohřeb žádají lidé, kteří mají alespoň nějaký vztah k farnosti. Za svoji kněžskou službu se mu nestalo, že by pohřbíval někoho nepokřtěného, a když ho v poslední době někdo o takový pohřeb požádal, tak je odkázal na pohřební síň. Nabídl jim však, že rád za zesnulého odslouží zádušní mši. Drtivá většina pohřbů je v kostele se mší svatou, po které následuje průvod na hřbitov. Až na malé drobnosti, nemá potřebu otec Martin upravovat modlitby, ani formulace či oslovení, která jsou v pohřebních obřadech.

2.3.6. Otec Jakub

Otec Jakub slouží ve farnosti v Praze. Jeho farnost se nachází blízko centra města, nejedná se tedy o farnost na sídlišti, ale o městskou farnost. Ročně mívá kolem čtyřiceti pohřbů, ale v tomto roce došlo k navýšení kvůli současné covidové situaci. Nejvíce pohřbů má otec Jakub v krematoriu, jedná se tedy o lidi, kteří nechodí do kostela, ale při domlouvání pohřbu s pohřební službou požádají o služby kněze. Samotné krematorium, nebo pohřební služba následně volá otci Jakobovi a často mu již sděluje termín pohřbu. Setkání s pozůstalými je tak často redukováno pouze na telefonický rozhovor, či e-mailovou komunikaci, kdy mu předají pár informací o zemřelém. Poprvé se tak nejčastěji potkají až v krematoriu. Velmi často následuje po kremaci i uložení urny, což mají jak farníci, tak také lidé, kteří do kostela nechodí.

3. Analýza rozhovorů

Při analýze rozhovorů se jako základní ukázala následující témata: průběh obvyklého pohřbu včetně jeho domluvy, příprava kněze na vedení obřadu, využívání knihy pohřebních obřadů a vlastní tvorba jednotlivých kněží a konečně méně časté situace, například pohřby dětí, pohřby nepokřtěných aj. Na základě těchto témat získaných z rozhovorů je strukturována tato kapitola.

3.1. Průběh obvyklého pohřbu

V každém rozhovoru jsem jednotlivé respondenty vždy požádal, aby mi popsali, jak probíhá jejich obvyklý pohřeb. Kládl jsem důraz na to, aby byli vždy konkrétní a nepopisovali průběh pouze slovy „jako obvykle“. Z jejich odpovědí jsem nezískal pouze informace o tom, jak pohřby vedou, ale také jaké typy obřadů mají nejčastěji, které pohřby jsou náročnější, ať už na přípravu nebo na samotný průběh. Zajímavé informace bylo možné získat také ohledně přípravy na pohřeb a domluvy s pozůstalými, případně s pohřební službou.

3.1.1. Objednání a domluva pohřbu

U každého z respondentů dnes hraje větší či menší roli objednávání pohřbu přes pohřební službu nebo krematorium místo primárního kontaktu s pozůstalými. V rámci rozhovorů bylo možné zjistit několik přístupů, jak se při objednávání pohřbu postupuje.

Prvním z přístupů je důsledné trvání na osobní schůzce s pozůstalými. S otcem Karlem a otcem Martinem se domlouvá naprostá většina žadatelů o pohřeb přímo a téměř nikdy se nestane, že by na faru volala pohřební služba. Otec Prokop si vždy takovou schůzku vyžádá ihned při prvním telefonátu pohřební služby. Osobní schůzka je příležitostí povzbudit pozůstalé k uspořádání pohřbu v kostele namísto v krematoriu, případně jim vysvětlit smysl pohřební mše svaté. Je to přirozeně příležitost zjistit informace o zemřelém, domluvit praktické náležitosti obřadu, případně se s pozůstalými za zemřelého pomodlit. Tuto modlitbu v rámci osobní schůzky zmínil jen jeden respondent. Během osobního setkání mohou zaznít i další věci, které se samotným posledním rozloučením příliš nesouvisejí: otec Cyril často slyší, že pozůstalí sice žádají církevní pohřeb, protože

na vesnici se to jaksi předpokládá, ale zároveň, že s církví nechtějí mít nic moc společného.

Zcela opačným přístupem je komunikace pouze e-mailem. Vzhledem k tomu, že většina pohřbů otce Jakuba probíhá v krematoriu, vyžádá si nejčastěji od pozůstalých emailem základní údaje o zemřelém a informace o tom, co má na pohřbu zaznít. S pozůstalými se často vidí poprvé až v krematoriu.

3.1.2. Příprava na pohřeb

Protože on ten pohřeb je místo, kde se neodpouští chyba. Když při mši něco zapomeneš, tak tam můžeš poslat ministranty, ale při pohřbu jsi většinou sám, a to znamená všechno sám. Takže kropáč máš v kapse, knihu máš, klíč od kostela, klíče od auta jo, a vlastně je to všechno na tobě. Takže proto já mám radši, že to mám připravený, vytištěný a jdu přesně, jak to jde za sebou. Žádný listování. Dokonce i často tam mám všechno čtení a někdy i poznámky ke kázání, prostě všechno v jednom. (otec Václav)

Jeden z důležitých momentů se týká přípravy textů. Otec Václav si je tiskne na každý obřad zvlášť. Otec Cyril používá předem vytvořenou dvojstránku formátu A5, na níž má všechny potřebné texty mírně upravené oproti liturgické knize. Otec Jakub používá (dle jeho slov) velmi praktickou verzi předkoncilních pohřebních obřadů¹⁰⁰ ve formátu A6, z níž rád používá některé modlitby. Naopak otec Prokop texty nepřipravuje, protože si během své dlouhé kněžské služby vytvořil vlastní modlitby, které říká z paměti. Zajímavé je, že žádný z kněží nemluví o přípravě v podobě listování liturgickou knihou *Pohřební obřady* a výběru nejvhodnějších textů, leda že by se jednalo o mimořádnou situaci, jakou je např. pohřeb dětí, nebo nepokřtěného.

Jo, právě proto bych takovej pohřeb připravoval hodně dopředu, aby sis mohl vybrat ty modlitby, který se dají použít i pro nepokřtěný, a proto si to totiž musíš natisknout. Nebo co dělají faráři, že to zaškrtávají do té knihy, jak to chceš totiž udělat jinak? Máš 5 možností, dokonce v těch možnostech je potřeba zkombinovat 2 a trošku tu formulaci změnit. (otec Václav)

K tématu liturgické knihy se ještě vícekrát vrátíme později. Největší přípravu všichni dotázaní věnují seznámení se životem zemřelého a jeho rodinou či rodinnou situací.

¹⁰⁰ *Katolický pohřeb dospělých a dětí*. Praha: Nakladatelství Kropáč & Kucharský, 1940.

3.1.3. Příprava kostela

Probíhá-li pohřeb v kostele s rakví, tak se všichni dotazovaní kněží shodnou, že je potřeba zpřístupnit kostel dostatečně dopředu, aby pohřební služba mohla vše nachystat. Ne každý z kněží má vždy k dispozici kostelníka nebo ministranta, který by kostel otevřel a následně pohlídal do příjezdu pozůstalých. Kněží se však shodují, že pohřební služby jsou dnes velmi profesionální a vědí, jak rakev v kostele připravit i to, že má být před rakví paškál. Pokud je to možné, pozůstalí chtějí otevřít před obřadem rakev a tak se již scházejí minimálně půl hodiny předem. Otec Karel na to pozůstalé také upozorňuje:

Já to lidem zdůrazňuji, aby nahlásili pohřebce, že člověka budou chtít vidět. Lidi taky dělají občas, že do té rakve mají potřebu vložit něco, růženec, dopis tomu člověku a podobně. Ale během obřadu už je rakev zavřená. (otec Karel)

Pro kněze tedy není příprava kostela nějak organizačně náročná, vyžaduje ovšem čas, který musí strávit v kostele před pohřbem, nemají-li k dispozici kostelníka.

3.1.4. Průběh pohřebního obřadu

Vzhledem k různým možnostem jak pohřební obřad vést se budu postupně věnovat jednotlivým místům, kde obřad probíhá. Nejprve začnu obřady v kostele, následně se krátce zastavím u pohřebních průvodů, dále obřady na hřbitově a nakonec obřady v krematoriu. Během rozhovorů mě zaujaly rozdílné názory v tom, na co by se měly obřady nejvíce zaměřit a jaký prvek nejvíce lidi oslovuje.

OBŘADY V KOSTELE

To, co býval dříve jediný způsob pohřbu, který vedl kněz, se dnes již někde stalo formou pohřbu, kterou má kněz méně než pohřby v krematoriu. Nicméně takovou farnost má z mých respondentů pouze otec Jakub, ostatní kněží mají stále většinu pohřbů právě v kostele.

Dle odpovědí se liší i to, zda mívá respondent většinu obřadů v kostele se mší, nebo beze mše. Otec Prokop má například většinu obřadů beze mše, otec Karel a Martin naopak většinu obřadů se mší.

Úvodní obřady

Úvodní obřady, bohoslužba slova, promluva a obřady posledního rozloučení jsou stabilní kostrou posledního rozloučení v kostele. Pro některé kněze úvodní obřady slouží

nejen k přivítání pozůstalých, ale též jako místo uvedení do obřadů pro lidi, kteří do kostela nechodí.

To už častokrát i oni si sami (pozůstalí) říkají před obřadem, že nejsou kosteloví, tak ať jim řeknu, jak a co. (otec Martin)

Snaha uvést tzv. „nekostelové“ do smyslu obřadů je tedy odpovědí na jejich potřebu, kterou vyjádří v průběhu přípravného setkání. Následující citace je příkladem takového uvedení.

Máme ve zvyku vzpomínat na Pána Ježíše a takovou nejvyšší formou toho setkání a vzpomínání je mše, která má spoustu obřadů, který budou pro ně nesrozumitelný, ale ať to teda překonají, že občas něco zaslechnou, čemu se dá rozumět. A že na začátek se hlavně musíme spojit v tom, že jsme tady jeden vedle druhého a že všichni nějak cítíme nejenom bolest těch příbuzných, ale že taky cítíme tu vzájemnou vázanost, poněvadž jsme zásadně na tom všichni stejně, ať jsme z jakéhokoliv místa, tak každý jsme zažili věci dobré i špatné v životě. Každý jsme taky udělali věci dobré a špatné a že to nás všechny spojuje atd. A abychom si taky připomněli, že jednou budeme na jeho místě stejně tak my. A že musíme vidět svůj život nejenom s těmi přednostmi, ke kterým se rádi hlásíme, ale taky s těmi zklamáními, nebo s tím, co jsme zůstali dlužni druhým atd. (otec Prokop)

Častější ovšem je pouze obvyklé přivítání účastníků bohoslužby a případné osobní oslovení či vysvětlení obřadů ponechají až do kázání, nebo do komentářů před jednotlivými částmi obřadů, přičemž otec Karel připouští, že by uvítal určitý návod na úvodní obřady k pohřbům, především pro případy, kdy jsou na pohřbu lidé, kteří nevědí, jak odpovídat na výzvy, nebo jak se do obřadů správně zapojit.

Bohoslužba slova

Po úvodních obřadech následuje bohoslužba slova, při které se čtou vhodné úryvky z Písma svatého a je-li to vhodné a možné, zpívá se žalm. Všichni kněží se shodnou na tom, že jsou-li účastni lidé, kteří navštěvují bohoslužby, tak čtou čtení pozůstalí, někdy si ho i sami chtějí vybrat. Jinak přečtou čtení sami kněží. Čtení se mohou vybrat přímo z knihy pohřebních obřadů nebo z lekcionáře.

Když se připravuju na pohřeb, tak procházím ta čtení a vytisknu si je samostatně. A to hlavně třeba proto, že představa, že používáš jednu knihu, je mylná, protože ti tam lidi vytáhnou záložky. Protože ji taky používám, a když máš knihu, tak ji nesmíš dát z ruky. Lidi to neumějí nosit, tzn., že nejsou zvyklí na ty záložky, takže jim vypadnou, nebo jí dají někam jinam. Takže když mám knihu pohřebních obřadů a počítám s tím, že budou ty obřady podle ní, tak ji nesmíš dát někomu do ruky, protože on ti to vytáhá a seš namydlenej. (Otec Václav)

Když čte někdo z lidu, tak jim to otec Václav pošle v elektronické podobě a následně jim to vytiskne. Pokud čte sám, tak jako ostatní kněží čte jednotlivá čtení z knihy pohřebních obřadů.

Homilie

Po čteních následuje kázání, které pro některé dotázané kněze představuje mimořádně důležitý prvek v obřadech, kdy je možné se přímo přizpůsobit účastníkům pohřbu. Je to také prostor, který někteří využívají, aby vysvětlili, co se při pohřbu děje a za co se modlí. Neříkají-li kněží nějaké informace o zemřelém jindy v obřadech, je to právě kázání, kde se je snaží kombinovat s výkladem Božího slova.

Přímluvy

Mezi respondenty je velký rozdíl také v přístupu k přímluvám. Všichni se však shodují, že je třeba přímluvy předem zkontrolovat, vybrat takové, které jsou vhodné pro konkrétní pohřeb. Ty vybírají buď z knihy pohřebních obřadů či z misálu, nebo si je připraví zcela podle sebe.

Dále je tu ta, že nás Kristus živil svým tělem, ano třeba už teď nechodil, z druhé strany to úplně mimo není, jako první svatě přijímání ještě měl, a tak třeba ještě pár let k přijímání chodil, než šel na střední školu. Tak to právě se člověk aspoň trochu snaží dozvědět od těch pozůstalých. (otec Martin)

Kromě přístupu, kdy jsou přímluvy do obřadů zařazeny vždy, se mezi respondenty vyskytuje také na čtení přímluv přístup velmi zdrženlivý či zcela skeptický, zejména z toho důvodu, že přímluvy předpokládají aktivní zapojení lidu, a to se na některých pohřbech příliš neděje, především v krematoriích a při pohřbech, kdy jsou přítomni nepraktikující. Nebo z důvodu, který uvádí otec Cyril:

No ona celá zádušní mše je vedená v duchu přímluv za toho zemřelého, všechny ty modlitby, čili já jsem někdy ani nedával přímluvy, že jsem po kázání hned šel na obětování a varhaník začal hrát. Už vlastně v té úvodní modlitbě prosíme za něho, stejně i v modlitbě nad dary. Většinou je používám, ale někdy jsem je nepoužil. (otec Cyril)

Obřady posledního rozloučení

Obřady posledního rozloučení jsou nedílnou součástí jakéhokoliv pohřbu. Pokud byly pohřební obřady se mší, následují obřady posledního rozloučení po modlitbě po přijímání, pokud byly obřady beze mše, následují obřady po skončení bohoslužby slova. Všichni respondenti, používají známou modlitbu „*Je třeba prokázat našemu zemřelému poslední*

službu lásky...,¹⁰¹ po které následuje kropení rakve svčenu vodou. Pokud má kněz k dispozici varhaníka nebo zpěváka, bývá to za doprovodu písně, nejčastěji používaná je „*Věřím, že můj vykupitel žije*“. Pokud se nezpívá, tak se někteří kněží modlí během kropení modlitbu Páně a „*Zdravas Maria*“. Obřad je zakončený modlitbou „*Odpočinutí věčné dej mu Pane...*“. Otec Martin a Karel zmiňují, že přidávají ještě na závěr mariánskou antifonu, nejčastěji „*Salve Regina*“.

Většina z respondentů také dodává, že před obřadem posledního rozloučení mívají komentář, kterým vysvětlují symboliku kropení svčenu vodou, případně i paškálu či kadidla.

POHŘEBNÍ PRŮVOD

Jako lidi během průvodu krafaj, zvlášť chlapi, tak hraje muzika, která jde za nima, pak jde kněz, auto s nebožtíkem, pak nejbližší příbuzní a pak ženský. Tady se pořad drží to rozdělení na chlapy a na ženský. No a všichni povídají. Jako, aby se ty žalmy skutečně mohly použít, tak by se musely zpívat a prokládat odpovědí, ale od toho je žaltář. (otec Martin)

Otcům Martinovi, Cyrilovi a Prokopovi, kteří mají kostely i na vesnicích, navazuje průvod hned na obřady v kostele. Průvod nemají pouze v případě následné kremace zesnulého. Průvod popisují spíše jako přesun ke hrobu, než příležitost pro modlitby či zpěv žalmů. Hudbu obstarává dechovka.

Zcela jiná situace je ve městech, kde jsou hřbitovy natolik vzdáleny od kostela, že to zkrátka není technicky možné. Takový průvod je poté zredukován na rozloučení před kostelem, kdy je rakev naložena do auta. Případně je možný krátký průvod na hřbitově, ten však také téměř nebývá, jelikož obřady u hrobu pokračují až poté, co je rakev přenesena ke hrobu.

Rozloučení u auta

Potom se vynáší rakev ven a u auta stejně bez ohledu na to, zdali bude ukládání do hrobu nebo nebude, tak počkám až lidi vyjdou, mám pár modliteb ke svatým, „*Matka Boží ať tě provází*“, „*Odpočinutí věčné dej mu, Pane*“ a potom jakousi kratičkou modlitbu vlastními slovy, krátký výkrop a dělám znamení kříže na rakev a řeknu lidem, kdo chce, že může udělat taky kříž na rakev. Řek bych, že tak zhruba 2/3 minimálně ještě bych řekl, že víc, možná 90 % skutečně s povděkem, minimálně rodina, ne-li víc lidí začne chodit dělat křížky na rakev. Potom auto odjede aspoň symbolicky, pokud ještě nenakládají kytky, někdy je problém, že mají jen jedno auto, tak se čeká, během toho zvoní zvony. Tím

¹⁰¹ Např. *Pohřební obřady*, s. 45.

to končí u kostela. V Praze jsou hroby dost těsně u sebe, a tak tam už není skoro žádný místo, takže ty lidi nechám se tím dotykem rozloučit při nakládání do auta. (otec Karel)

Namísto průvodu na hřbitov ve městech, nebo v případě kremace i na vesnicích, bývají takzvané obřady nebo rozloučení u auta, ty však v knize pohřebních obřadů nejsou nijak popsány, ale všichni kněží je musí nějakým způsobem vést. Takový obřad všichni vedou vlastními slovy, nebo připojí nějakou modlitbu. Jako vhodné uvádí i výkrop rakve v autě.

OBŘADY NA HŘBITOVĚ

Tady ve městě se většinou sejdeme rovnou u hrobu. A u toho hrobu někdy bývají muzikanti, ale většinou ne, takže to bývá tak, že já tam vlastně duplikuju ty poslední rozloučení: Znamení kříže, žehnání hrobu, to určitě význam má, přečtu zase nějaký krátký úryvek z Písma, jenom kratičký většinou já osobně, zase jsou nějaký přímluvy, co jsou tady, ale upravím je, zakončím to nějakou modlitbou, nebo Otčenášem a mariánskou modlitbu Zdrávas Maria. A když se spouští rakev, tak někdy zase může být hudba, buď je kapela, nebo můžeme něco zazpívat, když jsou tam věřící – to je třeba domluvit předem, ale už to není dneska problém, protože mají všichni kancionál v mobilu. Anebo už si risknu sám a zazpívám Salve Regina. Těsně před spuštěním ještě udělám výkrop rakve, a pak tam mají nějakou tu hlínu nebo kytky, tak já jsem první, kdo to tam hodí a tím já spustím tu řadu těch lidí. (otec Karel)

I samotné obřady u hrobu se liší v zásadě ve dvou případech. První popisuje výše otec Karel. Jedná se tedy o samostatný obřad, který ovšem bývá ve stejný den jako rozloučení v kostele. I ostatní kněží, kteří mají pohřby ve městech, popisují obřady u hrobu jako duplikaci posledního rozloučení, které bylo již v kostele, případně u auta.

No na hřbitově já požehnám hrob. I když se ta formulace dá upravit, nebo úplně vynechat. Potom je ta modlitba za pozůstalé. Já teda ještě děkuju za účast za modlitby a vlastně je tím k modlitbám vyzývám. Já si tak trošku ještě do některých šťouchnu, protože když jsou tady ty menší kostely, tak těch účastníků je často hodně, a tak stojí venku. A pak tam nedávají pozor a hlavně se i nahlas baví a ruší obřad. No a já pak na konci děkuju těm, co se přišli rozloučit, zvlášť pak za modlitbu a zvláště těm, kteří byli účastní mše svaté. Aby si aspoň trošku uvědomili, že kromě toho že na něj budou vzpomínat, tak aby se za něj i modlili, protože modlitba je největší a nejučinnější projev lásky k zemřelému. (otec Martin)

Jinou situaci popisuje otec Martin. Jedná se o obřady na hřbitově, které následují bezprostředně po přesunutí se z kostela. Nestává se tedy, že by se proměnilo složení účastníků, tak jako se to někdy stává ve městě. Také časová návaznost obřadu nevyžaduje, aby se části obřadu opakovaly tak, jako v prvním případě. Průběh obřadu je v tomto případě celistvější a jednotlivé části na sebe dobře navazují. Tyto obřady jsou poslední částí obřadů, mnozí z kněží tak využívají této příležitosti k poslednímu povzbuzení pozůstalých především k modlitbě a k naději ve Vzkříšeného.

Když tam u toho hrobu vždycky záleží, jaký je počasí. Protože tam, když prší, fičí vítr, lítá letadlo nad tebou, vedle řeže na cirkulárce na zahradě, tak tam stejně to zanikne všechno. Ty lidi jsou pod deštníkama, mají tam hluk, tak já u toho hrobu už moc nemluvím. (otec Cyril)

Někteří kněží také poukazovali na jiná specifika, která s sebou přináší obřady u hrobu. Je tedy třeba mít vždy na paměti, že je třeba se přizpůsobovat nejen lidem, kteří se pohřbu účastní, ale také obřady přizpůsobit prostoru a přírodním podmínkám.

OBŘADY V KREMATORIU

Obřady v krematoriu jsou pro některé z oslovených kněží velmi častým způsobem pohřbů, otec Jakub dokonce uvádí, že většinu pohřbů má právě v krematoriích. Je to způsob pohřbu, který především ve městech bývá stále častější. Je to tedy oblast, se kterou je třeba počítat, a společně s respondenty poukáží na specifika těchto obřadů.

Já je vyzvu: začneme křížem, ale v krematoriu si myslím, že málokdy ty lidi to dělají s tebou. Prostě tam seděj jako diváci. A věřící v dnešní době dělají právě všechny pohřby v kostele, jo, takže v krematoriu málokdy dělají ten kříž s tebou, když ho dělají, tak často ho neumějí. Jo, na modlitby zásadní žádný amen neodpovídají. To tam zase jako ten prvek dělám, tzn. prvek, aby tam byly modlitby, aby tam byl Otčenáš, a to, že je třeba jako zvednu, řeknu jim: „teď se budeme modlit Otčenáš, tak Vás prosím, abychom se postavili.“ A třeba i ty lidi vyzvu a můžete se modlit se mnou nahlas, anebo když chcete, tak jenom v duchu. Jako že jim člověk schválně tu modlitbu dá, ale aby je necpal do toho, ale málokdy se někdo přidá. A i když to někdo umí, tak stejně mlčí, protože mlčí ti lidi okolo něj. Takže je to takový monolog a cení se, když není moc dlouhý, tzn. sedmiminutový monolog. (otec Václav)

To, co je společné pohřbům jak v kostele, tak v krematoriu, je přítomnost pozůstalých, kteří jsou nepraktikující. V případě pohřbů v krematoriu je toto číslo ještě vyšší. Je tedy třeba těmto lidem obřad přizpůsobit a dostatečně vysvětlovat jednotlivé prvky i modlitby. Dále je důležité reflektovat, že se z obřadu vytrácí dialog. Na rozdíl od kostela, v krematoriu určuje průběh pohřbu obřadník. Obřad se musí vejít do předem stanovené doby. Další věcí je, že se kněz pohybuje v cizím prostředí, kterému se musí přizpůsobit, z tohoto důvodu se snaží otec Karel vždy pozůstalé přesvědčit, aby měli pohřeb u něj v kostele.

Řeknu hlavně životopis, rodina chce, aby to to tam zaznělo. Vzpomenout něco z jeho života, bolestného nebo co radostného udělal, nebo kolik má vnoučat..., a tu řeč mám tak, aby tam moc často nezaznělo Bůh, aby to prostě nebylo moc zbožný. To už mám nějaký varianty kázání, něco, co je může zajímat, co jim něco řekne. A můžeš použít i ty modlitby nad zemřelým i nad lidmi, ale to už dělám vlastními slovy. (otec Cyril)

Za další specifika pohřbu v krematoriu kněží uvádějí, že často pozůstalé ani zesnulého vůbec neznají a vše bylo domluveno pouze přes telefon nebo e-mail. Jak je ovšem patrné ze zkušeností otce Cyrila, je to právě tato oblast, kterou chtějí pozůstalí nejvíce zdůraznit. Tak je proto vhodné o pozůstalém získat dostačující informace. Životu zesnulého je třeba vhodně vybírat i texty modliteb.

A dost často se stávalo, že někdo přišel po letech ke zpovědi a připomněl, že byl na pohřbu toho a toho: „A vy jste tam jakoby mluvil přímo ke mně a mně to nedalo, tak jsem tady.“ To je takovej hezkej zážitek. (otec Jakub)

I přestože pohřby v krematoriu jsou po mnoha stránkách mnohdy složitější na přípravu i průběh, tak respondenti kladně hodnotí pohřeb jako prostor, kdy je možné pozůstalé povzbudit k naději i modlitbě a zprostředkovat jim setkání s Božím milosrdenstvím i naději na vzkříšení.

3.2. Kniha pohřebních obřadů

V této části se zaměřím na to, jak kněží skutečně používají knihu *Pohřební obřady*. Postupně se budu věnovat jejím jednotlivým částem. Prostor dám jak kapitolám, které kněží přijímají tak jak jsou, tak také oddílům, u kterých bylo z rozhovorů zřejmé, že nikdy nebyly použity, ba dokonce jsou považovány za zbytečné. Uspořádání této kapitoly jsem zvolil podle hlavních kapitol v knize *Pohřební obřady*. Na konec této podkapitoly zařadím, jak se ke knize kněží vyjadřovali jako k celku, tedy k její celkové přehlednosti, praktičnosti a uspořádání jednotlivých kapitol knihy.

3.2.1. Vigilie u zemřelého a ukládání do rakve

Pět ze šesti dotázaných kněží se alespoň jednou setkali s tím, že byli zavoláni k lůžku zemřelého, ještě než byl odvezen z domu.

Dědeček umřel ráno v 5, já jsem tam přišel ve 12, jo, tzn. několik hodin a už tam byl zbytek rodiny, tzn. rodina se tam sjela, protože byla neděle, jedli tam chlebičky, chlapi myslím, že už byli pod parou, jo, tak svoláš ty dcery a syna. Tak jsme tam stáli kolem rakve. A začneš se modlit, tak jsme se prostě pomodlili Otčenáš, Zdrávas Maria. Já jsem tak jako přemýšlel, jestli je to třeba na desátek růžence, tak toto ten případ nebyl, ale to, že jsem se tam třeba já sám pomodlil nějaký žalm, to jsem teda udělal. (otec Václav)

Ani v jednom případě nikdo z respondentů nevedl, že by modlitby u lůžka zesnulého vedl podle knihy. Použili obecně známé modlitby, či vedli obřad vlastními slovy.

No a v těch obřadech ta vigilie, jsou tady modlitby a pak žalmy, no to mám za 5 minut pomodlený a co pak, to se budu modlit růženec, nebo já nevím co. To mě tak napadlo, že by to mohl být nějaký dodatek někde vzadu jenom. (otec Cyril)

S vigilií u zemřelého se v Čechách nesetkal ani jeden z respondentů. Někteří uvedli, že tuto praxi znají ze zahraničí, kde má tento způsob rozloučení tradici. Mnozí proto uvažovali, zda mít texty k těmto obřadům na začátku knihy, nebo zda je do knihy vůbec zařadit.

3.2.2. První způsob pohřbu

Připomeňme, že tento způsob pohřbu počítá s pohřebními obřady na třech místech – v domě zemřelého, v kostele a na hřbitově.

OBŘADY V DOMĚ A PRŮVOD DO KOSTELA

Pohřeb, který začínal v domě zemřelého, vedli alespoň jednou otcové Václav, Cyril a Martin. Vždy se jednalo o pohřeb na vesnici a v blízkosti kostela. Otec Cyril to komentoval slovy: „*přivezli rakev vlastně do domu zemřelého, tak tam se nikde nevytočí, tak dají rakev na chodbu, no, tak tam čtvrt hodiny půlhodiny se postojí, pomodlí a pak se jde z domu smutku do kostela*“. Jako hlavní problém tedy považoval praktičnost a vůbec technickou proveditelnost takového pohřbu. Otec Václav popisuje pohřeb z domu takto: „*Pohřební služba přivezla rakev do domu smutku a tam začal průvod a takový jako jejich rozloučení, ale že bychom se tam někde modlili nějaký ty žalmy a tohle jsem nezažil*.“ Otcové Karel a Jakub se s tím setkali pouze v zahraničí a otec Prokop mívá pohřby z domu pouze u Romů.

Vůbec si to nedokážu představit [používání liturgické knihy], když ještě za „A“, 2 věci, když to byli covidoví pacienti, tak člověk nesmí mít nic v rukách, protože všechno, co tam vneseš, pak musíš spálit. Já jsem někdy dělal, že jsem si tisknul nějaký papír jo, ale nemá to smysl, nebo dobře, asi jsem na to už moc starý kněz, že mě ta knížka spíš zdržuje a co si budem povídat listování v knížce působí hrozně divně pro ty lidi. Je to takový neupřímný. (otec Václav)

Ne, nikdy jsem to nezpíval, ani jsem to nepoužíval, a to ani v případě, že ten průvod byl do kostela, jako cestou jsem se modlil. Jestliže se u nás někdy něco dělalo, že to byli zbožný lidi, tak během průvodu se modlil růženec, nebo se zpívají ty litanie ke všem svatým. Ale aby se četly žalmy... (otec Václav)

Jediný otec Václav, z jehož rozhovoru jsou uvedené citace, popisoval poněkud více průvod z domu do kostela. Tato část liturgické knihy, zdá se, je tedy zcela nevyužívaná.

OBŘADY V KOSTELE

Modlitby a texty, které jsou v této části knihy, používají všichni z dotázaných kromě otce Prokopa, který knihu Pohřebních obřadů nikdy nepoužívá pro samotné modlitby, ani na přímluvy. Což okomentoval slovy: „*Já tu knihu mám od roku 72 teda, ale tehdy jsem ji přečet a od té doby už nikdy. Takže já nemůžu k tomu nic říct.*“

Otec Cyril knihu také nepoužívá během běžného pohřbu, ale vytvořil si dvojlist formátu A5, kde z ní použil modlitby a upravil si je. Pouze výjimečně, když má pohřeb např. dítěte, tak se inspiroval jinými modlitbami z knihy. Oba však používají knihu pro četbu z Písma.

Vstupní modlitby

Čeho si člověk při otevření liturgické knihy na první pohled všimne, je velké množství variant modliteb. Nachází se zde mimo jiné patnáct vstupních modliteb, které je ještě možné doplnit oracemi z misálu. Proto jedna z mých otázek byla, zda kněžím vyhovuje, když mají na několika stránkách tolik modliteb, a zda je to potom přehledné. Otec Cyril, jak jsem zmínil, si kvůli praktičnosti vytvořil vlastní desky, do nichž zařadil jedinou modlitbu, a to ještě upravenou. Na druhou stranu otec Martin k počtu modliteb říká: „*Tak jako to by mně tam nevadilo, protože ty použiju. Tam si můžu vybrat a ty použiju.*“ Nicméně otec Jakub odpovídá na to, zda je kniha přehledná, právě s ohledem na množství variant: „*Ne! Tu knihu sestavil někdo, kdo chtěl, aby tam toho bylo co nejvíc, ale to je zbytečné.*“ A na otázku, zda někdy využije varianty modliteb, odpovídá, že pouze výjimečně. Podobně se k tomu vyjadřuje i otec Karel, který nekritizuje modlitby, ale jejich množství: „*Udělejme prostě základní obřady, který budou mít 100 stránek i méně, a jestli někdo chce tisíc a jednu variantu, tak si to vytiskne nebo najde na internetu.*“ Otec Václav se k počtu modliteb vyjádřil takto: „*Každý obřad mám vytištěnej a danej samostatně, právě proto, že těch modliteb je moc, tak když si připravuju ten pohřeb, tak si tu modlitbu už vyberu.*“

Z předložených citací nám vyplývá následující. Většina z kněží větší výběr modliteb vítá a používají tyto modlitby alespoň jako inspiraci. Co ovšem mnozí z nich neocenují, je právě to samé, tedy jejich množství a z toho vyplývající nepřehlednost, která je způsobena umístěním modliteb..

Přímluvy

O používání přímluv jsem již psal v předchozí části kapitoly v souvislosti s průběhem pohřbu. Zde se zaměřím na používání přímluv z knihy. Ty nalezneme v knize pohřebních obřadů ve vydání z roku 1972 celkem na pěti místech. Ve druhém vydání z roku 1999 a v reedici z roku 2020 přibylo ještě šesté místo, a to na konci knihy – v dodatku. Následující komentáře kněží se proto budou vztahovat na všechna místa v knize, kde se přímluvy nacházejí, a nikoli pouze na čtyři varianty přímluv, které jsou nabídnuty v analyzované části obřadů v kostele.¹⁰² Stejně budu postupovat u dalších částí knihy, tedy tak, že v případě částí, které se duplikují vícekrát, se budu věnovat vždy pouze tam, kde se nachází poprvé.

Já bych byl skoro proto osobně, kdyby to byl fixní jeden obřad za sebou. Třeba i s jedněma přímluvama, ale vyladěnejma. (otec Karel)

Postoj otce Karla víceméně dobře reprezentuje postoje ostatních dotázaných. Sám Karel ještě podotkl, že ostatní přímluvy by mohly být na jednom místě v dodatku, kde se již nyní přímluvy beztak nacházejí. Na dotaz na konkrétní připomínky k přímluvám otec Karel zmínil, že by se mělo zohlednit, že posluchači jsou často nepraktikující a bylo by třeba vynechat pro ně nesrozumitelné termíny jako „*odpusť nám naše dluhy*“, nebo skutečnost, že jsou věřící označováni jako ovce. Dále také to, že přímluvy, kromě varianty ze stran 41–44 (obřady se mší) a v dodatku, neobsahují závěrečnou modlitbu.

Snad každý z respondentů se pozastavil nad přímluvou, kde se mluví o zločinci.¹⁰³ Jiná připomínka se týkala přímluvy, ve které lektor říká, že „pláčeme“.

Ta první osoba je nepříjemná, je vlastně hloupá, zvláště „my pláčeme“, nebo „shlédni na náš zármutek“, ale jsou pohřby, kde žádný zármutek není. (otec Václav)

Stejně jako Václav hodnotí tuto konkrétní přímluvu otec Karel. Opět se tedy setkáváme s tím, že kněží přímluvy v knize používají i přes to, že to vyžaduje jejich úpravy *ad hoc*. Přímluvy jsou tedy většinou hodnoceny dobře, až na výtky výše uvedené.

¹⁰² *Pohřební obřady*, s. 41–44.

¹⁰³ Srov. tamtéž, s.70.

Poslední rozloučení

Modlitbu nad zemřelým u rakve se modlí bez úprav a bez připomínek otcové Martin a Jakub. Ostatní z oslovených kněží k ní měli výhrady, a buď si modlitbu pozměnili, nebo říkají zcela vlastní.

Já to zakončím nějakými vlastními slovy: „Tady našemu zesnulému můžeme prokázat poslední službu té tělesné lásky, ty mu ukaž svou lásku a milosrdenství a odměň jeho život,“ tady dál se můžeš znovu vrátit k jeho životu, tedy: „...který naplnil poctivou prací traktoristy, vírou, bolestnými chvílemi za druhé světové války, na věčnosti ve svém království“. (otec Cyril)

Otcové Václav a Cyril se shodli na tom, že jim v textu modlitby¹⁰⁴ vadí slovo „poslední“, které je v modlitbě spojeno s láskou. Otec Václav poukazuje na učení církve, že láska smrtí nekončí, a pak slyšíme na pohřbu „poslední služba lásky“, on proto říká v modlitbě „poslední službu lásky na této zemi“.

I otec Cyril se tedy snaží zdůraznit, že jde o poslední službu lásky spojenou s pozemským životem. Naopak podle Jakub jsou takové úpravy zbytečné: „*Nechytejme se už úplně takových těch slovíček, protože snad víme, o čem mluvíme. Ona to JE poslední cesta, JE to poslední služba.*“

Otec Karel poukázal v modlitbě na něco jiného. Jemu se v textu modlitby nelíbí formulace „*dluhy*“, místo které používá slovo „*hříchy*“ nebo „*provinění*“. A slovo „*ovce*“ raději nahradí slovem „*stádce*“.

V té modlitbě, kterou říkám, tak její jádro je v tom, že děkuju Pánu Bohu za to, co všechno jsme skrze tohoto zemřelého od Pána Boha dostali, že čím nás obohatil, čím nám pomohl překonat něco, čím nás povzbudil, popostrčil k dobrému, za každý podání ruky a hezký slovo, že jsme mu vděční atd. (otec Prokop)

Kniha nabízí na výběr dalších pět modliteb, kterými začíná obřad posledního rozloučení, otec Václav to však okomentoval: „*Přičemž je docela zajímavý, že ty lidi, co chodí na pohřby, tak vlastně chtějí tuhle formulaci, protože jsou na ni zvyklí. Takže už se mi taky stalo, že reklamovali, že to tam nebylo.*“

PRŮVOD NA HŘBITOV

Další část knihy pohřebních obřadů nese název *Průvod na hřbitov* a je jí věnováno 15 stránek. Tyto stránky však obsahují pouze žalmy, které jsou představeny jako možnost

¹⁰⁴ *Pohřební obřady*, s. 45.

pro doprovod průvodu. Žalmy jsou v knize i na jiných místech a spolu s responzorií zabírají celkem skoro 25 stránek. Zajímalo mě tedy, zda je kněží někdy využili, když je jim v knize věnován takový prostor.

No to jsou jenom žalmy a nikdy jsem je z těch obřadů nepoužil, a někdy jsem to chtěl i vyříznout z té knížky, aby mě to tam neotravovalo. (otec Václav)

Všichni dotázaní kněží se shodli na tom, že je nikdy nepoužili a že si ani nedovedou představit situaci, kdy by se měly recitovat žalmy právě z knihy pohřebních obřadů. Otec Karel zmínil, že v případě, kdy byl pohřeb bez varhaníka, a pohřeb doprovázeli dva zpěváci, zpívali žalmy ze žaltáře a ne z knihy pohřebních obřadů.

Otec Martin právě z toho důvodu popisoval, že obřady nečte z prvního způsobu, ale vezme z něj pouze jednu modlitbu a pak si otevře druhý způsob, kde jsou již žalmy vynechány.

Dobře není problém to používat, ale to přelísovávání je děsivé. Hele tady, modlitby varianty není problém. Přímluvy varianty není problém. Pak jsou tu ty zpěvy, to je stejně na varhaníkovi, protože ty u toho kropíš. No a pak průvod na hřbitov, tak tady může být jen odkaz na ty žalmy, nebo souřadnice. Nebo jestli je to myšleno tak, že se to má kněz cestou na hřbitov modlit? (otec Martin)

OBŘADY U HROBU

V reedici *Pohřebních obřadů* z roku 2020 je přiložen zalaminovaný dvojlist formátu A5. Jedná se o kartičku, která obsahuje modlitby a přímluvy pro obřady u hrobu. Vzhledem k tomu, že tato reedice vyšla jen několik měsíců před rozhovory, nikdo z kněží ji zatím nepoužil, nicméně z rozhovorů bylo zřejmé, že se jedná o krok správným směrem.

Já bych byl hlavně pro to, aby to byl formát, který můžeš držet pohodlně v jedné ruce. Udělat to na hezkým papíře, který by byl odolnější proti vodě a aby tam nebylo milion zbytečných věcí, a to tady není ani ukládání urny (...). Já bych uspořádal verzi, kde se pohřbívá jenom u hrobu. (otec Jakub)

Z respondentů používají knihu u hrobu pouze tři kněží, kteří jí ovšem zároveň vytýkají nepraktičnost – velký formát i nutnost neustálého listování.

Výjimečně ty varianty použiju. Jsou různé příležitosti. Když nikdo nepláče, tak to nebudu číst, že tam někdo pláče. Ale moje taková modlitba, kterou často používám, tak to jsou ty přímluvy u hrobu. Pane, i tys plakal, když zemřel tvůj přítel Lazar. To používám a potom je tam ta modlitba: „věříme, že nás slyšíš, když plníme povinnost lásky a modlíme se za tvého služebníka/slужebnici.“ To je zase právě to: VĚŘÍME, ŽE NÁŠ SLYŠÍŠ, když modlíme se za toho člověka. (otec Jakub)

Výpověď otce Jakuba potvrzuje, že využívá různé varianty z knihy. Využívání modliteb a praktičnost knihy jsou však dva rozdílné aspekty, které potvrzují i ostatní respondenti.

Oni to myslí dobře, že chtěli nabídnout různé varianty. Takže to já nechci kritizovat, jako že jsou to nesmysly, to ne. Byl to úmysl dobrý, ale praxe nám ukázala, že směřujeme ke zjednodušení. (otec Karel)

Ale tohle¹⁰⁵ je nejlepší, máš jedny desky, nemusíš listovat. Máš tam pro kostel, máš tam pro hřbitov. (otec Cyril)

Otec Cyril, který patří k těm, kteří knihu samotnou při obřadech používají pouze pro biblická čtení, je představitel jednotného názoru, že vytvoření praktické kartičky, která obsahuje pouze jednu verzi obřadu u hrobu, je krok žádoucí a vychází z již přítomné praxe mnohých kněží.

BOHOSLUŽBA ZA ZEMŘELÉHO PO PŘEVOZU DO KOSTELA, NENÁSLEDUJE-LI BEZPROSTŘEDNĚ POHŘEB

K této části knihy se nikdo z respondentů explicitně nevyjádřil, jelikož s ní nikdo neměl osobní zkušenost a neměl tak příležitost ani důvod ji použít.

3.2.3. Druhý způsob pohřbu

Tento způsob pohřbu nepočítá se mší při pohřbu a předpokládá průběh obřadu na dvou místech – ve hřbitovní kapli a u hrobu. Rubriky začínají obřadem ve hřbitovní kapli, kde má probíhat bohoslužba slova následovaná obřadem posledního rozloučení, ke kterému předkládají na výběr varianty modliteb.

Jo tak já používám vždycky ty texty z druhého způsobu, a přitom rubriky píší, že tento způsob nepočítá se mší, že to jsou obřady ve hřbitovní kapli a u hrobu, ale ty texty tam jsou úplně stejné jako v tom prvním způsobu, který je jako se mší. (otec Martin)

Podobně se vyjadřovali i ostatní kněží. Tedy, že texty z knihy nepoužívají podle rubrik, které dělí pohřby na obřady se mší a beze mše, ale vybírají si tu variantu, kde je co nejméně neužitečného textu. V této variantě se již nenacházejí stránky s žalmy a responsorii, tak jako je tomu v případě plného pohřbu, což zřejmě zvyšuje její oblibu.¹⁰⁶

¹⁰⁵ Viz příloha č. 2.

¹⁰⁶ Srov. *Pohřební obřady*, č. 70.

3.2.4. Třetí způsob pohřbu

Vzhledem k tomu, že tento způsob pohřbu je v knize popsán pouze rubrikami, které odkazují na texty v předchozí části knihy, tak je nikdo z respondentů ani nekomentoval. Tento způsob pohřbu je zamýšlen pro obřad, který probíhá pouze na jednom místě. Pohřeb, který je veden pouze na jednom místě, kněží uvedli jako jeden ze způsobů, nikdy však, že se řídili podle rubrik v knize uvedených.

3.2.5. Pohřeb žehem

Je pravda, že jsem si často nalistoval ten třetí způsob pohřbu, na jednom místě (myšleno *Pohřeb žehem*). Protože tam máš všecko za sebou a nejsou tam mezi tím ty žalmy. Když jsem třeba byl nejistý, nebo jsem přijel na poslední chvíli, nebo to bylo někde jinde, tak jsem si nalistoval ten třetí způsob a z toho jsem to udělal všecko. Bude tady toho listování jako moc. Akorát tam v tom krematoriu není, že ukládáme tělo zemřelého do země a samozřejmě žehnání hrobu tam taky není. (otec Václav)

Je tedy zřejmé, že v této části knihy se setkáme s modlitbami, které jsou stejné jako už dvakrát v předchozím případě. Někteří kněží si proto zvolí texty z této části. Až na výše zmíněné odlišnosti se obřad neliší od varianty se mší nebo ve hřbitovní kapli.

V krematoriu, to je sice tady, ty obřady žehem, ale je to takový... Člověk to musí za první udělat tak, aby to nebylo dlouhý, oni totiž mají na příchod třeba 3 nebo 4 skladby a má na to 20 nebo 25 minut, tak jako co? Čili já беру z těch obřadů ten začátek. Jaksi oslovím ty pozůstalí, no a tady: „Dovoláme se tvého slitování Bože, vyslyš nás...“ a pokud je to vhodné, tak čtu tady za ty pozůstalé: „Zhlédni na naši bolest a na náš pláč“ no, když nikdo nepláče, tak to nebudu číst, aby člověk nevypadal, že si tam čte něco pro sebe. Následně беру nějaké čtení, buď evangelium, nebo nějaké čtení, žalm vynechávám, no a potom čtení je krátká homilie: „Loučíme se a děkujeme za něj...“ Potom jsou ty přímluvy zase z té knížky. Jasně, že vynechávám, když si nejsem jistý, jestli ten člověk byl v životě u svatého přijímání, nebo nebyl. (otec Jakub)

Otec Jakub, který má pohřby nejčastěji v krematoriu, vede obřady podle této části v knize. Z jeho slov je patrné, že struktura odpovídá tomu, jak je obřad v knize uspořádán. Nemá k textům a jejich uspořádání žádné výtky, nepočítáme-li nutný výběr textů podle vhodnosti. Podobnou strukturu průběhu pohřbu v krematoriu popisuje i otec Karel, včetně používání modliteb, které jsou v knize na výběr.

V této kapitole je obřad rozdělen na kremaci dospělého a kremaci dítěte. Nikdo z kněží však neuvedl, že by kdy vedl pohřeb dítěte v krematoriu, proto jsem se ani neptal na využívání textů k tomu zde uvedených.

Z rozhovorů vyplývá, že právě kapitola pro obřady v krematoriu se setkala ze strany kněží s nejmenší kritikou po stránce seřazení modliteb a jeho přehlednosti. Důvod je zřejmý a je zmiňován již mnohokrát předtím: obsahuje méně variant modliteb a nejsou v ní části, které kněží při pohřbech nepoužívají.

3.2.6. Čtení z Písma svatého pro mše za zemřelé a pro pohřební obřady

Já když tohle (*Pohřební obřady*) používám dneska. Já to používám jenom, že z toho mám ty texty na čtení, že z toho čtu já nebo někdo jiný to první čtení. Při mši, nebo při bohoslužbě slova. A беру z toho evangelium. (otec Cyril)

A ty čtení. To je hezký, že je tady na výběr, přiznám, že to používám. (otec Václav)

I ti kněží, kteří v rozhovorech uvedli, že knihu pohřebních obřadů nepoužívají, nakonec přiznali, že pro bohoslužbu slova se i oni řídí výběrem lekcí, který nabízí liturgická kniha. I ostatní kněží uvedli, že výběr biblických textů jim vyhovuje a nikdo se nevyslovil tak, že by byl výběr zbytečně moc veliký. Pozitivně bylo hodnoceno i umístění samotných čtení, která jsou na jednom místě a dá se v nich přehledně orientovat. Můžeme tedy shrnout, že část knihy obsahující výběr liturgických čtení je používána všemi respondenty.

Takže čtení ten výběr, který tam teď je. Já bych se možná vůbec nezlobil, kdyby ten výběr možných čtení byl větší. Jistě se to samozřejmě dá udělat formou, aby zas tolik stránek nezabralo, ale zase to nemusí být úplně nutný. (otec Karel)

Otec Karel nicméně dodává, že by mu nevadilo, kdyby se výběr čtení i rozšířil, zároveň si uvědomuje, že by to bylo navýšení počtu stránek v knize, a proto to nepovažuje za prioritu. Jinde v rozhovoru uvedl, že by to mohlo být i v elektronické podobě, která by se dala vytisknout.

Takhle, mě ta čtení, tím, že jsem si to celý zdigitalizoval, tak je mi milý, že když se připravuju na pohřeb, tak procházím ta čtení a vytisknu si je samostatně. (otec Václav)

Otec Václav přináší vlastní zkušenost, že si liturgické texty snaží vytisknout zvlášť, a to z důvodu, aby nemusel během obřadu neustále půjčovat knihu lektorům a následně si ji brát zpět.

A čtu jedno čtení vždycky a čítávám tady z toho (PO) jenom několik z nich. Hlavně třeba, když čtu o tom, třeba o posledním soudu, to z pětadvacátý kapitoly svatýho Matouše, tak čtu pouze tu první

polovičku. Nečtu tamto hrození. Věnuju se tý první polovičce, ne tomu vyhrožování. Ale je mnoho jiných textů, který jsou mnohem krásnější a který se k tomu hodí. Dneska v době, kdy nejsou převážně věřící lidi v kostele, tak nemůžu číst takový texty, který počítají s mojí vírou. (otec Prokop)

Otec Prokop přichází s další zkušeností, které je třeba se věnovat pozornost při správném výběru textů. Upozorňuje, že je třeba vhodně vybrat nejen texty modliteb a přímluv, ale též vhodně zvolit i liturgická čtení, která by měla odpovídat tomu, kdo se pohřbu účastní.

3.2.7. Celkové hodnocení knihy Pohřebních obřadů

V této části práce bych rád uvedl několik hodnocení, které přistupují ke knize jako k celku. Vyhnu se zde již hodnocení jednotlivých částí knihy, kterým jsem se věnoval výše.

Já jsem tady si přinesl, ne polské, ale české (předkoncilní), ale polský obřady jsou takovéto velikosti (A6). To tyhle knihy, to dělá nějaký... nechci nikoho urážet, ale člověk, který nemá pojetí o ničem, včetně těch benedikcionálů, který udělali... Nechci nikomu ublížit, ale... Čili, polský obřady mají noty podle chorálního nápěvu. V těch českých není ani jedna nota! Když prší, tak ti na A5 formát naprší, A6 hezky schováš. Takže ty obřady jsou ošizený, ale přitom hrozně velký. (otec Jakub)

Jako hlavní výtka se u všech kněží objevovala velikost knihy, její tloušťka i formát, který je větší než A5. Jak vyplývá z hodnocení jednotlivých částí knihy, je spousta textů, kteří kněží za celou svou službu nikdy nepoužili, mnoho textů se v knize objevuje dvakrát i třikrát. Všichni kněží navíc poukazují na to, že se jedná o knihu, u které se počítá, že bude používána především na místech, kde nebude možné si ji někde odložit, takže je její obsah zvolen velmi neprakticky.

Takže zklamání, že kniha není černá, to je první věc, zklamání, že kniha nemá mimo záložek v sobě v sobě nějaký takový, řekl bych, buďto ty oslí uši, nebo jak se dělalo dřív takový telefonní seznam. Takový ty výřezy, abych já prostě mohl přecházet na nějaký oddíl velice rychle. Jako to má třeba Jeruzalémská bible. (otec Václav)

V době rozhovorů byla nová reedice vydána jen několik měsíců, z respondentů ji měl koupenou pouze otec Václav. Na druhém vydání nejvíce kritizovali malé množství záložek, to se s novou reedicí změnilo, ale ani tak nebyla přijata příliš kladně. Několik kněží se pozastavilo nad barvou desek, a to nejen nad chybou, která způsobila, že poslední verze je vyvedena v modré, ale již u vydání z roku 1999, které je fialové.

Mně se to (kartička obřadů u hrobu) nelíbí, je to větší formát takže se ti to nevejde do A5 desek, tohle je větší formát. Aspoň, že to je teda laminovaný a myslím, že jsem si to jednou na hřbitov vzal, že jsem si říkal, že si nemusím všechno tisknout já, když je to tam natištěný a pak sem nadával proč jsem to udělal, protože mi tam zrovna něco chybělo. (otec Václav)

Ač to dle komentáře otce Václava nevypadá, tak v nové reedici byla právě kartička pro obřady u hrobu hodnocena jako krok správným směrem a nejvíce vyzdvížena její jednoduchost a přehlednost. Na stranu druhou však otec Václav shrnuje i důvody, proč nikdo z respondentů nevedl, že by kartičku u hrobu používal, mimo jiné i z důvodu formátu A5, který se nedá jednoduše schovat do kapsy.

3.3. Zvláštní příležitosti a vlastní texty

Po té, co jsem představil knihu *Pohřební obřady*, chci v následující části ukázat, jak respondenti dělají to či ono jinak, jaké případně používají vlastní texty, nebo alespoň co by v takových textech chtěli mít. Některé tyto texty jsem již představil výše, v této části je uvedu systematicky a přehledně podle příležitostí, při nichž se používají.

3.3.1. Pohřby dětí

V knize *Pohřební obřady* najdeme samostatné texty pro pohřby dětí, a to včetně přímluv i biblických čtení. Tyto texty jsou zařazeny do všech způsobů pohřbu a celkem v knize zabírají asi 15 stránek. Pohřeb dítěte je samozřejmě velmi bolestivou událostí jak pro rodiče, tak pro okolí, včetně kněze, který pohřeb vede. Je proto zcela správné, když jsou k dispozici texty, které jsou pro tuto příležitost upraveny. Je třeba však poukázat i na to, že současná zdravotní péče je na zcela jiné úrovni, než jak tomu bývalo dříve.

Já jsem pohřbíval za 30 let snad 2 děti. Jednou tříletá, která měla od malička leukémii. Chtěli, aby to bylo v kostele a jednou to byla sedmiletá, co ji srazila motorka. To si myslím, že by to (texty pro pohřby dětí) mohlo být nějak vzadu. (otec Cyril)

Ze všech rozhovorů se ukázalo, že i kněží, kteří jsou ve službě již několik dekad, měli pohřby dětí nanejvýš několikrát. I když tedy v minulosti bylo nutné vytvořit množství textů pro poslední rozloučení s dětmi, které kdysi umíraly častěji, současná situace je jiná a je otázka, zda by tomu neměl být přizpůsoben i obsah nebo uspořádání liturgické knihy.

3.3.2. Pohřby nepokřtěných

Takže masakr, nepokřtěný osmnáctiletý kluk, prostě tragédie první třídy, a že by pohřeb chtěla mít jeho maminka v kostele. No odmítni někomu něco takovýhleho. Já jsem to dělal beze mše svatý, ale řek jsem, že to bude křesťanský, a s tím ty lidi nemají často vůbec problém. (...) Takže jsem to pojal tak, že jsem ty lidi z kostela nevyhodil, udržel jsem to, že je to křesťanský, jakou máme víru a v co. A ty modlitby jsem tam měl. Ale tohle by se tam mělo vyjasnit. Já bych byl proto, aby se nedělalo, že to neexistuje, protože to v západní Evropě bude a je to zase nějaký evangelizační krok. (otec Karel)

Dnešní společnost se výrazně proměnila, a to s sebou přineslo i změnu v tom, kdo dnes žádá o pohřeb. Dle OACD ČBK z roku 2019 je v České republice pokřtěno asi 43% obyvatel.¹⁰⁷ Většina pokřtěných jsou však osoby starší 53 let, konkrétně 64%. Z toho vyplývá, že počet pokřtěných postupně klesá a kněží (především ve městech) se stále více setkávají s případy, kdy pozůstalí žádají pohřeb i pro člověka, který pokřtěný nebyl. Otec Karel v uvedené citaci varuje, před děláním „nekřesťanského“ obřadu. I v případě zesnulého, který nebyl pokřtěn, je podle něj nutné jasně se dovolávat pomoci Boha a jeho milosrdenství. Zároveň aniž bychom se tvářili, že byl dotyčný pokřtěný.

Určitě bych považoval za správné, aby byly nějaké texty pro pohřby nepokřtěných, protože jsem mnohokrát takový pohřeb měl. Já jsem to nechtěl, ale přišli rodičové, chudáci. Ten kluk měl 19, buď to byla vražda, nebo sebevražda, našli ho s pytlím na hlavě. Bylo to hrozný, opravdu smutný, a on nebyl pokřtěný. A přišli ti rodiče, že by chtěli pohřeb v kostele. A to ani nebyla moje farnost, ale neměl jsem to svědomí jim říct, ať zajdou za jiným farářem. Tak jsme to domluvili. Jel jsem tam dřív, vyplakali se mi do rukávu. Potom byla ta rakev otevřená. Bylo strašně moc mladých lidí. Jo, čili nemůžu, nesmím říct, že ho nepohřbím, když je nepokřtěný.

V jakým duchu jste pohřeb vedl, za co jste se modlil? Za pozůstalé, za jejich zármutek, nebo spíš jste zmiňoval milosrdenství Boží?

Dá se říct, že to všechno dohromady. Ale to hlavní byla naděje, že není všem dnům konec. A že vlastně, abysme si vážili života, přátelství a byli si na blízku, protože může docházet, a jak vidíme, dochází k různým tragédiím, ať to byla sebevražda, ať to byla vražda to je úplně jedno. (otec Jakub)

No, taky jsem měl pohřeb více či méně ateistů. Ale já ten pohřeb stejně udělám křesťanský. Přemýšlím, jestli jsem u těchhle těch lidí, no určitě jsem vybíral asi modlitby, které v sobě neevokovaly obrazy, které by jim mohly být zcela cizí, ale určitě ten pohřeb je náboženský. (otec Václav)

¹⁰⁷ Srov. *Zpracování kvalifikovaného odhadu počtu věřících v České republice*. (2020). [2022-04-12]. <https://cbk.blob.core.windows.net/cms/ContentItems/30043_30043/odhady-zprava-na-web.pdf>.

I další rozhovory ukázaly, že potřeba nějak se k pohřbům nepokřtěných postavit je značná. Kněží při tom kladou důraz na srozumitelnost a přehlednost obřadu i na lidský přístup, který v těchto situacích považují za nesmírně důležitý. Otec Cyril dokonce říkal, že je daleko důležitější, že skutečně dokáže hovořit k těm lidem od srdce, než předčítat teologicky dokonalé modlitby z knihy.

Všichni kněží, kteří mají zkušenost s pohřbem nepokřtěného, působí ve městě, konkrétně v Praze. Situace na vesnicích je poněkud odlišná a kněží se buď nesečkali se žádostí o pohřeb nepokřtěného, nebo tuto žádost odmítli.

Její děti učím náboženství, ona sama není pokřtěná, ani její maminka nebyla pokřtěná. Ona se mi ozvala, jestli by šel pohřeb (v kostele). Já jsem jí říkal, ať se nezlobí, že to oficiálně vlastně takhle nejde, protože z logiky věci. Ale s tím, že sem jí nabídnul, ať si udělá pohřeb v obřadní síni civilní, ale že není problém a já za ní odsloužím mši svatou. A tam klidně může přijít s příbuznými. Takže to i vůči ostatním lidem, i když by se to asi nedozvěděli, ale člověk neví. Jako vytvářet potom takové precedenty. (otec Martin)

Postoj otce Martina je tedy zcela opačný než předchozí názory. Považuje pohřeb v kostele jako zakončení putování křesťanského života a nepřijde mu proto správné, aby takový obřad vedl. Jak je patrné z rozhovoru, sám však hned nabídl zádušní mši za zemřelou a pozval pozůstalé, že tam se s ní mohou rozloučit a pomodlit se za ni. I přesto, že otec Martin odmítl vést pohřeb pro nepokřtěného, tak v jeho nabídce na sloužení zádušní mše svaté je vidět snaha o podobný přístup a tytéž hodnoty, které zdůrazňovali kněží, kteří pohřeb nepokřtěného v kostele měli.

Třetí postoj je zkušenost otce Prokopa, který ještě nikdy pohřeb nepokřtěného nevedl, ale uvádí zcela nové odůvodnění, proč takový pohřeb považuje za správný a žádost o takový pohřeb by neodmítl. Z jeho odpovědí můžeme vyčíst, že chce prokázat stejnou úctu každému člověku a za nejlepší způsob považuje právě křesťanský pohřeb. Upozorňuje, i na to, co vyzdvihovali již ostatní kněží, že je takový pohřeb důležitý především pro pozůstalé, ke kterým tak může vhodně promluvit celým obřadem a vyzvat je k modlitbě za zemřelého.

Pravda je, že ten pohřeb děláme vlastně víceméně pro ty pozůstalé, že jo, protože ten zemřelý, už má svůj život uzavřený, ale my můžeme mu jednak prokázat úctu, kterou považujeme za největší tím křesťanským způsobem a jednak je to připomenutí pro nás, abychom se vzchopili a využívali času a těch možností, který máme. (otec Prokop)

3.3.3. Ukládání urny

Jediný, co mám, je, že chtějí uložení urny na hřbitově, když měli nějaký obřad pouze v krematoriu. A tam to člověk dělá podobným způsobem jako s rakví, s tím že je to především o modlitbě za toho zemřelého. (otec Martin)

Mezi další obřady, pro které nejsou vytvořeny žádné vlastní texty, jsou obřady ukládání urny do hrobu nebo do kolumbária. Tento obřad měli někteří kněží obzvláště často v době pandemie koronaviru, kdy nebylo možné, aby se sešla celá rodina na pohřeb. Někteří kněží se nevyjadřovali kriticky, že samotný obřad v liturgické knize není, ale prostě zmínili, že obřad vezmou, jako kdyby byl s rakví, a upraví si ho na místě.

Já si to pak musím dělat tak podle svojí fantazie. Posvěťm ten hrobeček, podle obřadů u hrobu. Jenomže, jak jsem poprvé v životě ukládal urnu, jako že jsem cizinec, tak tam povídám, že prachy našeho bratra ukládáme do hrobu, tak jsem se sám tomu smál. Prachy našeho bratra :) nebo, co tam mám říkat? Prach, urnu, zuby, popel..., nebo co? Teď říkám ostatky. (otec Jakub)

Jiný názor měl otec Jakub, který poukazoval na to, že obzvláště v počátku své služby kněze pro něj bylo obtížnější si texty pro tuto příležitost upravit. Z rozhovoru vlastně vyplývá, že by bylo vhodné, aby se pro tento obřad vytvořily alespoň takové texty, které by sloužily jako inspirace pro vedení takového obřadu.

Tyto dva názory na obřady ukládání s urnou popisovaly pouze případy, kdy obřad s urnou probíhá jen na hřbitově. K tomu dochází buď poté, co již proběhl v kostele obřad s rakví a následně byla rakev převezena na kremaci, nebo druhá možnost bývá, že buď byla kremace bez obřadu, nebo byla pouze v krematoriu bez kněze. Někteří lidé tak žádají o krátký obřad s knězem alespoň touto formou.

3.3.4. Pohřeb v kostele s urnou

Anebo bejvaj teď i nové varianty, protože dochází k tomu, že lidi z různých důvodů se dostaví až s urnou, po zpopelnění, buď protože to udělali bez pohřbu a najednou zjistili, že je problém, že jim vlastně chybí pohřeb, nebo je tam nějaký rodinný problém, anebo teď v době covidový, že prostě z nějakého důvodu prostě se rozhodnou zpopelnění a potom tedy udělá se pohřeb. Takže to teď se objevuje častěji, anebo jim to i navrhneme. V takovém případě ten obřad často vypadá jako se mší svatou, jako kdyby tam byla vlastně rakev de facto simulovat. (otec Karel)

Ale už jsem zažil, že byl vlastně celý pohřeb s urnou, a to i s tím, že se ta urna vezla na hřbitov. Tzn., že místo rakev byla urna, ale bylo to úplně stejný. Takový pohřeb jsem si vytiskl předem, abych neměl problém s formulací. (otec Václav)

Další místo, kde obřady s urnou nepočítají a aktuálně takových případů přibývá, je obřad v kostele, ať už se mší nebo beze mše, kdy je místo rakev přinesena urna s ostatky. Zkušenost s tímto pohřbem měli kněží jak ve městě, tak i na vesnici. Jedná se tedy o způsob pohřbu, se kterým se kněží mohou setkat ve všech farnostech. Tak jako v případě obřadů u hrobu, zde vzali kněží formulář pro obřady s rakví a upravili si texty podle potřeby. Otec Václav dokonce dodal, že si texty raději předem upravil a vytiskl.

No ono pozor na to, ty ten obřad potřebuješ nějak zakončit. Nemůžeš říci konec a teď tam zůstane ta urna. Já jsem chtěl, aby bylo jasné, že ten obřad skončil. A podle mě, tak jako obřad začíná nějakým tím cinknutím, tak prostě potřebuje mít i nějaký konec, což je za mě třeba to, že se vynesou urna z kostela a my tam máme takový strom, tak se to tam postavilo a minimálně se řekne, kam se poveze. A pak můžeš říct i tu modlitbu „Andělé, ať tě provází...“ (otec Václav)

Takže takhle ten obřad vypadá vlastně podobně, dokonce na ní dělám křížek, a dokonce ji беру do rukou a tím lidem dám možnost, aby taky udělali křížek, protože ten tělesný kontakt je tam vlastně taky důležitější. (otec Karel)

Kromě toho, jak zvolit vhodnou formulaci při ukládání urny, se kněží také zamýšleli, jak vhodně provést samotný obřad. Je pochopitelné, že velkou symbolickou rolí při pohřbu hraje možnost společně vynášet rakev. To v tomto případě pochopitelně není možné. Respektive možné to je, ale nikdo moc neví, jak se k tomu postavit. Otcové Václav a Karel tuto úlohu vzali na sebe a urnu s ostatky vynesli z kostela sami. Otec Václav zdůrazňuje právě to gesto, které má pohřb zakončit a říci, kde bude zesnulý uložen. I otec Karel zdůrazňuje důležitost gest a tak jako vyzývá pozůstalé, aby udělali křížek na rakev, tak stejně je k tomu vyzývá i v případě obřadu s urnou.

3.3.5. Vysvětlující komentáře

V průběhu rozhovorů bylo velkým tématem všech dotázaných, jak křesťanský obřad lépe přiblížit především lidem nevěřícím nebo nepraktikujícím, kteří neznají symboliku liturgických obřadů, ani jim nejsou blízké náboženské formulace. Z předchozí analýzy rozhovorů je patrné, že hlavní důraz kněží dávali především na vhodnou formulaci modliteb a výběr biblických textů. Zde bych rád více představil další důležitý prvek a tím jsou komentáře před jednotlivými částmi obřadu, kterými kněží vysvětlují, co bude následovat a co takové obřady chtějí ukázat a připomenout.

KROPENÍ SVĚCENOU VODOU

Já většinou, když třeba dělám to kropení svěcenou vodou, tak to vysvětluju, jaká je v tom symbolika, proč to děláme, že jsme byli pokřtěni a že tohle to je vlastně něco, co se odvolává na náš křest atd. a to třeba ten evangelík hrozně pozitivně hodnotil. (otec Václav)

A já tam právě vždycky říkám: nyní budu kropit rakev svěcenou vodou. Je to připomínka našeho křtu, kdy jsme hned po narození byly obmyty taky svěcenou vodou od dědičné viny a vlastně jakási prosba, aby nyní i duše toho zesnulého byla znovu umytá od všech jeho osobních hříchů nebo osobních selhání a aby na něm bylo dovršeno to, co se začlo při křtu. Nějak to tam říct. Myslím, že to není špatný něco takovýho napřed říct. (otec Cyril)

Jako nejčastější důvod komentáře uvedli čtyři kněží vysvětlení symboliky a tedy i důvody pro kropení svěcenou vodou. Takový komentář se snaží říkat bez ohledu na to, zda je to pohřeb pro praktikující, či spíše nevěřící. Kněží tím chtěli zdůraznit i teologii a význam pohřebního obřadu. Za co se modlíme a v co doufáme.

Otec Martin na otázku, zda by měli být v knize obřadů úvodní komentáře k jednotlivým částem obřadu, odpovídá: „*Jo to by tam mohlo být to: ‚Kněz začíná těmito, nebo podobnými slovy‘, nemusí je použít, může si použít vlastní, ale je tam návod. Většina používá to, co je.*“

Já si myslím, že tu vodu jsem vysvětloval, protože naopak by to vypadalo hrozně divně, když tam najednou stříkáš vodu, ono to vlastně i tak vypadá trošku divně. Takže jsem to vysvětloval právě v tom krematoriu. (otec Václav)

Komentáře ke kropení svěcenou vodou otec Václav používá jak při obřadech v kostele, tak i v krematoriu. Každý symbol a úkon během liturgie má nějaký přesah, všechna gesta a symboly slouží ke zpřítomnění nějakého tajemství, které není smyslům přístupné. Samotný symbol však nemá moc sám o sobě, je důležité, aby toto bylo zřejmé, tedy že kropení vodou nebo okuřování kadidlem nejsou nějaké magické formule, které by fungovaly pouze za předpokladu jejich přesného a správného použití a samy o sobě. Tato gesta odkazují na moc, která přichází od Boha, nebo symbolizují modlitby směřující k Bohu.¹⁰⁸ Proto je velmi důležité, aby tato gesta byla správně vysvětlena především lidem, kteří křesťanskou liturgii neznají.

Já po modlitbě po přijímání děkuju těm, kdo přišli jménem rodiny, jo, tam často bývá ten moment, že třeba byl dramatický závěr, že se o něj museli starat, tak vyjádřím to poděkování stručně jenom, aby to

¹⁰⁸ Srov. ADAM, Adolf. *Liturgika: křesťanská bohoslužba a její vývoj*, s. 95–96.

nebylo druhý kázání. Řeknu, co se teď bude dít. Tzn. budou závěrečné modlitby, kropení na připomínku našeho křtu, tzn. vlastně zmíním ten smysl, proč to děláme, že zakončíme zpěvem *Salve Regina*. (otec Karel)

Nejčastěji připojují kněží komentář hned po modlitbě po přijímání. Otec Karel to spojuje i s celkovým uvedením do obřadů posledního rozloučení, které budou následovat. Nicméně otec Cyril samotný komentář říká až u rakve před samotným kropením rakve. Stejně tak dělá i otec Václav. Z výpovědí tedy plyne, že je více příležitostí, kdy pozůstalé vhodně uvést do konkrétního obřadu. Na druhou stranu otcové Jakub a Prokop vysvětlující komentáře ke kropení svčenu vodou neříkají. Neznamená to však, že by pozůstalé nijak do obřadů neuváděli, jak představím níže, vše se snaží shrnout buď v kázání, nebo při úvodním pozdravení. Komentáře k jednotlivým úkonům v obřadech už pak nemají.

PAŠKÁL

Další symbolem používaným při pohřebních obřadech je velikonoční svíce paškál. I ta je příležitostí k přiblížení významu a smyslu pohřebního obřadu.

Někdy znouzectnost tzn., že jsme ho zapomněli, tak se udělá samostatný obřad, že se přináší paškál, zapaluje se a vysvětluje se, že to je svíce, která se svítí o velikonoční vigílii a že pro nás je symbolem zmrtvýchvstalého Krista a zde tedy také naší víry v život věčný. (otec Václav)

Jo taky říkám, nyní budu kropit svčenu vodou na připomínku našeho křtu, kdy jsme byli obmyti, stejně jako ten, zde zapálí paškál, který se zapojuje také při křtu, který nám symbolizuje vzkříšení. Takže dnes prosíme, aby Kristus obmyl jeho duši znovu touto svčenu vodou, ode všech špatností, anebo nějakých lidských slabostí, abych neříkal přímo hříchy, nebo dluhy jako nějak to vždycky zaonačit. (otec Cyril)

Otec Cyril ukazuje, že lze vysvětlení symboliky paškálu spojit s komentářem vysvětlujícím kropení svčenu vodou. U obou komentářů vidíme stejnou věc, kterou kněží u paškálu vyzdvihují, tedy že je symbolem vzkříšeného Krista, který je pro nás zárukou naděje v naše vzkříšení a život.¹⁰⁹ Je to tak stále stejný hlavní motiv, se kterým se setkáváme v průběhu celého pohřebního obřadu.

¹⁰⁹ Srov. POKORNÝ, Ladislav. *Obnovená liturgie*. Praha: Ústřední církevní nakladatelství, 1976, s. 193.

POZDRAVENÍ LIDU A HOMILIE

Jak jsem již výše naznačil, tak dva z respondentů nemají žádné vysvětlující komentáře k jednotlivým částem pohřebního obřadu. Nicméně to neznamena, že by nijak neuvedli pozůstalé do průběhu a významu křesťanského pohřbu.

Máme ve zvyku vzpomínat na Pána Ježíše a takovou nejvyšší formou toho setkání a vzpomínání je mše, že ta mše má spoustu obřadů, který budou pro ně nesrozumitelný, ale ať to teda překonají, že občas něco zaslechnou, čemu se dá rozumět. A že na začátek se hlavně musíme spojit v tom, že jsme tady jeden vedle druhého a že všichni nějak cítíme nejenom bolest těch příbuzných, ale že taky cítíme tu vzájemnou vázanost, poněvadž jsme zásadně na tom všichni stejně, ať jsme z jakéhokoliv místa, tak každý jsme zažili věci dobré i špatné v životě. Každý jsme taky udělali věci dobré a špatné a že nás všechny spojuje atd. A abychom si taky připomněli, že jednou budeme na jeho místě stejně tak my. A že musíme vidět svůj život nejenom s těmi přednostmi, ke kterým se rádi hlásíme, ale taky s těmi zklamáními nebo s tím, co jsme zůstali dlužni druhým. (otec Prokop)

Těmito slovy se pokusil otec Prokop popsat, jak začíná obřad, když ví, že jsou mezi pozůstalými i lidé, kteří do kostela nechodí a neznají tak průběh liturgických obřadů. Je to krásný text, ze kterého je zřejmé, že nechce nijak upravovat mši svatou nebo obřady, které jsou křesťanské, ale naopak jich využívá k tomu, aby vhodným výběrem modliteb a biblických textů dokázal oslovit i lidi, kteří nevěří, nebo neznají liturgii a její symboliku.

Spíš potom při promluvě, protože přece jenom ta smrt je takovým momentem pro všechny, věřící/nevěřící, kde jako přejeme tomu zesnulému dobro, nebo aby si odpočinul, aby se někde ocitl v nějakým novým čase a prostoru. Tak ten nový prostor a čas je pro nás křesťany Boží království, a proto se modlíme za odpuštění hříchů a že máme naději. Na tu naději můžeš dobře navázat obzvláště teď o Velikonocích. Třeba dneska jsem pohřbíval chlapa, šedesátý osmý ročník. Takže, je to smutné, ale zase plné naděje. Pro nás tím novým časem a prostorem je bezpochyby Boží království. Nikdy jsem si nedovolil ty lidi nějak odsuzovat, že tady v životě nebyli. Ne, já spíš ty pohřby beru jako možnost jakéhosi oslovení tou nadějí, věčností, lásky Boží. (otec Jakub)

Tento text je ukázkou přístupu otce Jakuba k tomu, jak více vysvětlit smysl křesťanského pohřbu. Využívá k tomu homilii, do které promítá mimo jiné i přítomnost nevěřících lidí. Jeho hlavní myšlenkou bývá modlitba za odpuštění hříchů, aby zemřelý mohl dosáhnout věčného pokoje. Podobně jako otec Prokop nevysvětluje jednotlivé části obřadu, ale jeho snahou je vysvětlit význam modlitby a srozumitelně představit křesťanskou víru.

KOMENTÁŘE OSTATNÍCH ČÁSTÍ POHŘEBNÍHO OBŘADU

Zde předložím komentáře, které v rozhovorech byly ojedinělé nebo méně používané. Přesto mohou být pro ostatní kněze inspirativní či obohacující.

Kdy stát a kdy sedět

Ale třeba někdy i vysvětlím, proč chci, aby si stoupli na čtení evangelia. Řeknu: „Prosím vás, nyní se bude číst úryvek z evangelia, a protože to jsou texty, které jsou nám nejdražší, protože jsou o životě Pána Ježíše, tak vás poprosím, abyste si stoupnuli.“ Dokonce komentář o tom, kdy mají sedět a stát oni docela chtějí, protože mají touhu, aby ten pohřeb udělali dobře, sami nevědí vůbec, co mají dělat. Takže je důležitá naše otevřenost, že kdo přijde požádat o pohřeb, že ho nevyženeš. (otec Václav)

I jiní kněží říkají nebo gesty ukazují pozůstalým, kdy si mají při obřadech stoupnout, kleknout, sednout. Otec Václav však jako jediný uvedl, že také někdy vysvětlí stručným komentářem, proč se má právě v onen moment stoupnout a co se tím chce vyjádřit. Pozůstalí touží po tom, aby byl obřad důstojný, a chtějí tomu přispět i tím, že se do něj správně zapojí.

Pozdravení pokoje

K pozdravení pokoje je vyzývá takto: „Kdyby váš bratr/sestra mohl nás ještě o něco požádat, tak určitě ve světle Božího soudu by to bylo toto, jestliže jsem ve svém životě někomu ublížil, prosím, odpusťte mi to, stejně jako i já odpouštím, jestli mi snad někdy někdo ublížil. A že tak chceme činit nejen vůči němu/ní, ale i mezi sebou navzájem, na znamení toho, pozdravme se navzájem pozdravením pokoje.“ A ještě mnohdy vlastně nevědí, co se vlastně při tom dělá. Pokud tam samozřejmě nejsou ti pravidelní účastníci mše, tak ty nejbližší jdu pozdravit pozdravením pokoje. (otec Martin)

Přestože je otec Martin jediný, který takto pozůstalé vybízí a uvádí do výzvy pozdravení pokoje, zde předkládám řeč, kterou používá otec Prokop na samotný konec obřadů.

Na závěr vždycky poděkuju za účast návštěvníků a řeknu, že v lidském životě jsou věci, který se nám povedly, a věci, který se nám nepovedly, a že já například musím kolikrát žádat o odpuštění někoho, že jsem něco udělal jinak, nebo že to dopadlo jinak, nebo že to bylo špatně a že je teda docela dobře možný, aby i mezi váma a tím zemřelým zůstalo něco takového, neujasněného nebo nedopovězeného, a tak teda vás prosím, abyste na to, při vědomí svých vlastních hříchů, zapomněli a věnovali mu svoji úctu. (otec Prokop)

Také hodně v homilii připomínám odpuštění, abysme si odpustili, abysme dovolili mamince s čistým pohledem přiblížit se před Boží tvář, aby nešla s pocitem, řekněme, nějakých nevyřešených věcí. (otec Jakub)

Citace z rozhovorů s otcem Jakubem a Prokopem sice nejsou komentáři k nějaké části obřadu, ale chci na nich ukázat, že to, k čemu vyzývá otec Martin ve výzvě k pozdravení pokoje, je myšlenka a postoj, ke kterému se může vyzvat i na jiných místech obřadu, jak je patrné z předložených citací. Vzájemné odpuštění, nejen zemřelému, ale mezi pozůstalými, je důležitý prvek, který tak můžeme najít u více kněží.

4. Některé zásadní otázky

Poté, co jsem představil jednotlivá témata v rámci rozhovorů, v této kapitole podrobněji analyzuji čtyři zásadní témata, jež z rozhovorů vyplynula a která se podstatněji dotýkají skutečnosti křesťanského pohřbu. Základním zdrojem je tedy opět praxe kněží popisovaná v rozhovorech, avšak doplněná o teologickou a liturgickou reflexi. Nejprve se vrátím k liturgické knize pohřebních obřadů a ke dvěma hlavním přístupům, které lze v přístupu kněží identifikovat: věrnosti liturgickým rubrikám oproti vlastní kreativitě. Ve druhém tématu této kapitoly se podrobněji zastavím u pohřbu nepokřtěného. Třetí téma je založeno na otázce pohřbu v kostele s urnou. Závěrečné téma této kapitoly bude souhrnné: „Pro koho je křesťanský pohřeb a co dělá křesťanský pohřeb křesťanským?“

4.1. Vlastní kreativita, nebo věrnost liturgickým rubrikám?

Co je tím, co jakýkoliv liturgický obřad činí jednotným? Je to kniha, podle které se má konat? A pokud je role liturgické knihy nezaměnitelná, nakolik je nutné se držet rubrik přesně a nakolik je možné do obřadu vložit vlastní iniciativu či kreativitu, aniž by byl obřad ochuzen nebo deformován? Podle posynodální apoštolské exhortace papeže Benedikta XVI. *Sacramentum caritatis* z roku 2007 je *ars celebrandi*, tedy umění dobře slavit liturgii přímo závislé na věrnosti rubrikám.¹¹⁰ Uspořádání kteréhokoli liturgického obřadu církví a její kompetentní autoritou zajišťuje, že se ti, kdo se slavení liturgie účastní, setkají s tím, co nám Kristus opravdu odkázal. Na druhou stranu všechny liturgické knihy počítají s přizpůsobením nejen celkovému charakteru národa či kulturního okruhu, ale též konkrétním podmínkám a účastníkům daného bohoslužebného shromáždění.¹¹¹ Zejména pohřební obřady počítají s opravdu velkou mírou přizpůsobení.¹¹² Nyní se znovu podívejme na jednotlivé výpovědi respondentů, které zhodnotíme právě z tohoto pohledu.

V rozhovorech jsem se setkal se dvěma zcela opačnými přístupy, jak nakládat s knihou pohřebních obřadů. První je v jejím použití přesně podle rubrik a bez jakékoliv změny,

¹¹⁰ Srov. BENEDIKT XIV. *Sacramentum caritatis*. Praha: Paulínky, 2007, s. 46–48.

¹¹¹ Srov. *Sacrosanctum concilium*, 37–42.

¹¹² Srov. BUGNINI, Annibale. *La riforma liturgica*. Roma: Centro Liturgico Vincenziano, 1997, s. 745.

ten druhý v jejím odmítnutí a vedení obřadů vlastními texty. Tyto krajní přístupy zastávali pouze dva kněží, ostatní kněží se svým přístupem blížili více buď jedné, nebo druhé straně.

4.1.1. „Jo, jedu z té knížky.“

Nadpis této kapitoly je odpověď otce Martina na otázku, zda vede celé obřady podle knihy pohřebních obřadů. Neznamená to, že by neměl nějaké výhrady k tomu, jak je kniha uspořádaná, ale pokud šlo o výběr textů a modliteb pro obřady, nikdy neměl potřebu je nějak upravovat, nebo vymýšlet vlastní. Považuji zde za vhodné připomenout, že tento kněz působí v tradičnější oblasti na vesnici, kde je počet věřících vyšší než ve většině jiných farností pražské arcidiecéze. Tento stav se pak projevuje i na tom, kdo na pohřeb chodí, protože i lidé, kteří již na těchto vesnicích dnes do kostela nechodí, mají však stále ke kostelu i farnosti bližší vztah než lidé z města. To může být z důvodů, že chodili do kostela jako malí, nebo častěji navštěvují kostel právě při pohřbech nebo jiných příležitostech, protože se mezi sebou znají, a mají tak důvod do kostela přijít.

4.1.2. „Já jsem ji jednou přečet a od té doby už nikdy.“

Otec Prokop takto reagoval, když jsem se ho zeptal, jaké má zkušenosti s knihou pohřebních obřadů. Je to přístup zcela opačný, než jaký má otec Martin. Když jsem však vedl s otcem Prokopem rozhovor, ve kterém mi popisoval, jak pohřební obřady vede a dával mi i příklady svých modliteb nebo příklady, jak samotný pohřeb začíná, bylo mi zřejmé, že se jedná o stejný pohřeb, který má stejnou strukturu i obsah. Rozhodně se tedy nejednalo o to, že si otec Prokop vytvořil nějaké vlastní pohřební obřady, které by neodpovídaly těm, které jsou v knize. Jen mu formát samotné knihy i jednotlivých modliteb nepřišel lepší než způsob, který se naučil ještě před vydáním první verze v roce 1972. Je tedy třeba zohlednit, že otec Prokop již byl knězem před vydáním současných pohřebních obřadů.

4.1.3. „To mám vypsany tadyhle, ale je to podle těch obřadů.“

Odpověď otce Cyrila na to, jak se mu líbí uspořádání knihy a zda ji používá, shrnuje třetí přístup k předepsaným postupům. Respondent mi přitom ukázal desky s texty,¹¹³ ve

¹¹³ Viz příloha č. 2.

kterých má upravené modlitby převzaté z liturgické knihy. Tento způsob používá ze dvou důvodů. Znění modliteb si upravil tak, aby obsahovaly vše, co chce při obřadech říci. Druhý důvod je čistě praktický; místo knihy, která má téměř 180 stránek, drží v ruce pouze jedny desky.

Mezi dotázanými se nenašel nikdo, kdo by zásadním způsobem nerespektoval uspořádání obřadu dle rubrik liturgických knih. Všichni dotázaní jsou v zásadě konformní; jejich přizpůsobení se děje v rámci, které samy rubriky předpokládají.¹¹⁴ Zároveň jsou všichni kreativní: upravují texty podle aktuální potřeby. V rozhovorech můžeme vyzorovat tři základní přístupy, jak kněží texty upravují. Prvním zástupcem je otec Martin, jenž si ve většině případů vystačí s texty, které kniha nabízí, pouze výjimečně si jednotlivé modlitby upraví, avšak jak tvrdil, pouze během obřadu a předem si to nijak nechystá. Druhý přístup je zcela opačný, přesto věrný rubrikám a jeho zástupcem je otec Prokop, jenž knihu sice nepoužívá, ale struktura obřadů i obsah modliteb je v duchu křesťanského pohřbu, jak ho najdeme v knize. Třetí skupinu reprezentují ostatní kněží, kteří si texty snaží upravit před samotným obřadem a vždy vycházejí ze samotné knihy.

Ve výsledku se tak i přes rozdílný přístup a důraz na něco jiného všichni snaží o totéž, tedy aby na prvním místě odporoučeli zemřelého Bohu a zároveň povzbuzovali naději pozůstalé a podporovali jejich víru.¹¹⁵

4.2. Je možný křesťanský pohřeb nepokřtěného?

Nejprve je třeba se podívat, co k tomuto říkají oficiální církevní texty. Začneme pohledem na *Praenotanda Pohřebních obřadů*, která začínají tímto odstavcem:

Při pohřbu svých věřících slaví církve s důvěrou Kristovo velikonoční tajemství, aby ti, kteří byli přivtěleni křtem ke Kristu zemřelému i vzkříšenému, smrtí s ním vešli do života. Jejich duše má dosáhnout očistění a společenství svatých a vyvolených v nebi a jejich tělo očekává blaženou naději Kristova příchodu a vzkříšení z mrtvých.¹¹⁶

¹¹⁴ Srov. *Pohřební obřady*, např. s. 15, 34, 44.

¹¹⁵ Srov. tamtéž, s. 14.

¹¹⁶ Tamtéž, s. 11.

Z textu vyplývá, že církevní pohřeb, který se má slavit podle knihy pohřebních obřadů, je určen pro ty, kteří „byli přivtěleni křtem ke Kristu“. Není tedy počítáno, že bude pohřeb veden za někoho, kdo pokřtěný nebyl.

Dovolení nebo odepření církevního pohřbu

Kán. 1183

§ 1. Pokud se jedná o pohřeb, jsou katechumeni postaveni na roveň křesťanům.

§ 2. Místní ordinář může dovolit církevní pohřeb dětem, jejichž rodiče je chtěli nechat pokřtít a které zemřely před pokřtěním.

§ 3. Pokřtěným členům některé nekatolické církve nebo církevní společnosti lze dovolit církevní pohřeb podle rozumného rozhodnutí místního ordináře, pokud není dosažitelný vlastní duchovní a není známo, že by si to nepřáli.

Kán. 1184

§ 1. Církevně nemohou být pohřbeni, pokud před smrtí neprojevili nějaké známky kajícího srdce:

1. veřejně prokazatelní odpadlíci, bludaři a rozkolníci;
2. kdo zvolili pohřeb vlastního těla žehem z důvodů, které jsou v rozporu s křesťanskou vírou;
3. jiní veřejní hříšníci, jimž nelze dovolit církevní pohřeb, aniž by vzniklo veřejné pohoršení věřících.

§ 2. V pochybnosti je třeba obrátit se na místního ordináře a řídit se jeho rozhodnutím.

Kán. 1185

Osobě, která nemůže mít církevní pohřeb, se musí odmítnout i jakákoli pohřební mše.¹¹⁷

Jak je možné vidět, tak ani církevní právo se nijak nevyjadřuje k pohřbívání nepokřtěných až na dvě výjimky, tedy děti a katechumeni. Je tedy zřejmé, že texty s takovou variantou ani nepočítají a nebyla potřeba se k nim nějak vyjadřovat. V textech tedy nenajdeme výslovný zákaz, ani povolení. V rozhovorech jsem se nicméně setkal jak s postojem, který akceptoval možnost mít křesťanský pohřeb pro nepokřtěného, tak také s tím, že kněz tuto žádost odmítl a odkázal dotyčné na světský pohřeb. Rád bych se zde blíže podíval na oba názory.

¹¹⁷ *Kodex kanonického práva: úřední znění textu a překlad do češtiny: latinsko-české vyd. s věc. rejstř.* Praha: Zvon, 1994, kán. 1183–1185.

4.2.1. „Já jsem jí říkal, ať se nezlobí, že to oficiálně vlastně takhle nejde“

První přístup reprezentuje otec Martin, který touto větou odmítl vést pohřeb nepokřtěného. Jedná se o odmítnutí z důvodů, které můžeme najít právě v úvodu knihy pohřebních obřadů.¹¹⁸ Další důvody můžeme najít v úkonech, které pohřební obřady provází, tedy kropení svěcenou vodou, jež je připomínkou našeho křtu, nebo přítomnost paškálu, který stál u našeho křtu. Otec Martin tak oprávněně může vycházet z tohoto smyslu křesťanského pohřbu, který u nepokřtěného není možné vyzdvihnout.

4.2.2. „Nepokřtěný osmnáctiletý kluk. No odmítni někomu něco takového“

Druhý přístup představuje přijetí a vedení pohřbu nepokřtěného. Popisuje situaci zoufalých rodičů, kterým tragicky zemřel syn. Z rozhovoru bylo zřejmé, že když otec Karel přijímal žádost o tento pohřeb, nepřemýšlel, zda je to právně správné či nikoli, ale měl před sebou zoufalé rodiče, kteří se na něj ve své bolesti obrátili. Pojďme si připomenout i druhý, dříve představený pohřeb nepokřtěného, který vedl otec Jakub.

Já jsem to nechtěl, ale přišli rodičové, chudáci. Ten kluk měl 19, buď to byla vražda, nebo sebevražda, našli ho s pytlek na hlavě. Bylo to hrozný, opravdu smutný, a on nebyl pokřtěný. (...) Jo, čili nemůžu, nesmím říct, že ho nepohřbím, když je nepokřtěný. (otec Jakub)

Oba pohřby mají několik věcí společných. Na prvním místě je to věk zemřelého, jednalo se o velice mladého člověka. Dále se jednalo o tragickou a nečekanou událost. V obou případech šli o pohřeb žádat rodiče, a konečně je třeba zdůraznit, že se oba pohřby odehrály v Praze. Oba kněží si byli vědomi nestandardního požadavku, který po nich pozůstali chtějí, avšak oba se rozhodli tento pohřeb přijmout. A tak jsem se zajímal, proč pohřeb přijali a jak takový pohřeb vedli, když vlastně křesťanské pohřební obřady s touto situací nepočítají.

Důvod, proč takový pohřeb kněží přijali, je z rozhovorů zřejmý, a tím je lítost, soucit a snaha pomoci rodičům, kteří přišli o své dítě, a to nejlépe, jak kněží dovedli – vložit tuto situaci Bohu, vyprošovat u něj pomoc a předat křesťanskou naději i lidem nepokřtěným. Ani jeden z kněží nechtěl pohřeb vést jako nekřesťanský, tedy že by z obřadů odebrali modlitby a důraz na naši víru, ale jak říkal otec Karel, bylo to to první,

¹¹⁸ *Pohřební obřady*, s. 11.

na co je upozornil: „*Ale řek jsem, že to bude křesťanský.*“ Stejně se k tomu postavil i otec Jakub, který dával největší důraz na křesťanskou naději.

Musíme si ovšem položit otázku, zda je možné mluvit o křesťanské naději u někoho, kdo nebyl pokřtěn. Nevystavujeme se zde vážnému riziku, že můžeme přivést lidi k pochybnosti o nezbytnosti křtu ke spáse ve chvíli, když se modlíme za nepokřtěného a vyprošujeme mu věčný život? Jsou to důležité a oprávněné otázky. Na následujících řádcích se pokusím představit možné názory na tuto problematiku.

4.2.3. „Ale tohle by se tam mělo vyjasnit. Já bych byl pro to, aby se nedělalo, že to neexistuje.“

První otázku si v rozhovoru položil také otec Karel, zda je možné upravit samotné pohřební obřady, aby obsahovaly možnost konat katolický pohřeb nepokřtěného.

POHŘEB NEPOKŘTĚNÝCH A CÍRKEVNÍ PRÁVO

Požádal o vyjádření také prof. Ignáce Hrdinu, jak se k pohřbu nepokřtěného staví církevní právo.

Vyjděme z textu kán. 1176 § 1 CIC, kde se říká, že „christifideles“ (což v dikci kodexu obvykle znamená „pokřtění“) mají být odevzdáni zemi formou církevního pohřbu. Vzato přísně z hlediska právní logiky, neznamená to, že by toto ustanovení práva vylučovalo, aby takto byli zemi odevzdáni i nepokřtění (nejde o vztah kontravalence).

Obvykle se má za to, že nepokřtění (na rozdíl od katolických křesťanů) prostě nemají právní nárok na církevní pohřeb, ale přání jejich pozůstalých o něj může být vyhověno. Renomovaný Münsterský komentář k CIC k tomu uvádí, že „nepokřtění nemají právo na církevní pohřeb. To však nevylučuje, aby nějaký nositel církevního úřadu (katolické) pozůstalé (...) doprovodil na cestě rozloučení jejich zesnulého.“ Cituje také rozhodnutí Německé biskupské konference v této věci: „Wenn für einen Nichtgetauften, der in einer gewissen äusseren oder inneren Nähe zur katholischen Kirche gelebt hat, ein kirchliches Begräbnis erbeten wird, so sollte dieser Bitte nach einem eingehenden Gespräch mit den Angehörigen aus Gründen der Pietät dem Verstorbenen wie auch der christlichen Diakonie an den Hinterbliebenen entsprochen werden“ (MK 1176/4).

Jistě je v takových případech třeba rozumně rozlišovat: asi by nebylo ani vhodné, aby někdo, kdo za života církev srdečně nesnášel, měl pak církevní pohřeb – ale ten by asi ani pozůstalí nežádali.

Jedná se o citlivou oblast, která také vyžaduje ze strany duchovního velmi citlivý postup (právě z oněch uvedených důvodů piety).¹¹⁹

Je tedy zřejmé, že tato otázka je například v německé církvi již delší dobu aktuální a je jí věnován určitý prostor. Profesor Hrdina zdůrazňuje, že církevní právo vlastně nevyklučuje, aby kněz takový pohřeb vedl, jen zdůrazňuje, že na rozdíl od pokřtěného na takový pohřeb zesnulý nepokřtěný nemá právní nárok. Dále v odpovědi vidíme poukaz na potřebu citlivého postupu právě z důvodů piety. Tuto skutečnost zdůrazňovali také respondenti. Ti zmiňovali složitou a těžkou situaci pozůstalých, a právě tyto okolnosti úmrtí byly velmi silným motivem, proč akceptovat žádost o pohřeb nepokřtěného.

Bylo by zajímavé se také dozvědět, z jakých důvodů pozůstalí žádali o křesťanský pohřeb, z rozhovorů však tuto informaci přesně nezjistím. Takovou otázku si kladl sám i otec Václav.

Ty důvody, pro který ten člověk není pokřtěný, těch je spousta. Někteří lidé jsou vlastně věřící. Jenom je jim protivná třeba nějaká klerikálnost církve, což je jeden z takových velmi závažných důvodů, který lidi odtahují od společenství církve. (otec Václav)

POHŘEB NEPOKŘTĚNÝCH A LITURGICKÉ KNIHY

Podobně jsem požádal o odborný názor i docenta Pavla Kopečka, který přednáší liturgiku na Cyrilometodějské teologické fakultě v Olomouci. Přidávám tedy i jeho názor, který se více zaměřuje na knihu pohřebních obřadů.

Pohřební obřady a jejich rituální forma popsána v této liturgické knize jsou pro věřící, tj. zesnulý byl věřící a věřící jsou i příbuzní a účastníci obřadu. Pokřtěný člověk má právo na církevní pohřeb a je třeba tomuto oprávněnému nároku vyhovět. Pohřební obřad je soustředěn na zesnulého, se kterým se loučíme, jeho nesmrtelnou duši odporoučíme Bohu a smrtelné tělo pochováváme. Účastníky obřadu můžeme potěšit v jejich zármutku, ale oni nejsou ve středu naší pozornosti.

Je možné, aby i nepokřtěný člověk měl církevní obřad dle liturgické knihy, jsou to především tyto případy: novorozeně, které věřící nestačili pokřtít; katechumen.

Nepokřtěný člověk může mít pohřeb v katolickém kostele nebo kapli, vlastní obřad není podle liturgické knihy – je upraven a má občanský charakter. Doporučuji, aby jej nevedl kněz, pokud by jej vedl, tak by měl civilní oblečení a štolu. Obřad by měl jen formu bohoslužby slova: četba nějakého textu, zamyšlení a modlitba – bez kropení vodou. Za zemřelého nepokřtěného je možné se modlit a slavit eucharistií.

¹¹⁹ HRDINA, Ignác. *Pohřeb nepokřtěného* [elektronická pošta]. Komu: buripetr@gmail.com. 23. února 2022, 17:28 [2022-02-28]. Osobní komunikace.

Vždy je důležité zvažovat všechny okolnosti a možnosti, je důležitá pastorační moudrost duchovního správce.¹²⁰

Docent Kopeček vysvětluje, že pokud vycházíme z knihy pohřebních obřadů, je zřejmé že nejsou určeny pro vedení pohřbu nepokřtěného člověka (kromě výjimek výše uvedených). Podobně i některé symboly, jako je kropení, nepovažuje za vhodné, aby se použily. Pokud si zde připomeneme slova, kterými někteří kněží vysvětlují právě symboliku svěcené vody, tedy jako připomínka křtu,¹²¹ tak je pochopitelné, že v případě nepokřtěného, kropení svěcenou vodou skutečně nelze použít. Pokud bychom však tento argument měli brát důsledně, neměli bychom kropit svěcenou vodou ani rakev v případě pohřbu nepokřtěného dítěte? S tímto případem však rubriky pohřebních obřadů počítají. Souhlasím s tím, že není možné použít svěcenou vodu u nepokřtěného na připomínku křtu, ale vezmeme-li v potaz hojně využívání svěcené vody k žehnání osob i předmětů nabízí se otázka, zda nepoužívat svěcenou vodu i pro kropení rakve s nepokřtěným zemřelým za předpokladu, že by se správně vysvětlilo její použití. Konečně, i úvodní rubriky, které vysvětlují význam kropení vodou rakve, říkají, že se *může* chápat křestním způsobem, připouští tedy i jiné porozumění.¹²²

Z uvedených názorů je zřejmé, že mezi kněžími není na tuto problematiku jednotný názor. Praxe nám však ukazuje, že počet žádostí o pohřeb nepokřtěného roste. Najít správné řešení této problematiky však přesahuje možnosti mé práce, proto jsem pouze předložil tyto názory a poukázal na potřebu tuto otázku řešit.

4.3. Pohřební liturgie v kostele s urnou

V předchozí kapitole jsem představil, že se kněží stále více setkávají s formou pohřbu, která je relativně novým fenoménem, a to je žádost o pohřební mši či obřad v kostele, při němž chtějí mít přítomnou urnou s ostatky. Až výnosem posv. officia z 8. května 1963¹²³ byl postoj k pohřbu žehem ze strany církve zrevidován a bylo dovoleno, aby takový pohřeb byl doprovázen knězem.¹²⁴ Pohřeb žehem je tedy v liturgických obřadech

¹²⁰ KOPEČEK, Pavel. *Pohřeb v kostele s urnou* [elektronická pošta]. Komu: buripetr@gmail.com. 23. února 2022, 22:08 [2022-02-28]. Osobní komunikace.

¹²¹ Srov. kap. 3.3.5.

¹²² Srov. *Pohřební obřady*, s. 13.

¹²³ Srov. AAS 56 (1964), s. 882–883.

¹²⁴ Srov. ADAM, Adolf. *Liturgika: křesťanská bohoslužba a její vývoj*, s. 316.

relativně nová záležitost. Tato změna postoje, ke které došlo ze strany církve teprve v minulém století, nám ukazuje, že je možné, aby křesťanská liturgie převzala nové formy, jsou-li správně vysvětleny a nejsou-li namířeny proti křesťanské víře.

Většina z respondentů řekla, že pohřby s urnou v kostele již běžně mají a ani se nepozastavili nad tím, že by to bylo něco, co jde proti duchu křesťanského pohřbu. Pouze otec Jakub, jehož slova jsem vložil do nadpisu následující podkapitoly, se pozastavuje nad tím, že někteří kněží takový pohřeb odmítají, a ptá se proč. Tímto tématem se zabývaly biskupské konference např. v Itálii nebo ve Spojených státech.

4.3.1. „Pohřeb s urnou v kostele neudělá. Jako proč?“

V Itálii se biskupové v pastorační příručce *Proclamiamo la tua risurrezione*¹²⁵ vyjádřili, že pohřeb v kostele má být ještě před kremací, tedy pouze s rakví. V Itálii tedy původně nebylo možné uspořádat pohřeb s urnou v kostele.¹²⁶ Nicméně pandemie nemoci Covid-19 přinesla v tomto směru změnu. Vzhledem k velkému počtu úmrtí a karanténním opatřením nebylo možné mít pohřební liturgii před kremací, proto se biskupové nejvíce zasažených severoitalských diecézí Lombardie a Brescia dohodli a vydali povolení, že je možné sloužit pohřební mši i s přítomnou urnou.¹²⁷ Jednalo se však pouze o konkrétní situaci.

Česká biskupská konference se k tomuto tématu ještě nikdy oficiálně nevyjádřila, požádal jsem tedy i v tomto případě docenta Pavla Kopečka o jeho odborné vyjádření.

Pokud se podíváte na Pohřební obřady (editio typica), tak zde nikde není zmínka o pohřbu s urnou a ani žádný jiný obřad, kde by figurovala urna. Tato snaha nemluvit o urně vychází z přesvědčení, že křesťanským způsobem pohřbívání je uložení těla do země, nikoli kremace (viz dokument o povolení kremace katolických křesťanů – za jakých podmínek je tato forma dovolená).

Pohřební obřady navazují na obřady, popisují přípravu na smrt, zesnutí a pohřbení. Zde jsou zřejmé dva teologické aspekty: duši svěřujeme do Božího milosrdenství a tělo ukládáme do země. Zastavení v kostele by vždy mělo být s rakví anebo bez ní (jen zádušní mše) a nikoli s urnou.

¹²⁵ CONFERENZA EPISCOPALE ITALIANA. *Proclamiamo la tua risurrezione. Sussidio pastorale in occasione della celebrazione delle esequie*. Vatikán: Libreria Editrice Vaticana, 2007, kap. 4.

¹²⁶ Srov. např. *Funerale senza morto: le ceneri non possono entrare in Chiesa* (22.5.2010) [2022-03-17]. <https://www.corriere.it/cronache/10_maggio_22/cremazione-funerale_3db35f92-6586-11df-89b0-00144f02aabe.shtml>.

¹²⁷ Srov. *Si ai funerali con le ceneri* (8. 5. 2020) [2022-03-17]. <<https://www.lavocedelpopolo.it/diocesi/si-ai-funerali-con-le-ceneri>>.

V tomto směru není třeba slyšet několik názorů, protože názor oficiální církve, liturgická kniha a teologie jsou v naprostém souladu a mluví jasně. Pokud některý kněz koná mši s urnou, tak nezná základní postoj církve v otázkách smrti a teologii. Toto téma není věcí názoru, ale je to otázka principu.

Proč nemůže být urna při pohřebních obřadech v kostele? V kostele, ať se jedná jen o jednoduchý obřad posledního rozloučení nebo o pohřební mši, tak se loučíme se zesnulým, je zde specifické umístění rakve a v mnoha tradicích je rakev po celý obřad odkrytá, odkrytí rakve je důležité, protože účastníci pohřbu se jdou rozloučit se zesnulým před obřadem soukromě a následně i skrze obřad – ví, s kým se loučí. Po pohřební mši následuje obřad posledního rozloučení, kdy modlitba a kropení těla (rakve) indikuje vzkříšení – důležitý je zde i zpěv na rozloučenou (cantus valedictionis), který indikuje zpěv andělů, jež provází duši do nebe (jsou to většinou žalmy nebo jiné biblické zpěvy). V byzantské tradici je přesný výčet těchto žalmů. Při pohřbu s urnou se již obřady posledního rozloučení nekonají a nemohou konat, protože tělo bylo dříve spáleno. Umístění rakve v kostele má rituální význam – obřad posledního rozloučení, proto je rakev v kostele, není to ozdoba pohřební mše, ta se může konat i bez rakve. V případě urny se nejedná o rituální důvod, ale spíše by se jen jednalo o dekorativní záležitost spolu s květinami, ale o toto v liturgii nejde.

Na urnu nelze proto aplikovat stejné obřady jako v případě těla s rakví, urna není malá rakev. Je to jiný prvek a jiný stav zesnulého – je to jeho popel, jedná se o ontologicky odlišné skutečnosti mající své teologické konsekvence, lidský popel v urně nelze vnímat jako nějakou formu lidského těla.¹²⁸

I docent Kopeček došel ke stejnému závěru jako Italští biskupové a přednáší mnoho důvodů, proč by urna neměla být při pohřebních obřadech v kostele přítomna.

4.3.2. „Já s tím nemám problém. Chcete s urnou? Přineste.“

Jak jsem již představil v předchozí kapitole, mnozí z dotázaných kněží pohřby v kostele s urnou vedou a z rozhovoru bylo patrné, že je ani nenapadlo, proč by tuto podobu pohřbu měli odmítnout. Tak jako biskupská konference v Itálii, se tím zabývali i biskupové ve Spojených státech, ale došli k opačnému rozhodnutí. Již v dubnu roku 1997 dostala Americká biskupská konference (USCCB) dovolení od Kongregace pro bohoslužbu a svátosti, aby diecézní biskupové mohli udělit výjimku pro sloužení pohřebního obřadu, při němž je přítomna urna s ostatky. Později téhož roku kongregace

¹²⁸ KOPEČEK, Pavel. *Re: Pohřeb v kostele s urnou* [elektronická pošta]. Komu: buripetr@gmail.com. 23. února 2022 00:12 [2022-03-17]. Osobní komunikace.

také schválila texty a směrnice, které následně USCCB vydala jako dodatek¹²⁹ k americkým pohřebním obřadům (*Order of Christian Funerals*).¹³⁰

Americký biskup John Michael D'Arcy v roce 2005 pro svou diecézi vydal reedici tohoto dokumentu pod názvem *Guidelines for the Funeral Liturgy with Cremated Remains present*,¹³¹ ve kterém popisuje za jakých okolností a jak je možné vést pohřeb s urnou. Dokument hned v první větě zdůrazňuje, že církve vždy upřednostňuje pohřeb s tělem zemřelého, jakožto správnou formu pohřbu.¹³²

Za mimořádných okolností uděluje diecézní biskup povolení, aby pastor nebo jeho delegát slavili pohřební liturgii v přítomnosti zpopelněných ostatků podle zde uvedených pokynů.¹³³

Právě tato citace z dokumentu říká, že ve výjimečných případech může biskup udělit povolení, aby místo rakve byla při pohřbu přítomna urna. V textu se mimo jiné také píše, že kněz má citlivě dbát na to, aby pozůstalí vhodně zvolili formu pohřbu, právě s ohledem na učení církve.¹³⁴

I v tomto případě jsem požádal o názor profesora Ignáce Hrdinu, kterého jsem se zeptal, za jakých okolností by bylo možné mít v kostele pohřeb s urnou, zvláště s přihlédnutím k nedávným případům během pandemie Covidu-19, kdy skutečně nebylo možné, aby pohřeb proběhl ještě před kremací.

Tahle záležitost patří skutečně spíše do liturgiky než do práva, třebaže i tady by se dalo uvažovat o použití epikie, zvláště když se vyskytnou mimořádné okolnosti, o kterých se zmiňujete. Já si umím představit, že v takových mimořádných případech bude v kostele místo rakve urna. Domnívám se, že na posledním soudu nebude důležité to, zda se za zesnulého celebrou requiem praesente cadavere

¹²⁹ Bishops' Committee on the Liturgy, National Conference Staff. *Appendix 2: Cremation*. Catholic Book Publishing Company, 1997.

¹³⁰ Srov. USCCB Secretariat of Divine Worship. *Cremation and the Order of Christian Funerals*. *The Committee on Divine Worship's Newsletter* 2012, Volume XLVIII, January, s. 4. [2022-03-17] <<https://www.usccb.org/about/divine-worship/newsletter/upload/newsletter-2012-01.pdf>>.

¹³¹ D'ARCY, John Michael. *Guidelines for the Funeral Liturgy with Cremated Remains present* [2022-03-17]. <<https://diocesefwsb.org/wp-content/uploads/2020/09/Guidelines-for-the-Funeral-Liturgy-with-Cremated-Remains-Present.pdf>>.

¹³² The Church's teaching with regard to the human body as well as the Church's preference for corporeal burial should be a regular part of catechesis on all levels. Pastors should make particular efforts to preserve this important teaching. The tenor of this catechesis should clearly emphasize that the Church's funeral rites celebrated in the presence of the body of the deceased remains the norm. Tamtéž, s. 1.

¹³³ D'ARCY, John Michael. *Guidelines for the Funeral Liturgy with Cremated Remains present*, s. 1. (překlad vlastní).

¹³⁴ With sensitivity and care, pastors should assist families in making the decision whether or not to cremate the body before the funeral liturgy. Making the decision to cremate primarily on the basis of convenience is inappropriate in light of the Church's teaching. Tamtéž.

nebo zda místo mrtvoly v rakvi tam byla urna s popelem, nýbrž to, jak činil zadosť požadavkům z Mt 25, 3nn, které tam Kristus dosti nekompromisně předkládá.¹³⁵

Úkolem této práce není nalézt řešení a odpověď na tuto otázku, nebo srovnat přístupy biskupských konferencí po celém světě. Mojí snahou bylo na předešlých řádcích předložit různé postoje k této otázce, na niž bude nutné najít vhodné řešení, ve kterém se bude potřeba zabývat jak pádnými argumenty docenta Kopečka, tak na druhé straně citlivým pastoračním přístupem k pozůstalým, obzvláště v nových situacích, které přinesla např. pandemie koronaviru.

4.4. Co dělá pohřeb křesťanským?

Toto je otázka, která mě provázela během všech rozhovorů a také psaní celé práce. Nad tím, co dělá pohřeb křesťanským, se kněží nejvíce zamýšleli v souvislosti se snahou oslovit přítomné nevěřící, nebo když mluvili o zkušenosti s pohřbem nepokřtěného. Hned na úvod je třeba říci, že plně na tuto otázku nedokáži odpovědět, protože jsem takovou otázku respondentům nepokládal a ani to nebylo předmětem této práce. I přesto je možné z jednotlivých rozhovorů vyčíst hlavní důraz, který má kupodivu každý z respondentů jiný. Níže tedy představím výhradně postoje kněží, tak jak je uvedli v rozhovorech.

4.4.1. „Ale řekl jsem, že to bude křesťanský“

Větu z nadpisu této části řekl otec Karel při domlouvání pohřbu pro nepokřtěného. Co je však myšleno tím, že pohřeb bude křesťanský? Pro otce Karla to znamená především, že nebude měnit obsah modliteb, ale naopak za svůj hlavní úkol považuje to, aby správně předával katolickou víru. Za nejdůležitější považuje předat zvěst, že Ježíš Kristus je Bůh a Spasitel, který zemřel za všechny.

Respondent dále zdůrazňuje christocentričnost celého obřadu. Důležitým prvkem je zdroj křesťanské naděje a víry – Kristus a jeho vzkříšení. Důraz také klade na pravdivost a autentičnost a to i v případě, kdy se to přítomným nebude líbit. Varuje, abychom nebyli tzv. příliš eschatologicky optimističtí – tzn. nezatajovali radikalitu hříchu a jeho možné

¹³⁵ HRDINA, Ignác. *Re: Pohřeb nepokřtěného* [elektronická pošta]. Komu: buripetr@gmail.com. 24. února 2022, 10:12 [2022-02-28]. Osobní komunikace.

důsledky na věčný život a ani na pohřbu nevzbuzovali falešnou jistotu, že se do nebe dostane každý.

4.4.2. „Ty pohřby se trošku jako posouvají“

Otec Václav mluví o hlavním smyslu křesťanství ve chvíli, kdy se zmiňuje o tom, jak se dnes požadavky ze strany pozůstalých mění, ti často chtějí pohřeb pouze jako rozloučení se zesnulým. Otec Václav však vidí hlavní smysl křesťanského pohřbu v dovolávání se Božího milosrdenství a v prosbách za odpuštění hříchů. Hned dodává, že právě tak by chtěl, aby byl veden i jeho vlastní pohřeb. Podle něj není hlavní osobou na pohřbu zemřelý nebo pozůstalí, ale je to Bůh, který jediný může odpustit hříchy a přijmout zemřelého do nebeského království. Pokud se položí hlavní důraz na Boha, tak již nepovažuje za důležité, zda byl zesnulý hodný nebo zlý, ale v modlitbě musí zaznít: *„TOBĚ Bože odevzdáváme našeho zesnulého.“*

Další prvkem, který otec vyzdvihuje, je zdůraznění křtu jakožto nutnosti ke spáse. Podkládá to zkušeností, kdy ho přišla požádat o křest paní, která na pohřbu slyšela zmínku o křtu, jakožto prostředku pro spásu člověka. Křest pro ni byl do té doby něco, co ke své víře v Boha nepovažovala za důležité.

4.4.3. „Nepoužívat prostě teologické věci z víry“

V rozhovoru s otcem Cyrilem, je pro nás důležitá část, kdy mluví o pohřbu, který vedl pro nevěřící pozůstalé. Respondent mluví o tom, že je velmi opatrný, aby přímo zmiňoval slovo Bůh. Může to být na první pohled zajímavé až zarážející, že se na křesťanském pohřbu záměrně vyhýbá slovu Bůh. Otec Cyril dává příklad modlitby, kterou v tomto případě použil. Citoval zde modlitbu, která zazněla ve filmu *Vzpomínky na Afriku* a v rozhovoru ji parafrázuje takto: *„A já taky říkám něco jako: ‚Děkujeme za tatínka, kterého si nám dal do našich životů, nyní ti ho vracíme se srdcem naplněným bolestí, dej mu Nebe.‘“* V předložené citaci tedy skutečně nezaznělo slovo Bůh. Nicméně je zde Bůh zmiňován nepřímou, a to jako ten, který je původcem života, dále také jako ten, ke kterému všichni život směřuje, a nakonec i jako ten, který jediný může dát člověku i věčný život v nebi.

No u těch nevěřících řeknu třeba: „Věříme a nakonec lidské srdce to cítí samo od sebe, vždycky ve všech národech a ve všech stoletích, že člověk nemá jenom tělo, ale že má i duši, že duše zemřelých žije dál, že je v tom neviditelném světě, který nás obklopuje a jednou se s ním budeme moci setkat. Čili

takové světýlko, které se rozsvěcuje uprostřed temnoty bolesti, kterou nyní prožíváte.“ Nemusíš mluvit nic o vzkříšení, o Bohu. No a když jsou to věřící, tak samozřejmě tam můžeš pak naplno něco říct. (otec Cyril)

Otec Cyril se tak především u nevěřících snaží dát důraz na působení Boha a na to, jak je člověk schopen tyto skutečnosti sám poznávat. Na Boha tak otec neukazuje slovy, která mohou být pro nevěřící nepochopitelná, nebo spojena se špatnými významy, ale snaží se pomocí konkrétních příkladů ukázat na Boha a na člověka tak, že popisuje jaký skutečně je.

4.4.4. „Ale to hlavní byla naděje, že to není všem dnům konec“

Pro otce Jakuba je během pohřbu důležitým tématem nesmrtnost duše a zdůraznění, že právě to je zárukou naděje, že náš vztah se zemřelým smrtí nekončí. Naopak můžeme mít stále naději na budoucí setkání v Božím království. Neopomíjí ani víru ve vzkříšení těla, kterou očekáváme pro všechny, avšak vychází z textu Janova evangelia: „*a vyjdou: ti, kdo činili dobré, vstanou k životu, a ti, kdo činili zlé, vstanou k odsouzení*“ (Jan 5,29). Ani otec Jakub tedy neskrývá realitu posledního soudu, ale naopak to využívá k povzbuzení k modlitbě, jak za zemřelé tak i za sebe navzájem.

Ale abys v těch lidech zanechal takovou naději, že říkám: „ta matka sice odešla, ale tak, jak vás milovala na tom světě, tak vás bude milovat dál. A jestli se za ní budu modlit a ještě jí také prosit, aby se přimlouvala za mě, tak to bude úžasný.“ (otec Jakub)

Za hlavní můžeme u otce Jakuba označit naději v to, že smrt nemá v křesťanství poslední slovo a není proto schopna definitivně zničit vztahy se zemřelými.

4.4.5. „Modlitba je největší a nejúčinnější projev lásky k zemřelému“

V rozhovoru otec Martin dával největší důraz na modlitbu. Taková modlitba nemá být omezena na pohřební obřady nebo pouze na dušičky při návštěvě hřbitova, ale má být důležitou součástí našeho života. Modlit se nemáme pouze za naše blízké zesnulé, ale i za sebe navzájem. Pro tuto příležitost obzvláště vyzdvihuje sílu intencí. Připomenu zde také výzvu k pozdravení pokoje, kterou jsem představil v kapitole 3.3.5, ve které otec Martin vyzývá ke smíření nejen se zesnulým, ale i mezi pozůstalými. Respondent zde vybízí k možnosti odpustit druhému a nechat si odpustit. V rozhovoru tak najdeme, že

křesťanský pohřeb přesahuje samotné pohřební rituály a pokračuje úkolem pro pozůstalé – modlit se za živé i zemřelé.

4.4.6. „Dostali jsme život, abychom jednali spravedlivě“

Na tom (kdo se účastní pohřbu) záleží vždycky, protože pokud ty lidi trochu znám, tak pokud nejsi obřadník, že by si otevřel knihu na straně 36 a začal číst, tak musíš cejtit s těmi lidmi. A já myslím, že to hlavní, co mohu pro ty lidi udělat je, že si připomeneme při tom pohřbu, že jaksi patříme k sobě, že máme na této zemi ten úkol podporovat život, nebo předávat život, nebo udržovat život na této zemi, že to jde jediné ve vzájemném soucítění. Nikoliv soucitu, ale soucítění se vším, co tady je, s celým stvořením. A to, že jsme součástí toho Božího díla, že všichni jsme spojeni tou duší nesmrtelnou, a to, co děláme taky, tak má takovej velikej význam prostě. (Otec Prokop)

Citací otce Prokopa chci ukázat na to, co on nejvíce zdůrazňuje na křesťanském charakteru pohřbu. Všichni jsme Boží děti, pocházíme od Boha a zase k němu směřujeme. To je myšlenka, kterou u něj nacházíme. Sounáležitost s ostatními lidmi není jen skutečnost, ale také nezbytnost pro to, abychom dokázali spravedlivě naplnit náš život. Smrtí blízké osoby si více než jindy uvědomujeme, že máme omezenou dobu, během které můžeme konat dobro a naplnit ho spravedlivými skutky.

Každý z kněží, se kterým jsem vedl rozhovor, dával důraz na jiný aspekt, vyzdvihoval to, co je z jeho zkušenosti podstatné, ať už jde o formu nebo obsah. Nejprve jsem se snažil najít mezi kněžími nějaká společná gesta nebo místa v obřadech, jež jsou pro ně společná. Pokud však čteme pozorně jejich odpovědi, dojdeme nakonec k závěru, že více než samotná slova a gesta je důležité vidět to, na co ukazují a z čeho čerpají. Jejich cílem není konkrétní aspekt, slovo nebo gesto, které zdůrazňují, ale je to Kristus, na kterého ukazují konkrétními příklady, svým postojem i slovy. Otcí Karlovi nejde primárně o to, aby byl on v očích pozůstalých pravdivý, autentický, ale chce tím ukázat na toho, kdo je Pravda. Otec Václav nechce skončit u svědectví o nezbytnosti křtu pro naši spásu, ale ukazuje na toho, který smrt přemohl a dal nám skrze křest možnost se účastnit věčného života. Otec Prokop nechce na pohřbu strašit pozůstalé pomíjivostí a krátkostí lidského života, ale ukázat na dar, který nám byl Bohem dán, tedy pozemský život, jenž máme využít k jeho pravému cíli – k dosažení věčného života ve společenství s Kristem. Všichni dotázaní kněží tedy ukazují na Krista způsoby, které jim jsou vlastní, a snaží se podle svých schopností co nejvhodněji promlouvat k ostatním lidem, aby mohli být co nejlepšími kněžími, tedy prostředníky mezi Bohem a lidmi.

Závěr

Smrt nemá smysl. Je to konec něčeho krásného. Nevyhnutelný konec, který leží před každým živým tvorem. Je to okamžik, jehož se člověk vždy obával a snažil učinit mnohé pro to, aby si život co nejvíce prodloužil a smrt oddálil. Smrt vždy byla synonymem konce, nezdaru, neštěstí a pomíjivosti. Nejinak je tomu i v bibli, kde již na prvních stránkách čteme, že smrt je trest. Je to opak velmi dobrého Božího díla – života. I nadále se ve Starém zákoně setkáváme s dlouhým životem jako formou požehnání a se smrtí jako trestem a symbolem konce. Změna přichází až s životním příběhem Ježíše Krista a především událostmi Velikonoc, tedy jeho smrtí a zmrtvýchvstáním. Pouze ve světle těchto událostí je možné pochopit jedinečnost křesťanského pohřbu a pohledu na smrt. V křesťanské víře, v příslibení věčného života, je možné pohled na smrt změnit. Smrt již není definitivním koncem a zmarem. Ano, je to stále těžká a smutná událost, která zasáhne všechny blízké zesnulého, protože skutečně končí něco krásného – pozemský život člověka. Změna je však v křesťanské naději, kdy věříme, že i přes fyzický konec našeho pozemského života je naše duše schopná dosáhnout věčné blaženosti a na konci času očekáváme i vzkříšení těla, které již bude proměněné a nebude podléhat konečnosti. Pouze v takovéto víře je možné proměnit zármutek nad smrtí v radostné očekávání věčného života a v budoucí shledání s našimi blízkými zemřelými. A právě v tomto duchu je veden křesťanský pohřeb. Je přítomný jak smutek, tak naděje na život věčný.

Moje motivace k vypracování této práce proto vyplývala z vědomí těžkého úkolu, jakým je vedení pohřbu, kdy je třeba citlivě přistupovat k bolestivé ztrátě, kterou nepochybně každá smrt je, a zároveň vhodně předat křesťanskou víru v Ježíše Krista, který smrt definitivně přemohl. Již od počátku křesťanství proto vznikají rituály, které se s touto dvojí skutečností snaží citlivě pracovat, a to s pomocí zpěvů, modliteb, promluv či gest. Tomu, jak se postupně tyto rituály vyvíjely, jsem se věnoval v první kapitole, kde jsem po historickém uvedení podrobně představil i současné české pohřební rituály, které jsou k dispozici v knize *Pohřební obřady*.

Zkušenosti kněží, kteří vedou pohřební obřady a velmi často se tak setkávají s bolestí pozůstalých a snaží se vést důstojně poslední rozloučení se zemřelými, pro mě bylo skutečným svědectvím o víře ve Zmrtvýchvstalého a naději na věčný život. Abych byl schopný správně zachytit a pracovat s rozhovory, bylo nutné se držet správné metody. Druhou kapitolu jsem proto začal představením kvalitativního výzkumu a následně jsem

čtenáře seznámil s respondenty. Znalost respondentů byla důležitá, abych jak já, tak čtenář dokázal lépe pochopit důvody jejich někdy rozdílných přístupů.

Důsledná analýza a komparace rozhovorů byla stěžejní částí celé práce a výsledkem byla celá třetí kapitola, v níž jsem předložil, jaké přístupy mají respondenti nejen ke knize *Pohřební obřady*. Postupně jsem čtenáře seznámil s tím, jaké mohou být rozdíly v přípravě i v domluvě pohřbu, následně jsem popsal průběh samotného obřadu. Jádrem této kapitoly byla část, ve které jsem porovnal přístup respondentů k jednotlivým částem knihy *Pohřební obřady*. Výsledkem jsou konkrétní připomínky k uspořádání i k obsahu samotné knihy. Za hlavní nedostatek knihy považovali respondenti její velikost, která je způsobena především opakováním mnohých textů, a také texty, které nikdy nevyužili. Negativně bylo hodnoceno i celkové uspořádání knihy, které vyžaduje časté přelistování. Ambivalentně bylo hodnoceno množství variant jednotlivých modliteb, na jednu stranu to respondentům umožnilo vhodné přizpůsobení konkrétním pohřbům, na straně druhé právě toto velké množství modliteb způsobovalo onu nepřehlednost a horší orientaci v knize. Výsledkem proto byla myšlenka jednoduchých obřadů, které by byly pouze na několika stránkách a vše ostatní mít buď v samostatné knize, nebo alespoň v jiné části knihy. Pozitivním zjištěním bylo, že ač na první pohled rozdílné přístupy ke knize i k průběhu obřadů, nakonec všichni respondenti vedou obřad ke stejnému cíli. V poslední části kapitoly jsem se věnoval rozdílným přístupům k nestandardním případům a požadavkům pozůstalých, s nimiž pohřební obřady, tak jak jsou v knize, nepočítají. Důležitou a velmi obohacující byla část, ve které jsem ukázal originální kreativitu a vlastní texty respondentů.

Pohřby nepokřtěného nebo pohřeb v kostele s urnou jsou příklady nových skutečností, které jsou v praxi kněží dnes přítomné. Kniha pohřebních obřadů, ani žádný celocírkevní dokument se k tomu přímo nevyjadřuje a z toho důvodu jsem tomu věnoval samostatnou čtvrtou kapitolu, kde jsem čtenáře podrobněji seznámil s církevními dokumenty a předložil také vyjádření odborníků k této problematice. Mým cílem nebylo podat konečné odpovědi na to, co je a není při křesťanském pohřbu možné a jak správně přistupovat k požadavkům, pro které nejsou k dispozici žádné texty. Snahou této práce bylo ukázat dnešní skutečnou praxi kněží a porovnat ji s tím, co nabízí česká kniha *Pohřební obřady*. Pro lepší pohled na možné nové formy v křesťanském pohřbu jsem přinesl také srovnání se situací v Itálii a ve Spojených státech, kde se již k některým otázkám biskupské komise dříve vyjádřily.

Samotný závěr patřil otázce, ve které jsem se ptal, co dělá pohřeb křesťanským. Zdroj odpovědí jsem hledal výhradně v rozhovorech s respondenty a došel tak nakonec k závěru, že přes všechnu rozdílnost v přístupu jednotlivých kněží k vedení pohřbu šlo na prvním místě všem o jednu věc: Předat útěchu pozůstalým v naději na věčný život, kterou můžeme čerpat ve víře ve Vzkříšeného a v jeho vítězství nad smrtí.

Seznam použitých zkratk

AAS	– Acta Apostolicae Sedis
aj.	– a jiné
atd.	– a tak dále
cca	– cirka
ČBK	– Česká biskupská konference
např.	– například
OACD	– Odbor Analýz církevních dat České biskupské konference
PO	– kniha Pohřební obřady
s.	– strana
Srov.	– srovnej
Tzn.	– to znamená
USCCB	– United States Conference of Catholic Bishops

Seznam literatury

Prameny:

Bible. Písmo svaté Starého a Nového zákona (včetně deuterokanonických knih). Český ekumenický překlad. 14. vydání. 5. opravené vydání. Praha: Česká biblická společnost, 2008.

Pohřební obřady. Praha: Karmelitánské nakladatelství, 2020.

Rozhovor s otcem Cyrilem. (5. 3. 2021). Transkript, archiv autora.

Rozhovor s otcem Jakubem. (16. 4. 2021). Transkript, archiv autora.

Rozhovor s otcem Karlem. (9. 3. 2021). Transkript, archiv autora.

Rozhovor s otcem Martinem. (7. 4. 2021). Transkript, archiv autora.

Rozhovor s otcem Prokopem. (7. 4. 2021). Transkript, archiv autora.

Rozhovor s otcem Václavem. (28. 3. 2021). Transkript, archiv autora.

Ostatní literatura:

II. Vatikánský koncil. *Konstituce o posvátné liturgii Sacrosanctum Concilium.*

In: Dokumenty II. vatikánského koncilu. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002.

Acta Apostolicae Sedis. Annus LVI, series III, vol. V, 1964.

ADAM, Adolf. *Liturgika: křesťanská bohoslužba a její vývoj.* Praha: Vyšehrad, 2001.

BENEDIKT XIV. *Sacramentum caritatis.* Praha: Paulínky, 2007.

BISHOPS' COMMITTEE ON THE LITURGY, NATIONAL CONFERENCE STAFF.

Appendix 2: Cremation. Catholic Book Publishing Company, 1997.

BUGEL, Walerian. *Pohřební obřady v různých liturgických tradicích.* Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2015.

BUGNINI, Annibale. *La riforma liturgica.* Roma: Centro Liturgico Vincenziano, 1997.

CONFERENZA EPISCOPALE ITALIANA. *Proclamiamo la tua risurrezione. Sussidio pastorale in occasione della celebrazione delle esequie.* Vatikán: Libreria Editrice Vaticana, 2007.

GRAUBNER, Jan. *Dekret ČBK, č. j. 378/2020.* In: *Pohřební obřady.* Praha: Karmelitánské nakladatelství, 2020.

Kodex kanonického práva: úřední znění textu a překlad do češtiny: latinsko-české vyd. s věcným rejstříkem. Praha: Zvon, 1994.

POKORNÝ, Ladislav. *Obnovená liturgie.* Praha: Ústřední církevní nakladatelství, 1976.

PONTIFICIO ISTITUTO LITURGICO SANT'ANSELMO (cur.). *Anamnesis. Vol. 7: I sacramentali e le benedizioni.* II ristampa. Milano: Marietti, 2011.

STRAUSS, Anselm L. a CORBIN, Juliet. *Základy kvalitativního výzkumu: postupy a techniky metody zakotvené teorie.* Brno: Sdružení Podané ruce, 1999.

USCCB SECRETARIAT OF DIVINE WORSHIP. CREMATION AND THE ORDER OF CHRISTIAN FUNERALS. *The Committee on Divine Worship's Newsletter* 2012, Volume XLVIII, January, 2012.

VLK, Miloslav. Dekret ČBK, č. j. 476/99. In: *Pohřební obřady.* Praha: Karmelitánské nakladatelství, 2020.

ZLATOÚSTÝ, Jan. Sermo de S. Bernice et Prosdoce. In: ADAM, Adolf. *Liturgika: křesťanská bohoslužba a její vývoj.* Praha: Vyšehrad, 2001, s. 311.

Elektronické zdroje

D'ARCY, John Michael. *Guidelines for the Funeral Liturgy with Cremated Remains present* [2022-03-17]. <<https://diocesefwsb.org/wp-content/uploads/2020/09/Guidelines-for-the-Funeral-Liturgy-with-Cremated-Remains-Present.pdf>>

Funerale senza morto: le ceneri non possono entrare in Chiesa (22. 5. 2010) [2022-03-17]. <https://www.corriere.it/cronache/10_maggio_22/cremazione-funerale_3db35f92-6586-11df-89b0-00144f02aabe.shtml>

HRDINA, Ignác. *Pohřeb nepokřtěného* [elektronická pošta].

Komu: buripetr@gmail.com. 23. února 2022, 17:28 [2022-02-28]. Osobní komunikace.

HRDINA, Ignác. *Re: Pohřeb nepokřtěného* [elektronická pošta]. Komu:

buripetr@gmail.com. 24. února 2022, 10:12 [2022-02-28]. Osobní komunikace.

KOPEČEK, Pavel. *Pohřeb v kostele s urnou* [elektronická pošta].

Komu: buripetr@gmail.com. 23. února 2022, 22:08 [2022-02-28]. Osobní komunikace.

KOPEČEK, Pavel. *Re: Pohřeb v kostele s urnou* [elektronická pošta].

Komu: buripetr@gmail.com. 23. února 2022 00:12 [2022-03-17]. Osobní komunikace.

Sì ai funerali con le ceneri (8.5.2020) [2022-03-17].

<<https://www.lavocedelpopolo.it/diocesi/si-ai-funerali-con-le-ceneri>>.

Zpracování kvalifikovaného odhadu počtu věřících v České republice. [2022-04-12].

<https://cbk.blob.core.windows.net/cms/ContentItems/30043_30043/odhady-zprava-na-web.pdf>

Seznam příloh

Příloha č. 1 – Seznam otázek pro rozhovory s respondenty.

Příloha č. 2 – Modlitby otce Cyrila, které má vytištěny v deskách formátu A5.

Příloha č. 3 – Vlastní přímluvy otce Prokopa.

Přílohy

Příloha č. 1

1. Mohl bys mi přesně popsat, jak probíhá pohřeb, který vedeš? Jak průběh v kostele, na hřbitově i v krematoriu/hřbitovní kapli.
2. Jak často míváš pohřby?
3. Kdo nejčastěji žádá o pohřeb, jestli věřící nebo nevěřící. A z toho plyne i otázka, kde máš pohřby?
4. Kniha Pohřební obřady.
Můžeme se podívat postupně na to, jak je kniha seřazená a jaký texty používáš.
5. Je něco, co v obřadech chybí? Například.
6. Co ti přijde v knize zbytečné/nepraktické, ať už obsahem, uspořádáním.
 - Všiml jsem si, že je v obřadech skoro 25 str. žalmů, používáš vlastně žalmy takhle recitovaný, nebo je vždy (když je to možný někdo zpívá)?
 - V nové edici přibyly v dodatku nové přímluvy, nebylo by praktičtější, kdyby byly všechny přímluvy na jednom místě, abys během obřadu nemusel vždy listovat o několik stránek dál, nebo je naopak praktický, že jsou vždy přímluvy v jednotlivých kapitolách a nemusíš jít někam jinam v knize?
 - Nové vydání je opět obsáhlejší a větší, má asi o 50 str. více než verze ze 72. Musíme zohlednit, že spousta kněží vedou obřady sami a tak často nemají nikoho, kdo by jim knížku držel. Je tedy otázka, zda by menší formát knížky nebyl praktičtější?
 - V nové reedici přidali také kartičku pro obřady na hřbitově. Takovou si už někteří kněží vyrobili sami a používají ji. Nebylo by praktické, kdyby se sjednotilo nějaké jádro obřadů, které by bylo na jednom místě či také samostatně a všechno ostatní (žalmy, přímluvy, méně používané varianty pohřbů) by mohlo být v dodatku, nebo na konci knihy?
 - V úvodu knihy obřadů v bodě 19 se mj. píše: *A jako služebníci Kristova evangelia pro všechny lidi, ať berou kněží zvláště v úvahu to, že při pohřbu mají účast na obřadech a poslouchají evangelium i nekatolíci, nebo katolíci, kteří nikdy anebo jen málokdy se zúčastňují mše, nebo snad i ztratili víru.*
Jako kněz to máš brát v úvahu, přijdou ti však tyto pohřební texty dostačující i pro pohřby, kde jsou nevěřící?
 - Jsou názory, že pohřby, svatby, křty, půlnoční mše jsou často jednou z příležitostí jak oslovit lidi, co do kostela nechodí, a je proto třeba využít příležitosti a evangelizovat. Aleš Opatrný však říká, že tomu tak není. Ti lidé tam často nejdu z toho důvodu, aby vyslechli pravdy o víře a dogmata. A že je důležitější preevangelizovat, tedy oslovit lidi pozitivně a dát jim důvod aby přišli znovu. Nebylo by tedy užitečné, aby se do obřadů dali skutečně i nějaký obřady pro čistě nevěřící lidi?
7. Mohl bys popsat, co je na pohřbech nejtěžší a co tě naopak posilní?

Příloha č. 2

PRVNÍ STRANA:

Je třeba prokázat našemu zemřelému
(naší zemřelé) poslední službu tělesné lásky,
pohřbít ho (ji) a odevzdat Bohu
(rozloučit se s ním (s ní) a odevzdat Bohu).

Modleme se a prosme tedy s důvěrou:

Ať náš Bůh, který je Bohem živých, vysvobodí
našeho bratra (naši sestru) N ze smrti.

Ať je k němu (k ní) ve svém soudu milosrdný
a odpustí mu (jí), pokud se někdy
v lidské slabosti provinil (provinila).

Modleme se, aby Kristus, dobrý pastýř,
který dal život za své ovce,
našeho bratra (naši sestru) s Bohem smířil
a dovedl do věčné radosti.

Kéž ho (ji) Bůh přijme mezi své vyvolené,
a smrtelné tělo, které jdeme pochovat,
ať jednou slavně vzkřísí.

Svatí Boží přátelé,
ať tě doprovodí. Andělé Páně, ať ti vyjdou
naproti a přijmou tě mezi sebe.
A představí tě před trůnem Nejvyššího.
Kéž tě přijme Kristus, který tě zavolal.
Kéž tě andělé k němu dovedou.
A představí tě před trůnem nejvyššího.
Ať ti dá Pán věčné odpočínutí a věčné světlo,
ať ti svítí. Kéž tě andělé k němu dovedou ...

Nyní budu kropit rakev svěcenou vodou.

Je to připomínka našeho křtu ...

DRUHÁ STRANA:

V tichém zamyšlení vděčně vzpomeňme na našeho zesnulého (naši zesnulou) a poděkujme za vše, co vykonal (vykonala) pro vás nejbližší i pro ostatní a nesmrtelnou duši doporučíme milosrdnému Bohu.

Pane Ježíši Kriste, ty svou přítomností všechno posvěcuješ. Posvětil jsi hrob, ve kterém jsi odpočíval a z kterého jsi slavně vstal.

A skrze tebe jsou svaté i hroby všech věřících, neboť oni zemřeli s tebou a s tebou vstanou.

Proto tě prosíme: Požehnej tento hrob + ať v tomto hrobě náš bratr (naše sestra) N pokojně odpočívá a dočká se chvíle, kdy jej (ji) probudíš, a v tvém světle uvidí Boha.

Neboť ty jsi naše vzkříšení a život, ty žiješ a kraluješ na věky věků.

Tělo našeho bratra (naší sestry) N ukládáme do země, protože člověk je prach a v prach se obrátí. Ale Kristus proměnil všechno: jako první z těch, kdo zemřeli, vstal z mrtvých a my věříme, že vzkřísí také nás a našemu smrtelnému tělu dá podobu svého oslaveného těla. A proto odevzdejme našeho bratra (naši sestru) Kristu, aby mu (jí) dal svůj věčný pokoj a aby ho (ji) vzkřísil, až přijde den poslední.

Příloha č. 3

Smrt a pohřeb - žena

Modleme se v této hodině zármutku a bolesti,
ale také naděje a vděčnosti – k našemu nebeskému Otci:

- za zemřelou.....

aby její život – v radosti a utrpení –

v její slabosti i v jejím snažení –

Bůh přijal, a aby v Bohu našla své naplnění provždy, Pána prosme

- za ni, která nám byla tak vzácná a milá:

aby přijala svoji odměnu za dobro, které učinila,

a abychom jí poděkovali za všechnu lásku,

kterou nám v životě darovala, Pána prosme

- za všechny, kterých se smrt naší zemřelé zvláště dotýká,

kterí jsou nyní zarmoucení, protože ji ztratili,

a zároveň vděční, že ji měli,

a kteří nacházejí pokoj v myšlence,

že je jim dále nablízku, Pána prosme

- za přátele a známé naší zemřelé, sousedky i spolupracovníky,

kterí ji uměli ocenit a pro které v životě mnoho znamenala:

aby jí svoje přátelství a vděčnost uchovali i nyní, Pána prosme

- za všechny naše zemřelé rodinné příslušníky, přátele a členy
našeho společenství

a za všechny, s nimiž se cítíme v životě i smrti spojeni:

aby poznali Boží dobrotu a žili v míru, Pána prosme

Pane, náš Bože, předkládáme ti tuto svoji bolest,

ale také to mnohé, co nyní a vždycky zůstane nevysloveno.

Známe tvé vykupující a osvobozující slovo.

Dopřej nám, abychom porozuměli našemu životu na této zemi jako

tvému daru a měli ho v úctě jako život věčný.

Děkujeme ti za tu možnost i sdělení, které jsme přijali skrze JK, kt. s Tebou žije a kraluje.